

01-02-2022

Et Centrum-Venstre Tidsskrift

Forfattere:

JESPER JESPERSEN, BENT GRAVESEN, AKLTIERO SPINELLI, ERNESTO ROSSI, CARSTEN JENSEN, IGOR STANKEVIEC, CARSTEN JENSEN/HOLGER K. NIELSEN, GERT SØRENSEN, JAN HELBAK

Februar

Indhold:

Leder: Tendenser s. 2-3

Af Jan Helbak medl. af Kritisk Debats redaktion

Begrebet: Verdenssamfundet s. 4-6

Af Jan Helbak medl. af Kritisk Debats redaktion

Artikler:

For et frit og forenet Europa (Ventotene-manifestet) Del 2 s. 6-20

Af Ernesto Rossi og Altiero Spinelli

Danske økonometriske makromodeller – kort fortalt s. 21-28

Af Jesper Jespersen

Magtens melodi – venstrefløjen og regeringsspørgsmålet s. 29-39

Bent Gravesen

Den Liberale værktøjsmager s. 40-43

Af Jan Helbak.

Venlig socialisme. Et alternativ til kold krig og autoritær populisme s. 44-49

Interview med Holger K. Nielsen

Carsten Jensen

Hvad sker der ved EU's grænser? s. 50-54

Af Igor Stankevici, journalist

Gabriel Boric og præsidentvalget i Chile 2021. En del af en ny lyserød bølge? s. 55-61

Af Carsten Jensen,

Samlet Ventotene – manifest s. 62-87

Tendenser

Af Jan Helbak medl. af Kritisk Debats redaktion

Det meste af medielandskabet fræser koldkrigsretorikken frem igen. Vidste man ikke bedre, ville man tro, at russerne står med halvdelen af sin hær i centrum af Kiev, og at Europa er truet på dets sikkerhed.

Kaster man blikket om på den anden side af kloden, tegner der sig et lignende billede. Kina er ved at imperialisere Stillehavet fra Nord til Syd. Autokraterne holdes kun fra døren af Vestens og Natos trusler om yderligere sanktioner og militær oprustning.

Drejer vi lidt op på radioens volumenknop bliver vi flere gange om dagen belært om, at vi står overfor en voksende trussel mod verdenssamfundet. Vi ved bare ikke rigtigt længere, hvad verdenssamfundet er. Denne orienteringsløshed gør skyggespillet nødvendigt. Hverken USA eller EU er for tiden i en position, hvor de som geopolitiske ledere kan bringe verden trygt og sikkert fremad og af samme grund farlig, fordi selv en lille lokal konflikt kan centrifugere ud af kontrol.

Derfor lyder brugen af begrebet *verdenssamfundet* også hult. Det spørgsmål beskæftiger vi os med i Tidens Begreb.

Lige nu er EU splittet på en række centrale spørgsmål, og det er vanskeligt at få øje på de politiske kræfter, der kan samle den europæiske befolkning om en progressiv politik, som ikke har brug for dæmoniseringen af Rusland og Kina og flytningestrømmen for at holde spændingerne nede og i stedet hente inspiration fra Altiero Spinellis og Ernesto Rossis Ventotene manifest fra 1949 om et forenet Europa, som vi bringer sidste del af i dette nummer af Kritisk Debat. Der bringes samtidig en artikel, der kommenterer grænsespændingerne mellem Belarus og Polen i forbindelse med flygtningepresset – en slags stedfortræderkonflikt.

Og mens vi har blikket klinet til den Vestlige verden, bringer vores medie billede ikke mange indslag om et muligt større politisk skifte i Latinamerika, hvor centrum-venstrepartierne ser ud til at gøre comeback. Senest i Chile. I en artikel behandles muligheden for en ny ”lyserød” bølge nu, hvor flere højreregeringer – bl.a. i Brasilien – står tilbage dybt kompromitterede af deres arrogante og kyniske håndtering af pandemien.

Lige nu buldrer højkonjunkturen derud ad. Beskæftigelsen er høj, og der er mangel på arbejdskraft. Men inflationen vokser også faretruende, og mange økonomer kan forklare mindre og mindre, og få inklusive IMF tør forudsige, hvad der sker om bare et år. Er konjunkturen et efterskælv efter pandemien, eller kan vi forvente en længerevarende højkonjunktur. Der er jo en gigantregning, der skal betales. Det kan de moderne regnemodeller bl.a. MAKRO ikke sige meget om. Forståeligt nok, når man læser Jesper Jespersens kritik af den nye danske regnemodel.

Den seneste norske udgave af *Le Monde Diplomatique* undersøger i flere artikler, hvor venstrefløjen er blevet af i Europa. Og hvis den lever, hvilke politisk teoretiske tendenser, der er fremherskende. En af konklusionerne er, at venstrefløjen er atomiseret og fører enkeltsagspolitik eller opløser sig selv i forskellige bevægelser. En artikel i dette nummer behandler tendensen til og

konsekvensen af venstrefløjens enkeltsagspolitik, som vi har set eksempler på i Sverige og Danmark.

Men der er lys i mørket. Måske ikke umiddelbart for venstrefløjen men for en mulig borgerlig samling i Danmark. Det lys står Lars Løkke Rasmussen og Moderaterne for.

Siden valget i 2019 har partierne i den stærkt opsplittede borgerlige fløj i Folketinget ikke bestilt andet end føre gold oppositionspolitik og spænde ben for hinanden. Selv om højrefløjen stemmemæssigt kan profitere af regeringens tiltagende defensive håndtering af pandemien, vil den samme højrefløj stå politisk/programmatisk tomhændet, hvis den vinder næste valg. Dens tidligere nyliberale kurs kan stadig bruges som oppositionspolitik men ikke som fremtidig reformpolitik.

Nu har Moderaterne fremlagt et politisk manifest, der i konturer og i tankegang kan blive katalysator for et farvel til den gamle og udtjente nyliberale politik og formuleringen af en alternativ mondæn borgerlig samling. Om Moderaterne overlever næste valg, vides ikke. Men de har støbt grundlaget for en ny borgerlig samling.

Nummeret slutter med et interview med Holger K. Nielsen på baggrund af hans nye bog – ”Det var det værd”, hvor han gør sig personlige overvejelser over tre årtiers virke i politik og SF’s internationale politik.

Det er, hvad Kritisk Debat bringer i februar nummeret.

Begrebet.

Verdenssamfundet

Af Jan Helbak medlem af Kritisk debats redaktion

Ifølge ordbøgerne betyder "samfund" et fællesskab af individer med fælles værdier og indre forbindelser. Så langt rækker den almindelige opfattelse og heller ikke længere. De mere specifikke definitioner, om de beror på objektive eller subjektive kriterier, kommer til kort, når den overordnede definition skal afspejle den faktiske historiske og sociale orden.

Problemet er, at det ene af de to led – fællesskaber – ikke findes uden institutioner, regler, love, generaliserede normer og straffeforanstaltninger, og at det er indenfor disse rammer, individerne udfolder og organiserer sig og også står i forhold til andre fællesskaber. Et samfund er altså stort eller småt et struktureret fællesskab.

Præcis her begynder problemerne for den videre afgrænsning af begrebet. Det er indlysende, at der kan lægges vidt forskellige kriterier til grund, når et samfund skal defineres, og begrebet sættes i forhold til begreberne nation og stat. Især fordi der med til bestemmelsen af begrebet fællesskab også hører typen af institutionerne, der medgår til at opretholde den givne *sociale orden*. En orden, der ikke indtil nu har været modsætningsfri og af samme grund har krævet et større eller mindre opbud af regler, magt og tvangsforanstaltninger.

Af de nævnte grunde skal bestemmelsen af begrebet samfund for at give mening præciseres. I de vestlige liberale demokratier er det almindeligt at sondre mellem stat og samfund uden i øvrigt af trække grænserne særlig konkret. I dag hæfter man så civil på samfund og får civilsamfund, som angiveligt står i modsætning til statssamfund eller offentligt samfund. Det første repræsenterer et gode. Det andet et nødvendigt onde. Problemet er blot, at de samme individer findes i begge samfund. Og de kan ikke andet. Altså det andet led – individer ikke kan forstås uafhængigt af det første led fællesskab. Vi geråder i en cirkelslutning.

Ikke desto mindre har vi vanskeligt ved at arbejde os ud af denne teoretiske og praktisk politiske meningsløshed, fordi vi i sprog og værdisæt over mange århundreder har forfinet den opfattelse – helt tilbage fra Locke – at det enkelte individ er det naturlige udgangspunkt for fællesskabet. At "samfundet" og ydermere statssamfundet skal ses som en udvendig og vilkårlig overbygning. Den opfattelse er blevet vores anden natur i hele den vestlige verden og optræder som udgangspunkt i næsten alle forhold og tankemønstre på samme måde, som vi taler om "farvede", når de ikke er hvide.

Vanskeligheden ved at komme ind til kernen af begrebet samfund og formulere en nogenlunde generel bestemmelse, der overskrider den vestlige tankehorisont, mangedobles, når det gælder begrebet *verdenssamfund*. Begrebet kan enten defineres som et verdensfællesskab af individer, hvorfor definitionen af indlysende grunde som mindstemål må overholde de bestemmelser, der indgår i definitionen af et samfund eller være så almen og abstrakt, at det kun tjener til at afgrænse menneske fra dyrene eller fra liv andre steder i vores solsystem.

Men det afholder os ikke fra at anvende begrebet, der som betegnende metafor fødes efter Murens fald i 1989 og Sovjetunionens opløsning i 1992 som erstatning for begrebet ”den fri verden” i modsætning til ufri verden under sovjetisk dominans. Det var selvfølgelig sejrherrene først og fremmest USA, der definerede eller rettere validerede det nye begreb som indbegrebet af ”staternes” normbaserede fællesskab. Altså en forstærket indholdsbestemmelse af ”de forenede nationer”.

Der er bare den hage ved begrebet, at det i realiteten enten er ligegyldigt eller en pleonasme, hvis der tænkes på alle stater i hele verden. Omvendt er det selvmodsigende, hvis der kun tænkes på et bestemt antal stater forenet af et værdifællesskab. For så er det jo ikke et verdenssamfund. Så er det kun et fællesskab bestående af et afgrænset antal stater med et mere eller mindre udtalt værdifællesskab. Og endnu mere problematisk bliver begrebet, når det ikke meningsfuldt kan defineres positivt og udtømmende, fordi det så vil implodere i indre selvmodsigelser.

Således tjener begrebet i dag fortrinsvis som værdiladet metafor til at legitimere Vestens inddæmningspolitik overfor eksempelvis Rusland og Kina på den ene side og udelukke intern dissens i den vestlige verden på den anden side. Verdenssamfundet som selvstændigt subjekt handler overfor en dæmoniseret modstander, der ikke følger Vestens liberal-demokratiske værdikodeks og udfordrer de dominerende vestlige stater på verdensmarkedet.

Problemet i dag til forskel fra den lange periode efter Murens fald er blot, at forestillingerne om et verdenssamfund ikke længere kan henvise til et anerkendt værdifællesskab og en bestemt social orden. Faktisk forholder det sig i dag modsat. De internationale institutioner, der hidtil har reguleret det, som mindre patetisk kaldes verdensmarkedet og geopolitiske interessesfærer, mister enten i betydning og autoritet, nedlægges eller udkonkurreres af regionale institutioner og vilkårlige koalitioner af ”villige”.

Nøgternt betragtet ved vi jo godt, at begrebet verdenssamfundet ikke længere repræsenterer et værdifællesskab mellem Europa, USA, Canada, New Zealand, Australien og til dels Japan på den ene side og hele det latinamerikanske, asiatiske og afrikanske kontinent på den anden side. De politiske fællesskaber mellem de vestlige lande er til at overse. I hvert fald bliver både de politiske, økonomiske og militære alliancer stadigt mere ustabile. Eksempelvis opbygger USA nye alliancer i Stillehavsområdet på bekostning af den gamle transatlantiske alliance og i EU kalkuleres der mere og mere realistisk med alternativer til det amerikanske lederskab.

Når USA, som det udspiller sig hver eneste dag med voksende intensitet, er i konflikt med Kina eller Rusland om magtbalancen på verdensmarkedet om retten til at sætte betingelserne, ved de fleste godt, at præsident Bidens anvendelse af begrebet Verdenssamfundet alene refererer til alliancen af villige bag først og fremmest USA som Vestens interessevaretager. Alle de andre nationalstater, der reelt er udenfor det vestlige fællesskab eller ”ikke helt villige” tælles bare med for at skille dem fra dem, man er imod. I den aktuelle situation Kina og Rusland og de lande, der måtte være disse landes allierede.

Problemet med den opfattelse, som f.eks. den danske udenrigsmister refererer til igen og igen, når han skal dække over den voksende magtesløshed overfor de skærpede geopolitiske modsætninger, er, at det oprindelige grundlag for begrebet verdenssamfund som magtlegitimerende er svindende og i konflikt med udviklingen på verdensmarkedet, der har sin egen logik. Kapitalen er i

virkelighedens verden indifferent overfor begrebet, når det kommer til praktisk virksomhed. Kapitalens aktører ser på forsyningskæder og profitable udlæg og må imødesee faldende overskud, når magtkampene skaber usikkerhed om forsyningerne. Eller de store institutionelle investorer må se deres investeringsstrategier udsat for pres, når USA påkalder sig verdenssamfundets støtte til amerikansk sanktionspolitik eller eksempelvis forbud mod anvendelse af kinesisk teknologi for at hæmme kinesernes forspring. Udrulningen af kinesisk G5 foregår i øvrigt verden over – under radaren.

Paradokset i anvendelsen af begrebet *verdenssamfund* kan sammenfattes i det forhold, at magtkampene i dag udfoldes under helt andre betingelser end under den tidligere kolde krig, fordi verdensmarkedet og ikke verdenssamfundet i dag er strukturelt og processuelt integreret.

Den situation, der udfolder sig, når en dominerende magt ikke længere kan dominere positivt, men må ty til vilkårlige dæmoniseringer og ensidig selvforherligelse, kan udvikle eksplosive og destruktive kræfter og handlinger, fordi både befolkninger og politiske beslutningstagere fanges i deres egen logik og virkelighedsbeskrivelse. Ord og begreber reflekterer ikke kun virkeligheden og har ikke kun ganske bestemte betydninger. Ord strukturerer også oplevelserne og dømmekraften og dermed handlingerne. Ikke mindst retfærdiggørelsen af disse. Ord fastlåser med andre ord også horisonter og begrænser konfliktløsninger.

Så når USA, Nato og delvist EU om end mindre unisont påkalder sig verdenssamfundets støtte mod Kinas umenneskelige politik overfor nationale mindretal og ubillig støtte til statsvirksomheder, tyveri af patenter osv. og mod Putins trussel mod Ukraine, og det så ikke fører til disse landes anerkendelse af Vestens førertrøje men derimod til deres forøgede bestræbelser for at opbygge alternative alliancer og løsninger, så mister Vestens ledere ikke alene autoritet i deres egne lande. De medvirker også til at tømme begrebet verdenssamfund for mening og disciplinerende betydning, og med tabet af sidstnævnte kan et samfund ikke holde sammen, heller ikke verdenssamfundet.

Når forestillingen om ét stort værdifællesskab, som kun nogle få står i opposition til, slides tyndt for indhold og ikke skaber løsninger eller ikke kan forsvares, så frigives dynamiske kræfter, hvor alternative værdifællesskaber vokser frem udsprunget af nye og mere produktive og givende interessekonstellationer. Som når f.eks. en stadig større del af verdenshandlen foregår mellem de asiatiske lande, eller når man på det afrikanske kontinent må søge til Rusland eller Kina for at få fat i tilstrækkelig vaccine mod Corona eller hjælp til at opbygge den tilstrækkelige infrastruktur for at distribuere vaccinen.

Det ulykkelige er, at vores evindelige politiske fortælling om verdenssamfundet, hver gang vores dominans udfordres, forhindrer os i at se det, der sker lige for næsen af os. Verden er i hastig forandring. Forestillingen om den liberal-demokratiske verdensorden som universel værdi taber i tiltrækningskraft og legitimitet. Selv om vi i Vesten taler stadig mere højrøstet om verdenssamfundets moralske overlegenhed, vokser andre samfundsord frem med en anden moral og som mulige alternativer til det Verdenssamfund, der i flere årtier har været synonymt med Vestlig dominans og egoisme. Alternativer, der ikke nødvendigvis er bedre, men som vi i Vesten får mindre indflydelse på, hvis vi konservativt hænger fast i forestillingen om en verdenssamfund bygget på vestlige værdier.

For et frit og forenet Europa (Ventotene-manifestet, anden og tredje del)

Ernesto Rossi og Altiero Spinelli

(fordanskning og efterord ved Gert Sørensen)

II.

Efterkrigstidens opgaver. Den europæiske enhed.

Tyskland nederlag fører ikke af sig selv til en omorganisering af Europa efter vores ideal for en civilisation.

I den korte og intense kriseperiode (hvori staterne ligger slået til jorden, og hvori de folkelige masser ængsteligt afventer nye ord og er som en slags smeltet og brændende materiale, der kan omdannes til nye former og gøres modtagelige for virkeligt internationalt orienterede menneskers ledelse), i denne periode vil de lag, som var de mest privilegerede under de gamle nationale systemer, forsøge med list eller med vold at dæmpe bølgen af internationalistiske stemninger og lidenskaber, og de vil demonstrativt give sig i kast med at genopbygge de gamle statsapparater. Og det er sandsynligt, at de engelske ledere, eventuelt efter aftale med de amerikanske ledere, forsøger at skubbe tingene i den retning for at genoptage magtbalancepolitikken i det klare øjemed at tjene deres egne imperiers interesse.

De konservative kræfter, dvs. topembedsmændene i nationalstaternes grundlæggende institutioner; generalstabene i de væbnede styrker, der når deres største udbredelse i monarkierne, hvor de nu findes; de grupper, der repræsenterer monopolkapitalismen, og som har bundet deres profitters fremtid til statens; de store jordejere og kirkens øverste hierarkier, hvis parasittære indtægter alene et stabilt, konservativt samfund kan sikre; i deres kølvand den talstærke flok af alle dem, der afhænger af disse grupper eller bare er blændet af disse gruppers traditionelle magtdemonstration; alle disse reaktionære kræfter føler allerede fra i dag, at bygningen knager, og forsøger at bringe sig i sikkerhed. En sammenstyrtning ville med ét fjerne alle de garantier, som de hidtil har nydt godt af, og blotte dem for de progressive kræfter angreb.

Den revolutionære situation: gamle og nye strømninger.

De totalitære staters fald vil rent følelsesmæssigt for hele befolkninger betyde et frembrud af 'frihed'. Enhver bremseklovs vil være forsvundet, og der vil automatisk herske meget vide rammer for tale- og forsamlingsfrihed. Det vil være en triumf for de demokratiske tendenser, der indeholder utallige nuancer fra en meget konservativ liberalisme til socialismen og anarkiet. De tror på begivenhedernes og institutionernes 'spontane opståen', de tror på de impulsive indskydelser som et absolut gode, når de kommer nedefra. De vil ikke lægge bånd på 'historien', på 'folket', på 'proletariatet' eller, hvad de ellers kalder deres Gud. De ønsker sig diktaturernes endeligt og forestiller sig, at det giver de aldrig forældede rettigheder til selvbestemmelse tilbage til folket. Kronen på deres drømme er den grundlovgivende forsamling, der er valgt på grundlag af en mere udvidet stemmeret og med den allerdybeste respekt for vælgernes ret, og som træffer beslutning om hvilken forfatning, man skal have. Hvis folket er umodent, får det en dårlig forfatning. Men man vil kunne korrigere den alene ved at fortsætte arbejdet med at overbevise.

Demokraterne afstår af princip ikke fra at bruge vold. Men de vil bruge den, når flertallet er overbevist om dens uundværlighed, dvs. netop når den næsten ikke er andet end det overflødige punktum over 'i-et'. Demokraterne fører derfor kun an i epoker med almindelig, ordinær administration, hvori et folk i dets helhed er overbevist om de grundlæggende institutioners gode

og hensigtsmæssige indretning, der kun skal justeres på relativt sekundære områder. I de revolutionære epoker, hvori institutionerne ikke allerede skal administreres, men skabes, fejler den demokratiske praksis helt åbenlyst. Demokraternes ynkelige afmagt under den russiske, den tyske og den spanske revolution er tre af de allersæneste eksempler. I disse situationer, hvori det gamle statsapparat med dets love og administration er kollapsede, er der umiddelbart et røre af folkelige forsamlinger og repræsentationer, der under dække af den gamle legale orden eller ved at bryde den finder sammen og opdanner alle de progressive sociale kræfter. Det er rigtigt, at folket har nogle grundlæggende behov, der skal tilgodeses, men det ved ikke præcist, hvad det vil, og hvad der skal gøres. Tusinder af klokker ringer for dets ører. Med sine millioner af hoveder formår folket ikke at finde orienteringen, og det opløses i en masse forskellige tendenser i konflikt med hinanden.

Når der allermest kræves beslutsomhed og vovemod, føler demokraternes sig desorienteret, fordi de bag sig ikke har en spontan folkelig opbakning, men alene en oprørske uoverskuelighed af lidenskaber. De tænker, at det er deres pligt at skabe denne opbakning som formanende prædikanter dér, hvor der er brug for ledere, der leder, fordi de ved, hvor de vil hen. De forpasser lejligheden til at konsolidere det nye styre for i stedet at få organerne til at fungere med det samme, selv om de forudsætter lang tids forberedelse og er velegnede i perioder med relativ ro; de giver ammunition til deres modstandere, som disse benytter for at vælte dem. De repræsenterer kort og godt med deres tusinder af tendenser ikke så meget en vilje til fornyelse men mere alle de forvirrede og urealistiske ønsker, der hersker i alle sind og lammer hinanden og dermed baner vejen for en reaktionær udvikling. Den demokratiske politiske metodologi vil være en dødvægt i den revolutionære krise.

Efterhånden som demokraterne med deres ordsplid opsled den første popularitet, de havde som fortalere for friheden, fordi de manglede enhver seriøs politisk og social revolution, ville de uundgåeligt ende med at retablere de politiske institutioner fra tiden før de totalitære regimer, og kampen ville igen følge de gamle skemaer for konfrontationen mellem klasserne.

Princippet om, at klassekampen er den term, som alle politiske problemer skal reduceres til, har udgjort en grundlæggende anvisning specielt for arbejderne på fabrikkerne, og det har medvirket til at give konsistens til deres politik, så længe de grundlæggende institutioner ikke var bragt i spil. Men det fører omvendt til en isolering af proletariatet, når det understreger nødvendigheden af at omforme hele samfundsorganisationen. Arbejdere, der er opdraget i klassetænkningen, er således kun i stand til at se deres egne særlige klassefordringer eller ligefrem fagkategoriers fordringer og kerer sig ikke om, hvorledes disse fordringer skal forbindes med de andre samfundslags interesser. Eller de aspirerer efter deres klasses ensidige diktatur for at virkeliggøre den utopiske kollektivering af alle de materielle produktionsmidler, som en århundredgammel propaganda har udlagt som den suveræne vej til at løse alle deres elendigheder. Denne politik har ikke udsigter til at få rodfæste i andre lag end blandt arbejderne, som på denne måde fratager de andre progressive kræfter deres støtte eller lader dem falde tilbage i armene på reaktionen, som ubesværet organiserer dem for at knække arbejderbevægelsen selv.

Blandt de forskellige tendenser i arbejderbevægelsen, der følger klassepolitikken og det kollektivistiske ideal, har kommunisterne erkendt vanskeligheden ved at få opbakning fra tilstrækkeligt mange kræfter for at vinde. Derfor har de - til forskel fra de andre folkepartier - omdannet sig til en strengt disciplineret bevægelse, der udnytter den russiske myte til at organisere arbejderne, men som ikke lader sig diktere af disse og bruger dem med henblik på de mest forskelligartede manøvrer.

Denne holdning gør kommunisterne mere effektive end demokraterne i revolutionære kriser. Men ved at holde arbejderklasserne så adskilt som muligt fra andre revolutionære kræfter - ved at prædike, at deres 'virkelige' revolution først kommer senere - udgør kommunisterne i de afgørende øjeblikke et sekterisk element, der svækker helheden. Desuden forhindrer deres absolutte afhængighed af den russiske stat, som gentagne gange har brugt dem til at føre sin nationale politik, dem i at føre en politik med et minimum af kontinuitet. De har altid brug for at gemme sig bag en Karoly, en Blum, en Negrin for derefter let at ende i nederlag sammen med de demokratiske marionetter, de bruger. Magt opnås og bevares følgelig ikke blot ved list, men ved evnen til at reagere organisk og vitalt på det moderne samfunds behov.

Hvis morgendagens kamp forblev begrænset til den traditionelle nationale arena, ville det være meget vanskeligt at komme ud af de gamle grundproblemer. Nationalstaterne har faktisk allerede planlagt deres respektive økonomier så grundigt, at det centrale spørgsmål snart ville blive, hvilken økonomisk interessegruppe, dvs. hvilken klasse, der skulle have kontrollen med planen. De progressive kræfter ville let blive splittet i en strid mellem klasser og økonomiske kategorier. Det er mest sandsynligt, at det er de reaktionære, der vil være dem, der vil drage fordel af dette.

En ægte revolutionær bevægelse skal opstå blandt dem, der har været i stand til at kritisere de gamle politiske tilgange; den skal være i stand til at samarbejde med de demokratiske kræfter, med de kommunistiske kræfter og i det hele taget med alle dem, der bidrager til at opløse totalitarismen, men uden at lade sig rive med af nogen af dem i deres politiske praksis.

De reaktionære kræfter har mænd og kadrer, som er dygtige og uddannede i ledelse, og som vil kæmpe hårdt for at bevare deres overherredømme. Når det spidser til, vil de vise sig i falsk forklædning og proklamere, at de elsker frihed og fred og generelt går ind for velfærd og bakker op om de fattigste klasser. Vi har allerede tidligere set, hvordan de har sneget sig ind bag folkebevægelserne og lammet, afledt og omdannet dem til det stik modsatte. De vil uden tvivl være den farligste kraft, som man må tage højde for.

Det punkt, som de vil forsøge at udnytte, vil gælde genoprettelsen af nationalstaten. På denne måde vil de kunne appellere til den mest udbredte folkelige følelse. Men det er også den følelse, der er mest misbrugt af de seneste bevægelser og lettest kan anvendes til reaktionære formål, nemlig den patriotiske følelse. På denne måde kan de også håbe på lettere at forvirre deres modstanderes idéer, da de folkelige masser hidtil kun har haft politiske erfaringer inden for den nationale sfære. Det er derfor ganske let at vildlede både dem og deres mere snæversynede ledere, når det gælder genopbygningen af de stater, der er blevet ramt af stormen.

Hvis dette mål skulle blive en realitet, ville reaktionen vinde. Disse stater kunne endog i store træk være demokratiske og socialistiske udadtil; det ville kun være et spørgsmål om tid, før de reaktionære igen ville sidde på magten. Nationale følelser af jalousi ville genopstå, og hver enkelt stat ville endnu en gang udelukkende stille våbenmagt til rådighed for at tilfredsstille egne behov. Hovedopgaven ville igen være at omdanne befolkningerne til hære på mere eller mindre kort sigt. Generalerne ville igen få magten, monopolisterne ville tjene på selvforsyningsøkonomierne, bureaukratiet ville vokse vildt, præsterne ville holde masserne føjelige. Alt hvad der var opnået i første omgang ville skrumpes ind til ingenting over for behovet for at forberede sig på krig igen.

Det problem, der først og fremmest skal løses, og sker det ikke, vil ethvert yderligere fremskridt kun være kosmetisk, det vedrører den endelige afskaffelse af Europas opdeling i suveræne nationalstater. Sammenbruddet i de fleste stater på kontinentet, der blev udsat for den tyske

vejtrømle, har allerede samlet de europæiske folk under en fælles skæbne: Enten underkaster de sig alle sammen Hitlers dominans, eller også træder de alle sammen med Hitlers fald ind i en revolutionær krise, hvor de ikke vil befinde sig i deres forskellighed og stivede af i faste statsstrukturer. Stemningerne er allerede nu langt mere indstillet på en føderal omorganisering af Europa end tidligere. De sidste årtiers hårde erfaringer har åbnet øjnene på selv dem, der ikke ville se det, og har modnet mange af forudsætningerne til fordel for vores ideal.

Alle fornuftige mennesker erkender nu, at det ikke er muligt at opretholde en ligevægt mellem uafhængige europæiske stater, hvor det militaristiske Tyskland lever side om side på lige vilkår med de andre lande, og at Tyskland heller ikke kan opløses og holdes nede med en fod på halsen, når det først er blevet besejret. Når det kommer til stykket, er det blevet klart, at intet land i Europa kan stå ude på sidelinjen, mens de andre kæmper, og at neutralitetserklæringer og ikke-angrebspagter ikke er noget værd. Det er nu blevet påvist, at organer som Folkeforbundet, der hævdede at garantere international ret uden magt til militært at gennemtvinge sine beslutninger, men ved at respektere de deltagende staters absolutte suverænitet, er ubrugelige og endog skadelige. Princippet om ikke-indblanding, hvorefter hver nation skulle have lov til selv at vælge sin regering, som om hver enkelt stats interne forfatning ikke var af vital interesse for alle de andre europæiske lande, er absurd. De mange problemer, der forgifter kontinentets internationale liv, er uløste: grænsedragningen i områder med blandet befolkning, forsvaret af fremmede mindretal, adgangen til havet for lande i det indre af kontinentet, Balkan-spørgsmålet, det irske spørgsmål osv. Det internationale liv ville finde den enkleste løsning i Den Europæiske Føderation, ligesom de tilsvarende problemer tidligere fandt en løsning, da fortidens småstater indgik i den større nationale enhed, og problemerne mistede deres beske karakter ved at blive problemer i forholdet mellem forskellige provinser.

På den anden side er der ophøret af den følelse af sikkerhed, som Storbritanniens uangribelighed gav englænderne, og som fik dem til at forlade sig på en *splendid isolation*, dernæst opløsningen af den franske hær og af selve den franske stat ved det første alvorlige sammenstød med de tyske styrker (et resultat, som forhåbentlig har dæmpet den chauvinistiske overbevisning om absolut gallisk overlegenhed) og endelig især bevidstheden om alvoren i truslen om en generel underkastelse; alle disse omstændigheder vil fremme oprettelsen af et føderalt system, der vil gøre en ende på det nuværende anarki. Og den kendsgerning, at England nu har accepteret princippet om Indiens uafhængighed, og at Frankrig ved at anerkende sit nederlag potentielt har mistet hele sit imperium, gør det også lettere at finde et grundlag for enighed om en europæisk orden for de koloniale besiddelser.

Hertil kommer endelig, at nogle af de vigtigste dynastier er forsvundet, og at fundamentene for de overlevende dynastier er skrøbelige. Man må faktisk huske på, at dynastierne, der betragtede de forskellige lande som deres traditionelle apanage, udgjorde med de magtfulde interesser, de støttede, en alvorlig hindring for en rationel organisation af Europas Forenede Stater, som kun kan baseres på en republikansk forfatning for alle landene i føderationen. Og når man kaster blikket ud over det gamle kontinents horisont og ser alle de folkeslag, der omfatter menneskeheden, som en helhed, må man endog erkende, at Den Europæiske Føderation er den eneste tænkelige garanti for, at forbindelserne med de asiatiske og amerikanske folkeslag kan foregå på et grundlag af et fredeligt samarbejde i forventning om en mere fjern fremtid, hvor hele klodens politiske enhed bliver mulig.

Skillelinjen mellem progressive og reaktionære partier går derfor ikke langs den formelle linje for det større eller mindre demokrati, for den større eller mindre socialisme, der skal etableres. Den

går derimod langs den væsentligt nyere linje mellem på den ene side dem, der opfatter det gamle som kampens væsentlige mål, nemlig erobringen af den nationale politiske magt (og som, om end ufrivilligt, vil spille med i de reaktionære kræfters spil ved at størkne den varme lava fra de folkelige lidenskaber i den gamle form og genoplive de gamle absurditeter); og på den anden side dem, der ser skabelsen af en solid international stat som deres centrale opgave og vil lede folkets kræfter mod dette mål, og som selv efter at have erobret den nationale magt vil bruge den i første række som et instrument til at opnå international enhed.

Ved hjælp af propaganda og aktioner, ved at forsøge at skabe aftaler og forbindelser på alle mulige måder mellem de enkelte bevægelser, der helt sikkert er ved at blive dannet i de forskellige lande, er det nødvendigt allerede nu at lægge grunden til en bevægelse, der er i stand til at mobilisere alle kræfter og skabe den nye organisme, som vil blive den mest grandiose nyskabelse i Europa i århundreder. Idéen består i at danne en stærk føderal stat, som disponerer over en europæisk væbnet styrke i stedet for de nationale hære; som beslutsomt bryder de økonomiske autarkier, der er rygraden i totalitære regimer; som har organer og midler til i de enkelte føderale stater at håndhæve sine beslutninger, der har til formål at opretholde en fælles orden, samtidig med at det overlades til staterne selv at bevare den autonomi, der giver mulighed for at artikulere og udvikle et politisk liv i overensstemmelse med de forskellige folkeslags særlige karakteristika.

Hvis der er nok mennesker i de vigtigste europæiske lande, der forstår dette, vil sejren snart være i deres hænder, fordi situationen og stemningen vil være gunstig for deres arbejde. De vil blive stillet over for partier og tendenser, som allerede er blevet diskvalificeret af de sidste tyve års katastrofale erfaringer. Da tiden er inde til nye indsatser, vil tiden også være inde til nye mennesker som dem i
BEVÆGELSEN FOR ET FRIT OG FORENET EUROPA.

III. Efterkrigstidens opgaver. Reformationen af samfundet.

Et frit og forenet Europa er en nødvendig forudsætning for udviklingen af en moderne civilisation, som den totalitære æra markerer en stopper for. Afslutningen på denne æra vil straks bringe den historiske proces vendt mod ulighed og sociale privilegier tilbage på sporet. Alle de gamle konservative institutioner, som hindrer gennemførelsen af denne proces, vil være brudt sammen eller er ved at bryde sammen; og denne krise skal udnyttes modigt og beslutsomt.

For at opfylde vores krav skal den europæiske revolution være socialistisk, dvs. den skal sigte mod de arbejdende klassers frigørelse og mod skabelsen af mere humane levevilkår for dem. Kompasretningen for de foranstaltninger, der skal indføres, kan imidlertid ikke lægges ud fra det rent doktrinaire princip om, at det private ejerskab af de materielle produktionsmidler i hovedtrækket skal afskaffes og kun kan tolereres midlertidigt, når det ikke kan undværes. Den generelle statsliggørelse af økonomien var den første utopiske form, hvori arbejderklasserne forestillede sig deres befrielse fra det kapitalistiske åg. Men når den er fuldt ud gennemført, fører den ikke til målet, der blev drømt om, men til oprettelsen af et regime, hvor hele befolkningen er underkastet en snæver klasse af bureaukrater, der styrer økonomien.

Det virkeligt grundlæggende princip i socialismen, som den generelle kollektivisering kun er en forhastet og fejlagtig afledning af, er, at de økonomiske kræfter ikke må dominere menneskene, men - som det er tilfældet med naturkræfterne - skal underlægges, styres og kontrolleres af dem på den mest rationelle måde, så de store masser ikke bliver ofre for dem. De gigantiske fremskridtskræfter, der udspringer af den enkeltes interesser, må ikke slukkes i den daglige rutines dødvande for derefter at stilles over for det uløselige problem med at genoplive initiativet ved hjælp

af løndifferentiering og andre lignende foranstaltninger. De skal derimod opmuntres og udbygges ved at give dem større udviklings- og beskæftigelsesmuligheder, og samtidig skal de 'dæmninger', der kanaliserer dem mod de mål, der er til størst gavn for hele samfundet, konsolideres og perfektioneres.

Den private ejendomsret skal afskaffes, begrænses, korrigeres og udvides fra sag til sag, ikke dogmatisk og principielt. Denne anvisning passer naturligt ind i processen med at skabe et europæisk økonomisk liv, der er befriet fra militarismens og den nationale bureaukratismes mareridt. Den rationelle løsning skal erstatte den irrationelle løsning, også i arbejdernes bevidsthed. Vi vil gerne fremhæve følgende punkter ud fra et ønske om at beskrive indholdet af denne anvisning mere detaljeret og gøre opmærksom på, at hensigtsmæssigheden og de nærmere bestemmelser for hvert enkelt programpunkt altid skal vurderes i forhold til den europæiske enhed som en nu uomgængelig forudsætning.

a)

Det er ikke længere muligt at overlade til den private sektor de virksomheder, som ved at udøve en nødvendigvis monopolistisk aktivitet er i stand til at udnytte massen af forbrugere. Der er f.eks. el-industriene, virksomheder, som man ønsker at holde i live af hensyn til den kollektive interesse, men som for at kunne klare sig har brug for beskyttelsestold, subsidier, favorable ordrer osv. (det hidtil mest bemærkelsesværdige eksempel på denne type industri i Italien er jern- og stålindustrien); og der er virksomheder, der på grund af størrelsen af den investerede kapital og antallet af ansatte eller på grund af betydningen af den sektor, som de dominerer, kan afpresse statens organer og gennemtvinge den politik, der er mest fordelagtig for dem (f.eks. mineindustrier, store bankinstitutioner, store våbenindustrier). Det er det område, hvor der helt sikkert skal gennemføres meget omfattende nationaliseringer uden hensyntagen til de erhvervede rettigheder.

b)

Ejendomsrettens og arverettens karakteristika har tidligere gjort det muligt at akkumulere rigdomme i hænderne på nogle få privilegerede, som under en revolutionær krise skal fordeles ligeligt for at fjerne de parasitære klasser og give arbejderne de produktionsmidler, de har brug for, for at forbedre deres økonomiske vilkår og gøre det muligt for dem at opnå en højere levestandard. Vi tænker med andre ord på en landbrugsreform, som ved at overdrage jorden til dem, der dyrker den, vil øge antallet af ejere enormt, og på en industrireform, som vil udvide arbejdernes ejerskab til ikke-statslige sektorer med kooperative ledelser, arbejderaktier, osv.

c)

De unge skal støttes med de nødvendige foranstaltninger for at minimere afstandene mellem de forskellige udgangspunkter i kampen for tilværelsen. Især bør den offentlige skole give de mest egnede, snarere end de rigeste, reelle muligheder for at fortsætte deres uddannelse til de øverste niveauer. Og den bør inden for hver faggren sørge for, at et antal individer, svarende til markedets efterspørgsel, får adgang til forskellige erhverv og forskellige liberale og videnskabelige aktiviteter, således at den gennemsnitlige løn er nogenlunde ens for alle faggrupper, ligegyldig hvilke forskelle der måtte være i lønnen inden for hver kategori i forhold til de forskellige individuelle evner.

d)

Det næsten ubegrænsede potentiale for masseproduktion af basale fornødenheder med moderne teknik gør det nu muligt for en forholdsvis lille udgift til mad, husly og tøj at sikre alle det minimum

af komfort, der er nødvendigt for at bevare følelsen af menneskelig værdighed. Den menneskelige solidaritet med dem, der taber i den økonomiske kamp, bør derfor ikke manifesteres i former for velgørenhed, der altid er nedværdigende og genererer de samme onder, hvis følger de forsøger at råde bod på. Det skal derimod ske med en række indsatser, der ubetinget sikrer alle, uanset om de kan arbejde eller ej, en anstændig levestandard uden at reducere incitamentet til at arbejde og spare op. På denne måde vil ingen nogensinde igen blive tvunget af fattigdom til at acceptere slavelignende arbejdskontrakter.

e)

De arbejdende klassers befrielse kan kun finde sted, hvis de betingelser, der er nævnt i de foregående punkter, er opfyldte. Sker det ikke, falder de tilbage i hænderne på de monopolistiske fagforeningers økonomiske politik, som blot overfører de voldsmetoder, der især er karakteristiske for storkapitalen, til arbejdsområdet. Arbejderne skal igen frit kunne vælge de tillidsmænd, der skal forhandle kollektivt om de vilkår, de vil arbejde under, og staten skal stille de juridiske midler til rådighed, der skal til for at garantere overholdelsen af de endeligt indgåede aftaler. Men alle monopolistiske tendenser kan bekæmpes effektivt, når de sociale forandringer først er gennemført.

Det er disse ændringer, der er nødvendige for at få et meget bredt udsnit af borgere til at bakke op omkring den nye orden, som også er interesserede i at bevare den, og dernæst for at give det politiske liv et stærkt aftryk af frihed, der er præget af en stærk følelse af social solidaritet. På dette grundlag vil de politiske frihedsrettigheder virkelig kunne få et konkret og ikke kun et formelt indhold for alle, da massen af borgere vil opnå en tilstrækkelig uafhængighed og indsigt til at udøve en vedvarende og effektiv kontrol med den regerende klasse.

Det skulle være overflødigt at komme ind på de forfatningsmæssige institutioner, fordi vi ikke kan forudse de betingelser, hvorunder de skal opstå og fungere, og derfor blot ville gentage det, som alle allerede ved om nødvendigheden af repræsentative organer, om lovens tilblivelse, om domstolenes uafhængighed, som skal afløse den nuværende retsmyndighed og garantere en upartisk anvendelse af de vedtagne love, om presse- og foreningsfrihed til at oplyse offentligheden og give alle borgere mulighed for at deltage konkret i statens liv. Der er kun to spørgsmål, angående hvilke det er nødvendigt at præcisere vores idéer, fordi de er særligt vigtige i vores land i øjeblikket: forholdet mellem stat og kirke og karakteren af politisk repræsentation.

a)

Det konkordat, hvormed Vatikanet indgik sin alliance med fascismen i Italien, skal ubetinget afskaffes for at bekræfte statens rent verdslige karakter og for utvetydigt at fastslå statens overhøjhed over det civile liv. Alle religiøse overbevisninger bør respekteres på lige fod, men staten bør ikke længere holde regnskab med de forskellige kulturer.

b)

Den konstruktion i papmaché, som fascismen opbyggede med den korporative orden, vil styrte sammen med de andre dele af den totalitære stat. Der er dem, der mener, at materialet til den nye forfatningsmæssige orden kan hentes fra denne skrotbunke i morgen. Det tror vi ikke på. I totalitære stater er de korporative organisationer fupnummeret, der fuldbyrder den politimæssige og brutale kontrol med arbejderne. Men selv hvis de korporative organisationer var det ægte udtryk for de

forskellige grupper i produktionen, ville de forskellige faggruppers repræsentative organer aldrig kunne være tilstrækkeligt kvalificeret til at behandle generelle politiske spørgsmål. Og i de mere specifikt økonomiske spørgsmål ville de ligge under for de faggrupper, der har mere magtfulde organisationer bag sig. Fagforeningerne skal have omfattende funktioner i samarbejdet med de statslige organer, der er ansvarlige for at løse de problemer, der berører dem direkte. Men de bør ikke have nogen lovgivningsmæssig funktion, da dette ville føre til et feudalt anarki i det økonomiske liv og resultere i et nyt politisk despoti. Mange af dem, der naivt har ladet sig narre af myten om korporativismen, kan og skal overbevises om nødvendigheden af at skabe noget nyt; men de må indse, hvor absurd den løsning er, som de i deres forvirring har drømt om. Korporativismen kan kun få et konkret liv i den form, som totalitære stater antager, når den indordner arbejderne under embedsmænd, der kontrollerer alle deres bevægelser i den regerende klasses interesse.

Man kan ikke amatøragtigt improvisere et revolutionært parti i det afgørende øjeblik; men et sådant parti skal allerede da begynde at tage form i det mindste, hvad angår dets centrale politiske position i forhold til de generelle rammer og de første handlingsanvisninger. Det må ikke repræsentere en heterogen masse af tendenser, der kun er knyttet sammen negativt og forbigående, fordi de har baggrund i en antifascistisk forhistorie og i en simpel forventning om det totalitære regimes fald, dvs. tendenser, der er parate til at sprede sig i hver deres retning, når de først har nået dette mål. Det revolutionære parti ved derimod, at det er først da, at det virkelig kan begynde sit arbejde, og det skal derfor bestå af mennesker, der er enige om de vigtigste problemer i fremtiden.

Det skal med sin metodiske propaganda trænge ind overalt, hvor der er mennesker, der er undertrykt af det nuværende regime; og det skal med udgangspunkt i det problem, som de enkelte mennesker og klasser fra gang til gang føler som det mest presserende, vise, hvordan det hænger sammen med andre problemer, og hvad den virkelige løsning kan være. Men det er fra den gradvist voksende kreds af sympatisører, at det skal tiltrække og rekruttere til selve organisationen alene dem, der har gjort den europæiske revolution til hovedmål i deres liv; altså dem, som dag efter dag vil udføre det nødvendige arbejde på en disciplineret måde og vil sørge for en kontinuerlig og effektiv sikring af dette arbejde selv under den hårdeste form for illegalitet, og som således vil danne det solide netværk, der giver styrke til den mere labile kreds af sympatisører.

Selv om det revolutionære parti ikke vil forsømme nogen lejlighed eller noget område til at få sit ord frem, skal det først og fremmest rette sin indsats mod de miljøer, der er mest vigtige som centre for udbredelsen af idéer og for rekrutteringen af kampivrige personer. Først og fremmest gælder indsatsen de to sociale grupper, der er mest modtagelige i dagens situation og afgørende for morgendagens, dvs. arbejderklassen og de intellektuelle lag. Arbejderklassen er den klasse, der har underkastet sig mindst under totalitarismens spanskrør; og den vil være mest opsat på at reorganisere egne rækker. De intellektuelle, især de yngre, er dem, der føler sig mest åndeligt kvalt og væmmes ved det herskende despoti. Efterhånden vil andre klasser uundgåeligt blive trukket ind i den generelle bevægelse.

Enhver bevægelse, som ikke formår at forene disse kræfter, er dømt til at løbe ud i sandet. For, hvis den kun er en bevægelse af intellektuelle, vil den mangle den nødvendige kraft fra masserne til at overvinde den reaktionære modstand; den vil være mistroisk over for arbejderklassen og selv blive udsat for mistro fra arbejderklassens side. Selv hvis den er inspireret af demokratiske følelser, vil den være tilbøjelig til, så snart der opstår vanskeligheder, at miste balancen og mobilisere alle de andre klasser mod arbejderne, hvilket vil føre til en fascistisk restauration. Hvis bevægelsen

udelukkende hviler på proletariatet, vil den mangle den klarhed i tankerne, som kun kan komme fra de intellektuelle, og som er nødvendig for klart at identificere de nye opgaver og de nye veje: Den vil forblive en fange af det gamle klassesamfund, den vil se fjender overalt, og den vil glide ind i den doktrinære kommunistiske løsning.

Under den revolutionære krise er det op til denne bevægelse at organisere og lede de progressive kræfter ved at bruge alle de folkelige fællesskaber, der opstår spontant, og omdanne dem til glohede smeltedigler, hvor de revolutionære masser blandes ikke for at udtrykke enstemmighed men i forventning om, at nogen fører an. Bevægelsen henter sin vision og vished om, hvad der skal gøres, ikke fordi den er indviet i det af en endnu ikke eksisterende folkevilje, men fra bevidstheden om at repræsentere det moderne samfunds inderste behov. På denne måde giver den de første anvisninger til den nye orden, den første sociale disciplinering af de konturløse masser. Via det revolutionære partis diktatur dannes den nye stat og omkring den det nye sande demokrati.

Man skal ikke frygte, at en sådan revolutionær styreform med nødvendighed vil resultere i et nyt despoti. Det vil den gøre, hvis den er opstået ved at skabe et samfund på slavevilkår. Men hvis det revolutionære parti fra første færd og med fast hånd skaber betingelserne for et frit liv, hvor alle borgere virkelig kan deltage i statens liv, vil dets udvikling, selv om den måtte igennem eventuelle mindre politiske kriser, gå i retning af en gradvis forståelse og accept fra alle sider af den nye orden og dermed i retning af en voksende mulighed for, at frie politiske institutioner kan komme til at fungere.

I dag er det øjeblikket, hvori vi skal smide gamle byrder væk, der er blevet besværlige, og være klar til det nye, der dukker op, og som er så anderledes end alt det, vi havde forestillet os; vi skal være rede til at skille os af med de udelige blandt de forrige generationer og vække nye energier blandt de unge. I dag søger de hinanden og mødes for at tage fat på at knytte fremtidens bånd; alle dem, der har fået indsigt i årsagerne til den europæiske civilisations aktuelle krise, og som derfor samler arven op fra alle de bevægelser, der har løftet menneskeheden, men som er gået i stå på grund af manglende forståelse for det mål, der skal nås, og for de midler, der skal bruges til at nå det.

Vejen, der skal følges, er hverken let eller sikker. Men den skal følges, og det vil den også blive!

Efterord

Gert Sørensen

Da Italiens ministerpræsident Matteo Renzi, Tysklands kansler Angela Merkel og Frankrigs præsident François Hollande mødtes i august 2016 på Ventotene kort efter Brexit-afstemningen, skrev *The Guardian*:

“The trilateral meeting came as the European commission’s president, Jean-Claude Juncker, claimed at a forum in Austria that national borders were “the worst invention ever made by politicians,” prompting Theresa May’s spokeswoman to respond that the claim was “not something the prime minister would agree with”. Renzi greeted Hollande and Merkel at Naples military airport from where the trio flew by helicopter to the small island of Ventotene, where they visited the grave of Altiero Spinelli, considered one of the founding fathers of the ideal of European unity. Along with Ernesto Rossi, another anti-fascist intellectual imprisoned on the island during the second world war, Spinelli co-wrote the 1941 Ventotene Manifesto calling for a federation of European

states to counter the nationalism that had led Europe to war. After placing three bouquets of blue and yellow flowers – the colours of the EU – on the marble tombstone, the leaders held a working dinner on the aircraft carrier Garibaldi, the Italian flagship of the EU’s “Sophia” migrant-rescue and anti-people-trafficking mission in the Mediterranean” (22. august 2016). (1)

Det er unægteligt et symbolsk ladet sceneri, som de tre europæiske ledere her fik sat op. Det viser så også, hvor integreret Ventotene-manifestet allerede er i den europæiske selvforståelse. Hvorvidt det så også udtrykker et indgående kendskab til Manifestets nærmere indhold, må stå hen i det uvisse. *Kritisk Debat* vil med præsentationen af Manifestets første del i forrige nummer og de sidste dele i dette give læserne en mulighed for at danne sig en første idé om perspektiverne i dette ikoniske skrift om nødvendigheden af en europæisk føderation, her fordansket efter udgaven fra 1944.

Den opmærksomme læser med lidt kendskab til datidens politiske kulturer vil næppe være i tvivl om, hvorfra Manifestet henter sin sprogbrug og sit begrebsapparat. Den høje frekvens af ord som revolutionær krise, revolutionært parti, arbejderklasse, ejendomsret, proletariats diktatur, profit, monopolkapitalisme, storkapital, produktionsmidler, osv., er i vid udstrækning hentet fra et bredt marxistisk, socialistisk og kommunistisk vokabularium. Det er næppe underligt i betragtning af, hvem der havnede på Ventotene, der tjente som en af Mussolinis mange fangeøer. Spinelli var selv kommunist, men antistalinist, mens Rossi havde en baggrund i bl.a. Carlo Rossellis italienske liberalsocialisme. De var alle kritikere af det fascistiske regime, der havde en baggrund i de folkelige reformbevægelser historie fra slutningen af det 19. århundrede; og de havde traumatisk gennemlevet splittelsen, som Den Russiske Revolution og dannelsen af Den Kommunistiske Internationale medførte. De stadige svingninger mellem teserne om enhedsfront mod den fascistiske reaktion og teserne om de socialistiske og socialdemokratiske partier som varianter af en særlig socialfascisme var næppe heller særligt velegnede til at forhindre de totalitære regimers fremmarch.

Der var imidlertid også en stærk bestræbelse fra forfatternes side på at komme fri af de faldgruber og historiske nederlag, som i vid udstrækning satte venstrekulturen skakmat i 1920erne og 1930erne som organisation og teori. Dette klima af tilbageslag blev ikke mindre udtalt med den stalinistiske vending i Sovjetunionen. Fremfor at låse sig fast i fortidens udsigtsløse positioneringer og gensidige eksklusioner kastes blikket mod fremtiden igennem en analyse af de forhold, der førte til de totalitære løsninger ikke bare i Vest men også i Øst. Spinelli og Rossi afviser dem, der mener, at man bare kan vende tilbage til tiden før, som om totalitarismen blot var en parentes, et tilfældigt udslag af Historiens mange listigheder og improvisationer. Deres kritik af de demokratiske midterpartier var ubarmhjertig, når de anklagede disse for bare at afvente fascismens fald og forvente, at alt derefter ville blive godt igen. Budskabet lød, at hvis ikke man gjorde op med nationalstaten som rammen om befolkningernes fælles liv, som en fri variabel på den geopolitiske scene, ville man blot gentage, hvad der gerne skulle undgås. Det krævede dannelsen af et mere fremtidsrettet revolutionært parti, der som et avantgardeparti kunne fastholde nybruddet.

Læren, der kunne drages af Europas nyere historie, var, at hvad der skete i et land, meget hurtigt kunne få konsekvenser for andre lande. Skulle der ændres på det, måtte det berøre selve opdelingen i nationalstater, der hver især forsvarede deres absolutte suverænitet og princippet om ikke-indblanding udefra i egne interne affærer. Det forhindrede dog ikke, at visse nationalstater brød med dette princip og var overbeviste om, at netop deres suverænitet berettigede til angrebskrige og

imperialistiske erobringer af territorier i og uden for Europa. Dette paradoks udstillede for Spinelli og Rossi manglen på en overhøjhed, et supremati, der kunne sikre, at en politisk udvikling i ét land ikke stækkede en politisk udvikling i et andet land. I denne henseende havde Folkeforbundet spillet fallit. Derfor var der ingen vej tilbage. Manifestet udstak en anden vej, der for så vidt fulgte nationalstatens dannelse som model blot forstørret op i en større målestok. Ligesom den enkelte nationalstat tidligere i sin historie var et resultat af, at en række hertugdømmer, grevskaber og småstater blev slået sammen først i en større territorialstat under et enevældigt monarki. Fra og med revolutionerne fra slutningen af det 18. århundrede antog denne territorialstat karakter af en nationalstat, efterhånden som større befolkningsgrupper blev integreret via rettigheder og pligter. En europæisk forbundsstat måtte i samme grad forudsætte, at nationalstaterne, der før var slutstenen i en proces, nu blev grundstenene i en helt ny og aldrig før set konstruktion.

Ligesom staterne i sin tid blev til igennem krige, dynastiske interesser, diplomatiske aftaler og interne konflikter mellem forskellige befolkningsgrupper, var et føderalt Europa det nødvendige perspektiv oven på de årsager, der udløste Første og Andens Verdenskrigs ufattelige tragedier. Disse krige, som også gerne omtales som europæiske borgerkrige, omdefinerede da også krigens hidtidige karakter. Det var ikke længere kun krige mellem nationalstater eller alliancer af nationalstater. Det var krige, der også ændrede de interne sociale og politiske styrkeforhold i de enkelte nationalstater. De eliter, der eksempelvis førte Rusland, Tyskland og Italien ind i Første Verdenskrig, forsvandt i løbet af krigen eller i årene lige efter. I samme grad fjernede Anden Verdenskrig hele befolkningsgrupper og store mindretal som det jødiske. Men den begravede også de sociale eksperimenter, som de forskellige udgaver af fascismen mente at udgøre, mens Sovjetunionen blev låst fast i Den Kolde Krig.

For Spinelli og Rossi åbnede der sig en revolutionær situation, der dog ikke på forhånd var sikret et bestemt udfald. Tilbagefaldet til reaktionen var altid en mulighed. I deres optik afhang meget af mulighederne for at få stablet et revolutionært parti på benene. Men realiserbarheden af et sådant parti under de givne omstændigheder og dets nærmere operationelle karakter blev blot antydnet. Da den første udgave af Manifestet blev nedskrevet, stod Aksemagterne fortsat stærkt. Men allerede året efter begyndte deres offensiv at gå i stå. De store slag ved El-Alamein i Nordafrika og ved Stalingrad, der begyndte i juli 1942 og sluttede i november 1942 og i februar 1943, blev et vendepunkt. Da de næste versioner af Manifestet kom i 1943 og 1944, var Mussolini væltet i Rom, og de allierede var gået i land på Sicilien og snart også i Normandiet. Russerne rykkede frem mod Berlin fra Øst, mens modstandsbevægelserne havde vokset sig store og foregreb mange steder De Allierede fremrykninger. Der kunne derfor ikke herske tvivl hos nogen om, at Europas skæbne i første omgang ville blive afgjort på slagmarken. Spørgsmålet var så, hvad der ville ske bagefter.

Man kan sige, at Manifestet udstak linjerne for en diskussion af Europas fremtid på et nyt demokratisk og postnationalt forfatningsgrundlag. Men det fremgår også klart af teksten, at det ikke først og fremmest var de abstrakte og mere tekniske detaljer af forfatningsspørgsmålet, der havde interesse. Det konstitutionelle anliggende handlede for dem grundlæggende om, hvordan de europæiske befolkninger bedst kunne organisere sig politisk og institutionelt og bedst sikre sig mod gentagelser af den nære fortids fejltagelser. Der var imidlertid forskellige faser i denne konstitutionelle situation, der åbnede sig med hele sit revolutionære og nyskabende potentiale. Der var en politisk-militær fase, der kulminerede med Jalta-konferencen i februar 1945, der stadfæstede Tysklands deling i fire besættelseszoner, men reelt sanktionerede Europas deling i en østlig og en vestlig del. Efter krigens endelige afslutning i maj måned, blev den militære dimension neddrolet, hvilket banede vejen for en politisk-kulturel fase, der udmøntede sig i nye forfatninger ikke mindst

i Tyskland og Italien. I nogle af de første artikler i den italienske forfatning, der trådte i kraft i 1948, indskrev man menneskerettighederne og understregede, at det skulle være samarbejdet og ikke krigen, der skulle diktere forholdene mellem nationalstaterne. Der lå allerede i disse formuleringer en også juridisk legitimering af det europæiske samarbejde, som de oprindelige seks lande i EU indgik i allerede fra 1950ernes begyndelse og med Rompagten fra 1957 som det første pejlemærke.

Det er umiddelbart indlysende, at vejen til en europæisk forbundsstat fortsat ligger meget langt væk fra Manifestets visioner. I denne henseende afspejlede det mere den militante og konfrontatoriske fase i det tidlige forløb. Ledetråden lå i det skarpe skel mellem fascisme og antifascisme, mellem reaktionære og progressive kræfter og mellem totalitarisme og antitotalitarisme, som nødvendigvis måtte tage sig noget anderledes ud end efterkrigstidens mudrede, realpolitiske kompromisser i fredstid. Det siger sig selv, at Manifestet lagde afstand til fascismen i Tyskland og Italien. Men der lå også en tydelig markering af et alternativ til den sovjetrussiske styreform, hvilket formentlig også var afgørende for, at det også kunne få en bredere appel. Lad os se lidt på de makrokonstitutionelle målsætninger, der udfoldedes i Manifestet og fulgte en gennemgribende kritik af nogle af de helt centrale principper om klassekampen, proletariats diktatur og den private ejendomsret. Man finder givet her tre af de mere kontroversielle emner, som tegnede konflikterne i det politisk-kulturelle miljø, de to forfattere færdedes i, den ene som kommunist dissident og den anden som liberalsocial.

Alliancen mellem arbejdere og intellektuelle definerede en grundakse i det revolutionære parti, som Rossi og Spinelli så for sig som et middel til at virkeliggøre deres idé om europæisk enhed. Men de gjorde dog op med princippet om, at alle politiske problemer kunne afledes af klassekampen og alene løses af "arbejderne på fabrikkerne". Det indrømmedes, at klassekampen altid havde udgjort en stærk politisk drivkraft, men der føjedes til, at det var tilfældet "så længe de grundlæggende institutioner ikke var bragt i spil". Det er en ikke uinteressant tilføjelse, da den givet rummer det svage punkt i Den Russiske Revolutions videre forløb fra bevægelsens fase og den umiddelbare omstyrning af Zarens Vinterpalads til regimefasen, der i vid udstrækning gjorde repression og terror til rationale for institutionernes mål og med. Det var en udvikling, der ikke bare isolerede arbejderklassens fra deres eget projekt i Øst og stoppede mange tilløb i Vest, men som også ville isolere arbejderklassen i forhold til andre "progressive kræfter" i samfundet. De intellektuelle var vigtige, fordi de udviklede teorier og besad organisatoriske erfaringer fra produktionens verden og fra det civile samfund og fra statens institutionelle apparater. Men stod de alene ville det revolutionære parti nok have nogle visioner, men det manglende "den nødvendige kraft fra masserne til at overvinde den reaktionære modstand".

Der lægges i konsekvens heraf op til en udogmatisk tilgang til spørgsmålet om ejendomsrettens fremtid. En ensidig kollektivisering af ejerforholdet til produktionsmidler og ressourcer afvises til fordel for en differentiering af ejerbegrebet: "Den private ejendomsret skal afskaffes, begrænses, korrigeres og udvides fra sag til sag". Men det vil så kun kunne ske i lyset af "et europæisk økonomisk liv". Der er således sektorer som el- og jernindustrien og bankvæsenet, der er for vigtige til at blive overladt til de private aktører og derfor med fordel kan statsliggøres, hvad der faktisk også sker mange steder efter krigen, f.eks. i Italien. Overhovedet skal ejendomsretten og ikke mindst arveretten omlægges, fordi den skaber dybe uligheder i samfundet ved at sikre en akkumulation af enorme rigdomme på få privilegeredes hænder. Målet er en omfordeling af ressourcerne, for at gøre det muligt for den brede befolkning "at opnå en højere levestandard". Det kan ske igennem en "landbrugsreform, som ved at overdrage jorden til dem, der dyrker den, vil øge antallet af ejere enormt", og ved en "industrireform, som vil udvide arbejderens ejerskab til ikke-

statslige sektorer med kooperative ledelser, arbejderaktier, osv.” Umiddelbart vil man her kunne skimte nogle af de reforminitiativer, der op igennem efterkrigstiden lå til grund for udviklingen af den europæiske socialstat. Men man kan her også spore kimen til en revidering af den europæiske selvforståelse, der igen danner grundlaget for værdierne og procedurerne bag opbygningen af de europæiske institutioner.

I et lidet agtet *Document on The European Identity*, der blev vedtaget i København den 14. december 1973 af de dengang ni medlemslande, hedder det:

“The Nine European States might have been pushed towards disunity by their history and by selfishly defending misjudged interests. But they have overcome their past enmities and have decided that unity is a basic European necessity to ensure the survival of the civilization which they have in common. The Nine wish to ensure that the cherished values of their legal, political and moral order are respected, and to preserve the rich variety of their national cultures. Sharing as they do the same attitudes to life, based on a determination to build a society which measures up to the needs of the individual, they are determined to defend the principles of representative democracy, of the rule of law, of social justice — which is the ultimate goal of economic progress — and of respect for human rights. All of these are fundamental elements of the European Identity. The Nine believe that this enterprise corresponds to the deepest aspirations of their peoples who should participate in its realization, particularly through their elected representatives.” (2)

1973 var også året efter, at Danmark stemte sig ind i EU eller EF, som det hed dengang. I store dele af den danske offentlighed rakte interessen for de europæiske værdier næppe meget længere end til priserne på danske landbrugsvarer. Men neden under EU som et indre marked rumsterer der nogle visioner med klare rødder tilbage til Ventotene-Manifestet, som formentlig i endnu højere grad vil komme til at præge den politisk-kulturelle dagsorden.

(1) “Det trilaterale møde fandt sted, da Europa-Kommissionens formand, Jean-Claude Juncker, på et møde i Østrig hævdede, at nationale grænser var ‘den værste opfindelse, som politikere nogensinde har lavet’, hvilket fik Theresa Mays talsmand til at svare, at påstanden var ‘ikke noget, som premierministeren ville være enig i’. Renzi mødte Hollande og Merkel i Napolis militærflughavn, hvorfra trio'en fløj i helikopter til den lille ø Ventotene, hvor de besøgte Altiero Spinellis grav, der betragtes som en af grundlæggerne af idealet om europæisk enhed. Sammen med Ernesto Rossi, en anden antifascistisk intellektuel, der blev fængslet på øen under Anden Verdenskrig, var Spinelli medforfatter til Ventotene-manifestet fra 1941, hvori han opfordrede til en føderation af europæiske stater for at imødegå den nationalisme, der havde ført Europa i krig. Efter at have lagt tre buketter af blå og gule blomster - EU's farver - på marmorgraven holdt lederne en arbejdsmiddag på hangarskibet Garibaldi, det italienske flagskib for EU's *Sophia*-mission til redning af migranter og bekæmpelse af menneskehandel i Middelhavet”.

(2) “De ni europæiske stater blev engang, ja, presset til splittelse af deres historie og af deres egoistiske forsvar for misforståede interesser. Men de har overvundet deres tidligere fjendskab og har besluttet, at enhed er en grundlæggende europæisk nødvendighed for at sikre overlevelsen af den civilisation, som de har til fælles. De Ni ønsker at sikre, at de værdsatte værdier i deres juridiske, politiske og moralske orden bliver respekteret, og de ønsker at bevare den rige variation i deres nationale kulturer. De deler de samme livsopfattelser, som er baseret på en vilje til at opbygge et samfund, der opfylder den enkeltes behov, og de er fast besluttet på at forsvare principperne om repræsentativt demokrati, retsstat og social retfærdighed - som er det ultimative mål for økonomisk fremskridt - og respekt for menneskerettighederne. Alle disse er grundlæggende

elementer i den europæiske identitet. De Ni mener, at dette projekt svarer til de dybeste forhåbninger hos deres befolkninger, som bør deltage i dets virkeliggørelse, især gennem deres valgte repræsentanter”.

Danske økonomiske makromodeller – kort fortalt

Professor(em), dr. scient. adm. Jesper Jespersen, Roskilde Universitet

Økonomiske eksperter og samfundsøkonomiske prognosemodeller har i stigende grad vundet indpas ved tilrettelæggelsen af og begrundelse for den økonomiske politik.

Indledning

Denne artikel tager sit afsæt i disse modellers første spæde indtog i det danske økonomimiljø i slutningen af 1960'erne. Set i et internationalt, men også skandinavisk perspektiv overraskende sent tidspunkt. Blandt de danske professorer i hhv. København og Aarhus var der ingen tradition for at kombinere makroøkonomisk teori og data ved brug af statistiske metoder. Naturligvis blev der undervist i 'anvendt statistik' på økonomistudiet; men endnu ikke i makro-økonometri'. I det hele taget var der på økonomistudiet i Danmark fortsat en noget tøvende holdning til brug af matematik (og statistik). Det var f.eks. først med studiereformen i 1970, at matematik blev et obligatorisk fag på polit-studiet.

Der var således adskillige årsager til, at det danske modelarbejde kom så relativt sent i gang. Her er det næppe nogen overdrivelse at pege på, at 'professorvældet', der dominerede frem til slutningen af 1960'erne, havde et vist medansvar. Men nok så vigtigt er det at pege på, at udarbejdelsen af årlige nationalregnskabstal først var kommet i gang i løbet af 1950'erne. Det betød, at konsistente tidsserier for de væsentligste makroøkonomiske variable ikke gik længere tilbage end 1953. Da makroøkonometri helt overvejende er baseret på tidsrækkeanalyse, så var det først fra midten af 1960'erne, at der ville være et tilstrækkeligt antal år (dvs. observationer) og dermed frihedsgrader ved regressionsanalysen til, at det gav mening at benytte statistiske regnemetoder og de dertil knyttede tests for signifikans.

Disse forhold ændrede sig dog afgørende i slutningen af 1960'erne. Det skete naturligvis med inspiration fra internationale modelmiljøer, der dengang var centreret omkring Jan Tinbergen i Holland, Lawrence Klein i USA og Ragnar Frisch og Leif Johansen i Oslo, hvor flere yngre forskere havde været på studieophold. Her havde arbejdet med makroøkonomiske modeller stået på i mere end 20 år. For ikke at nævne, at det internationale *Econometric Society* var blevet stiftet helt tilbage i midten af 1930'erne.

På de økonomiske institutter i København og Århus., i Det økonomiske Råds sekretariat og sågar i Danmarks Nationalbank blev der i de følgende år ansat yngre medarbejdere med modelerfaring fra udlandet. Modelarbejdet tog yderligere fart med ansættelsen af Erling Jørgensen som kontorchef i det nyoprettede 'analyse og prognosekontor' (10. kontor) i Danmarks Statistik i 1969. Han ønskede at opbygge et dansk (uafhængigt) modelmiljø i samarbejde med lektor Ellen Andersen, hvor nationalregnskabsstatistikken helt naturligt skulle spille den centrale rolle.

Ikke mindst blev kontakten til Lawrence Klein af stor betydning. Det blev organiseret i begyndelsen af 1970'erne, at Klein fik et længere ophold ved Økonomisk Institut, KU, hvilket bidrog til at løfte modelarbejdet. Ikke mindst da det blev sikret, at den danske model (ADAM) i Danmarks Statistik kunne blive en del af Kleins internationale modelprojekt LINK, der sigtede mod at opbygge en verdensmodel, se Klein (1980).

Det danske modelarbejde blev indledt omkring 1970 i både Danmarks Statistik og Det økonomiske Råds sekretariat med opbygning af de keynesianske modeller med betegnelsen hhv. ADAM og SMEC. Begge modeller skulle primært anvendes ved udarbejdelsen af betingede prognoser for den

makroøkonomiske udvikling 1-3 år ud i fremtiden og til kvantificering af kortsigtede effekter af den økonomiske politik. Modellernes udformning var i høj grad baseret på keynesianske analyser af den historiske udvikling. Netop fordi sigtet med disse modeller var korte fremskrivninger primært til brug ved de årlige finanslovsforhandlinger blev det efterspørgselskomponenterne, som begge modeller fokuserede på. Udbudssiden var mere rudimentært beskrevet. Dette tidlige modelarbejde er bl.a. dokumenteret i Andersen, 1975a, 1975b og DØR, 1974

Modellerne 'politiseres'

Disse to modeller, der havde mange fælles træk, var dominerende frem til slutningen af 1980erne; men de var begge som nævnt kortsigts-modeller, der ikke i deres konstruktion kunne belyse mere grundlæggende strukturændringer i dansk økonomi. Blev modellerne undtagelsesvist benyttet til beregninger, der rakte 5-10 år ud i fremtiden, var der en åbenbar tendens til, at 'modellen kørte på sporet' og gav nogle resultater, der mildt sagt var svære at fortolke. Det blev i stigende grad åbenbart, at økonomiens udbudsside måtte indarbejdes i modellerne, for at de mere meningsfuldt kunne belyse mere langsigtede udviklingstendenser i dansk økonomi.

Med regeringsskiftet i 1982 og med betydelig inspiration fra bl.a. Storbritannien og USA begyndte Finansministeriet at efterspørge en model, der var designet til at gennemføre mere langfristede udbudsanalyser. En sådan strukturmodel skulle bruges til at belyse effekten af bl.a. reformer på arbejdsmarkedet og af en grundlæggende ændret pensions- og skattepolitik, der blev diskuteret livligt op gennem 1980erne.

Men statistiske analyser af strukturændringer kræver lange dataserier. Dertil kommer, at samfundsøkonomiske strukturer ofte ændres gennem direkte politiske indgreb, som f.eks. opbygning af velfærdsstaten, internationalt økonomisk samarbejde, som f.eks. medlemskab af EU og lignende. De mere langsigtede effekter heraf kan derfor være svære at fastlægge empirisk ved brug af traditionelle statistiske metoder, hvilket er indeholdt i den såkaldte Lucas-kritik af disse traditionelle makroøkonometriske modeller, se Lucas, 1976. Ønsket om at kunne benytte regnemodellen til sådanne mellemfristede, for ikke at sige langfristede fremskrivninger, satte de akademiske økonomer i et teoretisk dilemma: for hvad ved 'vi' egentlig om det (mellem)lange sigt? Her delte vandede sig mellem neoklassiske og (post)keynesianske økonomer. De ny-neoklassiske økonomer, bl.a. repræsenteret ved Robert Lucas, antager at en velorganiseret markedsøkonomi er selvregulerende og skaber fuld beskæftigelses-ligevægt af sig selv udelukkende bestemt af de underliggende markeds-mæssige strukturer. Denne form for strukturmodel indebærer, at politikerne konjunkturpolitisk bør 'forholde sig i ro' og koncentrere sig om at afhjælpe markedsfejl gennem strukturreformer. De (post)keynesianske økonomer (f.eks. Joseph Stiglitz) er derimod mindre skråsikre med hensyn til at benytte økonomiske makromodeller til lange fremskrivninger, idet den underliggende usikkerhed både med hensyn til den fremtidige økonomiske adfærd og struktur er betydelig. Denne fundamentale usikkerhed indebærer, at jo længere der ses ud i fremtiden desto sværere bliver det på et kvalificeret grundlag at beskrive den samfundsøkonomiske udvikling, se bl.a. Jespersen, 2007 og Jespersen (2022).

Da de ny-neoklassiske økonomer i stigende grad kom til at dominere den makroøkonomiske scene internationalt og ydermere var i samklang med de neoliberale regeringer, der satte dagsordenen i de toneangivende vestlige lande, så blev det den (generelle) ligevægtsmodel (Lucas-modellen), der vandt indpas i modelmiljøerne. Som en konsekvens heraf blev ADAM i tæt samarbejde med Finansministeriets økonomer ligeledes omformet, så den ved længere fremskrivninger (prognoser?) fulgte et på forhånd fastlagt udviklingsforløb, der resulterede i bl.a. fuld (strukturel)

beskæftigelseslignevægt, se Rosted, 2021, kap. 8 'Finansministeriets modelanvendelse'. Denne á priori-antagelse om langsigtet markedslignevægt har stor betydning især for resultatet af lange fremskrivninger. Hvis modellen(!) bliver slået ud af kurs af en eksogen begivenhed som f.eks. finanskrisen, så vil denne ændrede markedsstruktur sikre, at modellen(!) af sig selv vender tilbage til det af økonomerne på forhånd fastlagte hovedspor. (1) Det betød, at effekten af stød til efterspørgslen f.eks. *demand management politik*, i form af en ekspansiv (eller kontraktiv) finanspolitik, kun vil have en midlertidig effekt på beskæftigelsen – men derimod en varig forøgelse/forbedring af statsgælden.

Som en konsekvens af den generelle lignevægtsteoris stigende dominans på universiteterne og i de internationale institutioner bl.a. OECD, IMF og EU-kommissionen, blev der i 1990erne påbegyndt et arbejde med at opbygge en egentlig generel lignevægtsmodel fra grunden. Denne model fik navnet DREAM. Et akronym for Danish Rational Economic Agent Model, der netop angiver det teoretiske fundament baseret på mikroøkonomiske antagelser (bemærk 'antagelser'), at 'agenter handler rationelt'. Hvor 'rationalitet' er en helt speciel (og i forhold til almen psykologi afvigende) adfærd: individuel nytte- og profitmaksimering opgjort i kroner og ører, og i sin ekstreme (men ofte anvendte) form under antagelse af, at agenterne har sikker viden om fremtiden. Tilsvarende tages forudsætningen om 'generel lignevægt' meget bogstaveligt, idet der ved lange fremskrivninger antages permanent fuld strukturel beskæftigelse sikret gennem fuld pris- og lønflexibilitet. DREAM-modellen benyttes til langsigtede fremskrivninger af dansk økonomi, hvor 2050 og 2060 er ofte benyttede terminal-år. (2) Formålet er ofte at beregne konsekvenserne på den offentlige sektors balance af strukturændringer for herigennem at belyse den såkaldte finanspolitiske holdbarhed. På mange måder en forudsigelig beregning, idet afsættet er den eksisterende samfundsøkonomiske struktur, der kendetegner dansk økonomi anno 2020. Når holdbarhedsberegningen forberedes, er der på forhånd lagt et spor for alle de eksogene variable bl.a. i form af uændret skatte- og udgiftspolitik frem til 2060. Beregningen gennemføres ved at der ændres på en af de centrale variable f.eks. arbejdsudbuddet. Da det er en generel lignevægtsmodel, så vil beskæftigelsen ændres med et tilsvarende antal personer. Ikke overraskende betyder et øget arbejdsudbud en markant forbedring af de offentlige budgetter pga. af øgede skatteindtægter og mindskede sociale udgifter. Og 'vupti' det øger det 'økonomiske råderum', der er bestemt af saldoen på de offentlige budgetter.

Det var den af VK-regeringen nedsatte Velfærdskommission i 2003, der med en betydelig bevilling i ryggen videreudviklede DREAM-modellen, da den netop havde de langsigtede egenskaber, som regeringen efterspurgte. Det var især aflastningen af de offentlige budgetter, der var i fokus. Regeringen havde i kommissoriet peget på en forøgelse af pensionsalderen og en reduktion af efterlønnen, som mulige strukturændringer. Da DREAM-modellen netop bygger på antagelsen om, at et øget udbud af arbejdskraft skaber sin egen efterspørgsel (efter arbejdskraft), var der ingen fare for, at disse reformer (i modellen) ville risikere at øge arbejdsløsheden, se f.eks. DREAM (2019). De forventede modelresultater udeblev ikke. DREAM udskrev tabeller, der viste, hvorledes både beskæftigelsen og de offentlige budgetter ville forbedres i takt at disse såkaldte velfærdsreformer blev gennemregnet. (3)

Kan kortsigts- og langsigtsmodeller forenes?

Finansministeriets ønske om både at rådgive om den kortsigtede finanspolitik og den langsigtede strukturpolitik på et konsistent grundlag skabte et modelmæssigt dilemma, idet ADAM's styrke helt åbenbart var de mere kortsigtede konjunkturvurderinger til brug for de årligt tilbagevendende, finanslovsforhandlinger. Ved brug af den version af ADAM som Danmarks Statistik udarbejdede

til brug ved mellemfristede beregninger af dermed af det 'finanspolitiske råderum', var der en stigende utilfreds i finansministeriet med resultaterne: tilpasningen til ligevægt gik for langsomt. Ligesom det var svært at sikre konsistens mellem resultaterne fra ADAM ved de meget lange fremskrivninger og de resultater som DREAM ville generere. Disse beregninger skulle helst ikke være i modstrid med hinanden og samtidig gerne have en forankring i den faktiske danske samfundsøkonomi.

Hidtil havde modeludviklingen som nævnt foregået i et samarbejde mellem Danmarks Statistiks modelgruppe og Finansministeriet. Danmarks Statistik stod her som den uafhængige institution, der sikrede kvaliteten af ikke mindst det statistiske grundlag for de estimerede adfærdsrelationer, der udgjorde rygraden i ADAM. Det havde tidligere ført til så forskellige vurderinger mellem de to institutioner, så Finansministeriet i perioder benyttede sin egen tilpassede version af ADAM. Et forhold der for udenforstående iagttagere kunne forekomme som en politisering af modellen, se f.eks. Enhedslistens kritik (2018). Dette modsætningsforhold resulterede i, at der i 2017 blev sat et helt nyt modelarbejde i gang på initiativ af Finansministeriet. Konsulentfirmaet DREAM-gruppen (der reelt har ansvaret for DREAM-modellen) blev bedt om at opbygge en ny model, der har fået navnet MAKRO. Den skal inden for rammen af en og samme model kunne besvare spørgsmål, der relaterer sig til alle tre tidshorisonter og samtidig 'være baseret på en bred empirisk tilgang' og 'modelleringen af adfærd som udgangspunkt være teoretisk velfunderet' (DREAM-gruppen, 2020, s.4). Hvad der i praksis gemmer sig bag disse formuleringer, vil tiden vise, da modellen endnu ikke er færdigudviklet. Men den hidtidige grundantagelse, at modellen altid vender tilbage til hovedsporet i form af fuld realøkonomisk tilpasning i form af en generel (arbejds)markedsligevægt, er der ikke ændret på. Ligesom adfærdsligningernes form og parameterverdier i højere grad vil være teoretisk bestemt (kalibrerede) end den ADAM-version som Danmarks Statistik havde ansvaret for. Forhold, der navnlig har betydning for tilpasningen på arbejdsmarkedet, forbrugsadfærden og i udenrigshandlen. Der kan naturligvis også forekomme en vis træghed i tilpasningen til denne generelle markedsligevægt; men MAKRO vil også have den egenskab, at i en lavkonjunktur 'kommer opsvinget til næste år'. Tilsvarende vil en 'ophedning' efterfølges af én 'blød landing', hvis blot politikerne sikrer, at budgetbalancen respekteres.

Kærgård (2020) udtrykker bl.a. i lyset af ovenstående uklare arbejdsdeling mellem Danmarks Statistik og finansministeriet en ikke ubetydelig kritik af det danske modeløkonomiske miljø, hvor han også savner faglige bidrag fra de universitetsansatte økonomers. Han efterlyser en saglig og seriøs diskussion gerne i fagtidsskrifter, idet han er betænkelig ved den dominerende rolle som Finansministeriets og dets model efterhånden har fået/tiltaget sig. Når MAKRO er færdigudviklet, vil der reelt kun være én model i Danmark – en nærmest monopolagtig tilstand. Tidligere havde der dog været et konkurrencelignende forhold mellem ADAM og SMEC, der havde givet anledning til livlige debatter bl.a. i Nationaløkonomisk tidsskrift med efterfølgende bogudgivelser, bl.a. Jespersen, 1991. Hertil kommer, at 'fyringen' af Danmarks Statistik som den uafhængige garant for kvaliteten af det statistiske arbejde må mane til betænkelighed.

Modellernes fremtid?

Karakteristisk for de hidtil benyttede danske modeller har dog været, at kriser altid er kommet bag på modelbrugerne. Jeg erindrer kun en i dansk sammenhæng markant undtagelse, der ligger helt tilbage til 1973/74, hvor olieprisstigningen ramte dansk økonomi ret kontant. Her forudsagde Det Økonomiske Råds formand ved brug af SMEC-modellen, som den absolut eneste, at BNP ville falde i 1974 – for første gang i efterkrigstiden! Det gav SMEC en forrygende start og anerkendelse, som det dog sidenhen har været vanskeligt at fastholde.

Op til krisen i 2008/09, hvor dansk økonomi helt åbenbart kørte i et højt gear, lød rådet fra Finansministeriet (og Det økonomiske Råd) ikke overraskende: 'ro på (i den økonomiske politik) – økonomien vil foretage en blød landing' for sådan var ligevægtsmodellen konstrueret. Men sådan gik det som bekendt ikke i 2008/09. Alligevel, da de værste bankkriser var overvundet, blev Finansministeriets modelversion af ADAM atter bragt i anvendelse, og så lød meldingen fra Finansministeriet atter: 'ro på – opsvinget kommer til næste år'. Det gjorde det mildt sagt heller ikke. Det danske BNP var først fem år senere tilbage på niveauet fra 2007. Professor Jesper Rangvid (2018) (4) har beregnet, at BNP i hvert af årene siden 2008 har ligget ca. 10 pct. under det i 2007 af modellen prognosticerede (dvs. mulige) BNP. Det betyder, at finanskrisen og den efterfølgende økonomiske politik indtil nu samlet set har kostet den danske samfundsøkonomi mere end 2.000 mia. kr. – og uden udsigt til at tabet på noget tidspunkt genvindes, snarere tværtimod.

Så blev dansk økonomi ramt af Corona'en. Atter var gode modelbaserede råd fraværende. En stribe hjælpepakker blev på ren ad-hoc basis skruet sammen kun understøttet af beregninger, der billedligt talt blev gennemført på bagsiden af en A4-kuvert (ligesom i de meget 'gamle' dage). Men nu da det ser ud til, at krisen ikke længere forværres, er Finansministeriets model atter taget i brug. Dansk økonomi vil – ifølge modellen – være tilbage på hovedsporet i 2022, hvorfor der ligefrem regnes med en stramning af finanspolitikken (af hensyn til budgetbalancen), hvorved den midlertidige 'suspension' af Budgetloven kan bringes til ophør.

Om brugen af de hidtidige prognosemodeller i lyset af erfaringerne fra hhv. finans-, statsgælds- og senest Covid19-krisen vil blive ændret i fremtiden, altså at MAKRO vil være out-dated før den overhovedet er taget i brug, kan det være svært at spå om, se dog Mette Frederiksens udtalelse. (5) De politiske vinde er ved at vende sig væk fra den neolibérale markedsideologi, og dermed også generel ligevægtsteori, ikke kun i Danmark, men også i USA og EU, ligesom de internationale institutioner allerede er i gang med at revurdere deres anbefalede økonomiske politik efter finans- og navnlig statsgældskrisen, se f.eks. IMF, 2016 (6).

Finanskriserne har i kombination med Covid19-krisen tilsammen slået et vindue op for en revurdering af makroøkonomisk teori, der minder om hhv. 1933 og 1979. Den i 2019 nytiltrådte danske regering blev valgt på et program, der sigter mod at ændre den fordelings- og klimapolitiske dagsorden. Her har de hidtil benyttede modeller fejlet: væksten været svag, uligheden steget og miljø- & klimatilstanden forværret både nationalt (og internationalt). Det har slidt på de hidtidige modellers troværdighed. Det ligger derfor i kortene, at der, som en konsekvens af de eksisterende modellers åbenbare mangler og af de ændrede politiske vinde, vil komme et opbrud. Men hvornår og hvordan, tør jeg ikke spå, da det politiske establishment er splittet mellem en national velfærds- (rød) og international (grøn) klimadagsorden. Men ikke uinteressant er det, at det socialdemokratiske medlem af EU-parlamentet Niels Fuglsang (2021) netop har forsvaret en Ph.d.-afhandling, der klart viser, hvor dominerende en indflydelse Finansministeriets modelbrug har haft på udformningen af den økonomiske politik. Et forhold som han ikke overraskende ser som et demokratisk problem, da samfundsøkonomi mildt sagt ikke er en eksakt videnskab.

Set i lyset af denne mere end 50 års lange erfaring med modelarbejde i Danmark først i Danmarks Statistik, i Det økonomiske Råds sekretariat og efterfølgende brugen af modellerne ikke mindst i finansministeriet igennem de seneste 20 år gjort, slidt på modellernes eller måske snarere modelbrugernes troværdighed. Det skyldes ikke mindst den i mine øjne vildledende brug af modellerne til prognoseformål. Vores – det vil sige makroøkonomernes – viden om, hvad der

bestemmer den samfundsøkonomiske udvikling, er stadig meget begrænset. Så derfor at foregive, at netop den i dag eksisterende struktur kan fremskrives 5, 10 for slet ikke at nævne 40 år ud i en uvis fremtid, hvor end ikke miljø- og klimaforandringer er i bedste fald et meget, meget betinget regnestykke. Ja, direkte vildledende når disse forbehold og dermed usikkerhed ikke lægges åbent frem af Finansministeren, når den økonomiske politik forhandles på baggrund af ministeriets modelberegninger.

Her gør jeg gerne den danske makroøkonometris *grand old lady* Ellen Andersens ord til mine: “Modellerne siger det, der bliver puttet ind i den. Svaret er ikke noget, der kommer ud af den, det er noget, der kommer ind i den. Og det er ikke inde i ADAM. Det kommer fra Finansministeriet.” (Professor Ellen Andersen, 27. februar 2017 interview i anledning af 80 årsdagen med Kristine Dons Christensen, Zetland)

Appendiks: Danske makroøkonometriske modeller

Det økonomiske Råds sekretariat (DØR):

SMEC I, (kvartals- og konjunkturmodel), 1970

SMEC II, års- og konjunkturmodel, 5 adfærdsrelationer, 1974

SMEC III, udbygget års- og konjunktur, 1976-

GESMEC, 1980 strukturmodel

Danmarks Statistik:

ADAM, 1971- , årsmodel, der løbende undergår udbygning og forandring i dialog med finansministeriet. Oprindeligt dokumenteret i Andersen, Ellen (1975a), *En model for Danmark 1949-1965*

Finansministeriet:

Egne versioner af ADAM og DREAM, der forventes afløst af MAKRO i 2022(?), en kombineret konjunktur- og strukturmodel

Danmarks Nationalbank,

MONA, 1988- , kvartalsmodel

Bibliografi

Andersen, Ellen (1975a), *En model for Danmark 1949-1965*, Studie nr. 21, København: Akademisk Forlag (1. del af disputatsen)

Andersen, Ellen (1975b), *Træk af makroøkonometriske modellers historie og udvikling*, Studie nr. 20, København: Akademisk Forlag (2. del af disputatsen)

Andersen, Ellen (1991), Modeludviklingen i Danmark, i Jespersen (red.), *Model og virkelighed – træk af debatten om de økonomiske modeller*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Christensen, Kristine Dons (2017), [Regnemodellernes moder advarer mod at stole for meget på den model, hun selv har skabt \(zetland.dk\)](http://zetland.dk) Zetland, 27. februar.

Det økonomiske Råds sekretariat (DØR), 1974, *SMEC II*, København: egen udgivelse

DREAM-gruppen (2019), *Ændringer i erhvervsdeltagelsen siden årtusindeskiftet*, arbejdspapir, 2019:4

DREAM-gruppen (2021), *MAKRO: Oversigt over model og centrale modelleringsvalg*, Dokumentationsnotat, 3. dec.

Enhedslisten (2018), *Den politiske regnemaskine*, Christiansborg, <https://enhedslisten.dk/den-politiske-regnemaskine>

Fuglsang, N. (2021), *'The Politics of Economic Models'*, PhD-afhandling, Department of International Economics, Government and Business, Copenhagen Business School

Jespersen, J. (red.), (1991), *Model og virkelighed – træk af debatten om de økonomiske modeller*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Jespersen, J. (2007), *Makroøkonomisk Metodologi – i et samfundsvidenskabeligt perspektiv*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag

Jespersen, J. (2015), 'Når finansministeriets model får magten', *Økonomi og Politik*, 88/3, s. 41-50

Jespersen, J. (2022), Samfundsøkonomiske modeller og prognoser: Hvad har økonomer bidraget med?, *Slagmark* #84, januar 2022, (under udgivelse)

Kestler, A. (2013), Corydon: »Jeg tror på konkurrencestaten« - politiken.dk, *Politiken* 24. august 2013.

Klein, L. (1980), *An Introduction to Econometric Forecasting and Forecasting Models*, New York: Lexiton Books

Lucas, Robert E. (1976), "Econometric Policy Evaluation: A Critique," *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy* 1, s. 19-46.

Kærgård, N. (2020), 'Ellen Andersen 1. marts 1937 – 19. april 2018', *Nationaløkonomisk Tidsskrift*,

Kærgård, N. (2020), *Finansministeriet og makroøkonomiske regnemodeller: et historisk rids*, *Samfundsøkonomen*, (2), s. 31-40

Lucas, R., Jr. (1987), *Models of Business Cycles*, Oxford: Basil Blackwell

Maas, H. (2014), *Economic Methodology: A historical introduction*, London: Routledge

Rosted, J. (2021), *Genopretningspolitikken, 1976-93*, Odense: Historia

Stahl, Rune M. (2018). *Economic theory, politics and the state in the neoliberal epoch*. Copenhagen: Department of Political Science, University of Copenhagen. Ph.D. Dissertation

Noter

1. (!) signalerer, at der med disse á priori-antagelser er påført modellen en egenskab, der ikke er empirisk bekræftet; men som alligevel lægges til grund for den anbefalede økonomiske politik.

2. I dag er DREAM placeret i en selvstændig administrativ enhed med en bestyrelse sammensat af repræsentanter fra universiteterne, finansministeriet og Nationalbanken dog primært finansieret af en bevilling på finansloven. Desuden er der indgået aftale med Det økonomiske Råd om brug af DREAM til mere langsigtede fremskrivninger af dansk økonomi.

3. Jeg tillader mig at sætte 'velfærdsreformer' i gåseøjne, idet der sandt at sige ikke var megen velfærd knyttet til de reformer, der primært sigtede mod at reducere de arbejdsmarkedsrelaterede sociale ydelser, fjerne efterlønnen, hæve pensionsalderen og reducere og udjævne indkomstkatten. Det skete med den eneste sikre konsekvens, at uligheden ville øges. En konklusion, hvorom der herskede stort set konsensus, hvilket måske forklarer, hvorfor det ikke blev nævneværdigt diskuteret – eller måske snarere fordi, der langt ind i det dominerende økonommiljø var en opfattelse af, at der blot var tale om en mere 'retfærdig ulighed', som det blev formuleret af Cepos-direktøren Martin Ågerup, 2009.

4. Det permanente årlige tab i BNP blev, ifølge Jesper Rangvid, CBS, på godt 200 mia. kr. <https://finans.dk/finans2/ECE9655598/hver-dansker-har-mistet-350000-kr-paa-finanskrisen-og-tabet-vokser-fortsat/?ctxref=ext>

5. Da Mette Frederiksen blev præsenteret for spørgsmålet om nødvendigheden af offentlige besparelser som en konsekvens af den øgede offentlige gældsætning i kølvandet COVID-19-krisen, svarede hun: »[*Det er en lidt gammeldags måde at se det på,*](#)«

6. Den International Valutafond, IMF, <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2016/12/31/Redistribution-Inequality-and-Growth-41291>, hvori det blev påvist, at en omfordelende politik ikke behøver at hæmme BNP-væksten, tværtimod.

Magtens melodi – venstrefløjen og regeringsspørgsmålet

Bent Gravesen, medlem af Kritisk Debats redaktion

”(...) at hvis man har en mening med at deltage i politik, så må det være den, at man vil have indflydelse og magt til at virkeliggøre sine ideer. Hvis man bliver skrækslagen den dag, man får tilbudt del i magten, så hører man til 'nederlagets mænd'. Hvis man ikke er mere fast i overbevisningen om sine synspunkters rigtighed og om, at man vil kunne holde fast ved dem, så bør man opgive politik og give sig til at dyrke kål.”

Sådan sammenfattede SF's stifter, Aksel Larsen, i sine erindringer noget af det, han mente at have lært om at søge del i den politiske regeringsmagt under de interne SF-diskussioner op til og under forhandlingerne med Socialdemokratiet om eventuelt at danne en S-SF-regering efter folketingsvalget i 1966. Ved valget i 1966 havde Socialdemokratiet og SF fået flertal i Folketinget sammen med nordatlantiske mandater.

Ikke mindst i SF er dette citat blevet hentet frem igen inden for de sidste 10-15 år for at blive brugt i nutidens debat om, hvordan venstrefløjen bedst opnår magt og indflydelse. Som det vil fremgå nedenfor, er citatet blevet genfortolket og brugt flittigt til at give nye svar på, hvordan venstrefløjens partier bedst opnår politisk indflydelse og regeringsmagt. Derfor vil denne artikel om venstrefløjens forhold til magt og indflydelse gennem regeringsdeltagelse bruge citatet som en politisk prisme til at se dette spørgsmål igennem. Artiklen vil belyse nogle af de svar, som de danske venstrefløjpartier historisk har givet på, hvordan centrum-venstre bedst opnår politisk indflydelse og forholder sig til eventuel regeringsdeltagelse. Herudfra vil artiklen stille nogle (selv)kritiske spørgsmål til SF og Enhedslistens aktuelle overvejelser om et kommende folketingsvalg og regeringsspørgsmålet.

Aksel Larsens drøm

Lad os starte med en nærmere læsning af Aksel Larsens egne ord. Hvad tænkte og mente han egentlig, da han skrev sin erindringer *Aksel Larsen ser tilbage*, der blev udgivet i 1971? Af bogen fremgår det med al tydelighed, at Aksel Larsen refererede direkte til uenighederne i SF efter folketingsvalget i 1966 og frem mod partisplittelsen i 1967.

Med folketingsvalget i 1966 var Aksel Larsens gamle drøm om en S-SF-regeringen pludselig rykket inden for rækkevidde. SF havde fået et kanonvalg. Med 20 folketingsmedlemmer var SF's folketingsgruppe blevet fordoblet. Lagde man SF's 20 mandater sammen med Socialdemokratiets 69 mandater havde de to partier sammen med nordatlantiske mandater flertal i Folketinget. Dermed rykkede spørgsmålet om et eventuelt regerings samarbejde mellem Socialdemokratiet og SF ind på den parlamentariske dagsorden som en politisk mulighed.

Denne mulighed for tæt S-SF-samarbejde var allerede blevet tematiseret i valgkampen. Ikke blot af Aksel Larsen og SF, der opfordrede Socialdemokratiet til i højere grad at føre politik sammen med SF på bl.a. skatteområdet i stedet for at regere på de borgerlige partiers nåde, men også af Venstre, Det Konservative Folkeparti og Det Radikale Venstre, der alle angreb Socialdemokratiet for gerne at ville regere med et såkaldt socialistisk flertal. I valgkampen havde Jens Otto Krag som statsminister i den hidtidige socialdemokratiske mindretalsregering pure afvist dette. Til Aksel Larsens store ærgrelse afviste Socialdemokratiet at regere sammen med SF.

Men i lyset af SF's markante fremgang på ikke mindst Socialdemokratiets bekostning (Socialdemokratiet mistede 7 mandater ved valget i 1966) skiftede Jens Otto Krag og Socialdemokratiet holdning. Det skete med Jens Otto Krags senere så berømte ord: ”Man har et standpunkt, til man tager et nyt.” Jens Otto Krag inviterede nu Aksel Larsen og SF til forhandlinger

om et regeringssamarbejde. Det var præcis den invitation, Aksel Larsen havde i tankerne, da han få år senere skrev om ”den dag, man får tilbudt del i magten”.

Lige så klart er det, hvem Aksel Larsen hentydede til som de ”skrækslagne”, der burde opgive politik og i stedet ”begynde at dyrke kål”. Det var SF’s daværende venstrefløj, der efter Aksel Larsens opfattelse var alt for bange for at gribe ud efter regeringsmagten, når muligheden bød sig. I citatet henviste Aksel Larsen i særdeleshed til dem, der direkte protesterede mod overhovedet at forhandle med Socialdemokratiet om regeringsdeltagelse ud fra en frygt for, at SF’s ledelse derigennem ville sælge ud af partiets politik og lade sig pakke ind af Socialdemokratiet på en måde, som ville kompromittere SF.

Aksel Larsen havde ret i, at SF’s venstrefløj i 1966 havde store betænkeligheder og en lang række krav til et regeringssamarbejde. Da der forelå et udkast til fælles politisk protokollat for en ny regering, var der så mange fra folketingsgruppens venstrefløj, der sagde nej, at regeringsprojektet måtte opgives. Dermed var venstrefløjen i SF direkte medvirkende til, at Aksel Larsens drøm om et regeringssamarbejde brast i 1966.

Som en slags plaster på såret blev der etableret et løbende samarbejde mellem den socialdemokratiske regering og SF som parlamentarisk støtteparti i form af et særligt oprettet kontaktudvalg mellem de to partier, i folkemunde døbt 'det røde kabinet'.

Det er tydeligt, at argumentationen i Aksel Larsens erindringer byggede på en særlig personlig og konkret politisk kontekst. Aksel Larsen havde hele sit liv, først som formand for Danmark Kommunistiske Parti og dernæst som SF-formand, arbejdet for at få ’indflydelse og magt til at virkeliggøre sine ideer’. Hvis man ser bort fra posten som minister uden portefølje og nævneværdig politisk indflydelse i Vilhelm Buhls korte efterkrigsregering fra maj til november 1945, var det aldrig lykkedes for Aksel Larsen at komme i nærheden af at få del i regeringsmagten. Det var først en mulighed, der opstod med Jens Otto Krags tilbud i 1966.

På den baggrund kan man nemt sætte sig ind i, at Aksel Larsen kunne være stærkt tilbøjelig til at betragte noget nær ethvert tilbud på regeringsdeltagelse som en mere eller mindre gylden mulighed for magt og indflydelse. Der er da heller ikke i den efterfølgende historieskrivning kommet meget frem, der tyder på, at Aksel Larsen reflekterede særlig meget over de eventuelle problemer ved at deltage i en S-SF-regering. Det forekommer således ikke videre sandsynligt, at Aksel Larsen grundigt overvejede, hvorvidt han og SF kunne få problemer med regeringsdeltagelse ’under ansvars åg’, sådan som daværende udenrigsminister Per Hækkerup så rammende formulerede det.

Men problemerne dukkede hurtigt op, hvilket SF’s venstrefløj ikke var sene til at påpege. Kritikken fra SF’s venstrefløj kulminerede, da den socialdemokratiske regering som led i den økonomiske politik insisterede på at indefryse en dyrtidsportion (dvs. en lønregulering som følge af højere priser). Da Folketinget i december 1967 skulle stemme om forslaget, valgte seks af SF’s folketingsmedlemmer at stemme imod, selv om statsminister Jens Otto Krag forinden havde gjort det klart, at konsekvensen ville blive, at han ville udskrive folketingsvalg, hvis der ikke var flertal for forslaget. Regeringen anså, at indefrysningen af en dyrtidsportion var en nødvendig del af Danmarks økonomiske politik efter en engelsk devaluering, og derfor ville regeringen ikke kunne leve med, at forslaget ikke blev vedtaget.

De seks folketingsmedlemmers nej førte til, at SF allerede inden det efterfølgende valg den 23. januar 1968 var splittet. På en ekstraordinær partikongres umiddelbart efter afstemningen i Folketinget søgte de seks folketingsmedlemmer (Preben Wilhjelm, m.fl.) forgæves kongressens

opbakning til deres linje. Da det ikke lykkedes, dannede de sammen med ca. 300 andre venstrefløjss-SF'ere et nyt venstrefløjsparti, Venstresocialister (VS), den 17. december 1967.

Ved valget i januar 1968 led ikke bare 'det røde kabinet', men også muligheden for en centrum-venstre-regering et klart nederlag. Både Socialdemokratiet og SF tabte valget og gik henholdsvis 7 og 9 mandater tilbage. Dette tab kunne langtfra opvejes af VS, der kun med nød og næppe klarede spærregrænsen og opnåede 4 mandater.

Splittelsen i SF gav sammen med vælgerafgangen fra både Socialdemokratiet og SF rig mulighed for, at den radikale leder Hilmar Baunsgaard kunne skaffe Radikale Venstre et stærkt vælgermandat til at skifte politisk side. Kort før valgdagen havde Hilmar Baunsgaard åbent undsagt det hidtidige samarbejde med Socialdemokratiet til fordel for et samarbejde med Venstre og Konservative. Radikale Venstre fik et kanonvalg, og med det i ryggen kunne Hilmar Baunsgaard efter valget sætte sig i spidsen for en VKR-regering (1968-71).

Når Aksel Larsen i sine erindringer udråbte SF's venstrefløj under 'det røde kabinet' til 'nederlaget mænd', havde han givetvis dette tredobbelte nederlag i tankerne. Nederlag for både SF, for arbejderflertallet og for den gamle drøm om del i regeringsmagten.

I dag kan vi ikke vide, om Aksel Larsen nogensinde tænkte sin drøm og sit argument til ende. Men forestiller man sig som en slags kontrafaktisk historieskrivning, at Aksel Larsen havde fået sit ønske om del i regeringsmagten opfyldt i 1966, ville SF efter al sandsynlighed alligevel være blevet konfronteret med forslaget om indefrysning af en dyrtidsportion som svar på den pludselige engelske devaluering. Blot på de indre regeringslinjer og ikke via kontaktudvalget og fra Folketingets talerstol. Havde et SF i regering her skullet følge Aksel Larsens argument, ville SF efter alt at dømmes have haft valget mellem at udtræde af regeringen eller acceptere forslaget som regeringsforslag, som man så havde skulle argumentere positivt for i offentligheden og folketings salen.

Intet tyder således på, at selve det at få del i regeringsmagten ville have givet SF større indflydelse og magt i en sag som denne. Bedømt ud fra eftertidens historieskrivning er der ikke noget, der tyder på, at et SF i regering ville have været i stand til i denne sag at bruge sin del af det, der senere i SF's historie er blevet kaldt magten i regeringens politiske maskinrum, til at overbevise Jens Otto Krag om en anden dansk reaktion på den engelske devaluering.

Om et SF i andre situationer og på andre politikområder ville have været i stand til større indflydelse og magt til at virkeliggøre sine ideer alene ved at tage del i magten i regeringens politiske maskinrum, er en anden og selvstændig diskussion. Et diskussionstema, som langt senere skulle komme til at fylde meget i SF's og venstrefløjens diskussioner om regeringsdeltagelse eller ikke. Mere herom nedenfor.

Aksel Larsen nærmest ubetingede – og ubekymrede – rækken ud efter del i regeringsmagten aftegner én af flere venstrefløjsspositioner i forhold til spørgsmålet om, hvordan venstrefløjens partier bedst opnår magt og indflydelse. Man kan lidt kritisk kalde positionen den sure politik med den søde regeringsmagt. Heroverfor stod positionen hos SF's venstrefløj og efterfølgende hos Venstresocialisterne. Deres position kan vel i så fald bedst karakteriseres som kun den søde regeringsmagt, hvis det kan blive uden sur politik. Kun parlamentarisk støtte til sød politik, selv om det kan koste en centrum-venstre-regering magten.

Ændret SF-position

Alle Aksel Larsens 3 efterfølgere som formand for SF, Sigurd Ømann, Gert Petersen og Holger K. Nielsen, havde ligesom Aksel Larsen en drøm om, at SF skulle vinde magt og indflydelse, eventuelt også ved at tage del i regeringsmagten. Men for dem alle, måske med undtagelse af Sigurd Ømann, var lysten til at deltage i en centrum-venstre-regering ikke så ubetinget og ubekymret, som den havde været hos Aksel Larsen.

SF under Gert Petersen og Holger K. Nielsen var navnlig optaget af to typer bekymring: Det politiske grundlag for SF's eventuelle regeringsdeltagelse og partiets folkelige og vælgermæssige mandat til at gå i regering.

Hvis man skal prøve at give en kort karakteristik af den position, som SF i Gert Petersens og Holger K Niensens formandstid indtog i skiftende konkrete udformninger, så er der tale om en position, der placerede SF et sted mellem Aksel Larsens drøm og SF's venstrefløj i 1966-67. Positionen var hverken entydigt ja til enhver form for regeringsdeltagelse eller blank afvisning af en regeringsdeltagelse med afmålte mængder af sur politik.

Taget på ordene havde Gert Petersens og Holger K Niensens position en vis fællesmængde med Aksel Larsen-citatet. Vurderingen var fortsat, at regeringsdeltagelse kunne være en vigtig vej til øget indflydelse og magt. Altså en vilje til politisk magt og indflydelse, inklusive regeringsmagten. Men som det bl.a. fremgår af SF's partiprogram fra 1980 og den 'arbejderflertalsstrategi', som SF diskuterede sig frem til op til folketingsvalget i 1987, var det afgørende for både Gert Petersen og Holger K Nielsen at skabe de fornødne socialt-klasse-mæssige alliancer bag en eventuel arbejderflertalsregering. Nok var det et nej til den rene hænders politik. Og et nej til at dyrke kål. Men det var samtidig kun ja til regeringsdeltagelse under det rette politiske betingelser.

SF kunne ifølge både Gert Petersen og senere Holger K Nielsen både opnå magt og indflydelse til at forandre Danmark ved at tage del i regeringsmagten og ved at stå uden for en regering. Men under de rette politiske omstændigheder kunne det give ekstra indflydelse og magt, hvis SF deltog i udøvelsen af regeringsmagten.

Men hvad var så de rette politiske omstændigheder, og hvordan kunne de skabes? De spørgsmål stod endnu åbent for 1980-ernes og 1990-ernes SF. Den dag i dag stiller disse spørgsmål sig historisk konkret for stort set alle danske og europæiske centrum-venstre-partier.

Op til SF's landsmøde i 1985 slog Gert Petersen til lyd for, at SF nu skulle gå efter at komme i regeringen, mens Holger K Nielsen i første omgang tøvede. For Gert Petersen var det klare udgangspunkt dengang, at der op til det folketingsvalg, der skulle vise sig at komme i 1987 kunne skabes de tilstrækkelige forudsætninger, at der kunne dannes en regering på et tilstrækkeligt godt samlet politisk regeringsgrundlag. Til trods for en pæn valgfremgang til SF, lykkedes det bl.a. takket være en mindre tilbagegang for Socialdemokratiet ikke ved folketingsvalget i 1987 at fravriste Poul Schlüter regeringsmagten.

Også op gennem 1990-erne forsøgte SF at realisere den tilgang til regeringsspørgsmålet. Ud fra skiftende konkrete politiske styrkeforhold forsøgte SF at bringe sig i politisk position til at deltage i en S-ledet regering. Men hver gang uden held. En pæn del af gangene fra en så svag position for SF og/eller det samlede centrum-venstre, at det på forhånd var urealistisk. Dermed blev det, man kunne kalde Gert Petersens og Holger K. Niensens position for brug af regeringsdeltagelse til at få indflydelse og magt nok afprøvet, men aldrig realiseret og politisk tryktestet.

Villy Søvndals SF

Da Villy Søvndal i 2005 blev formand for SF efter Holger K. Nielsen, kom spørgsmålet om, hvor meget magt og indflydelse der lå i selve regeringsdeltagelsen, helt anderledes i fokus, end det havde været i den foregående periode. I sine første år som formand var Villy Søvndal meget optaget af at vinde øget vælgeropbakning. Han skal vise partiet om omverdenen, at det var helt forkert, når dele af partiet under formandsvalget i 2005 havde sået tvivl om Villy Søvndals vælgertække og evne til at bringe SF i regering med sloganet 'Med Villy mod spærregrænsen'.

Som middel til at vinde flere vælgere brugte SF mange kræfter på at foreslå de øvrige centrum-venstre-partier som minimum at blive enige om at tilbyde vælgerne et fælles minimumsprogram for en fælles S-SF-RV-regering. Det viste sig hurtigt, at denne politiske linje kombineret med Villy Søvndals personlige stil havde en stor klangbund hos vælgerne.

Derimod havde SF's ønske om en samlet politisk opposition til Anders Fogh Rasmussens regering slet ingen klangbund hos hverken Helle Thorning Schmidts socialdemokrati eller Margrethe Vestagers Radikale Venstre. I lang tid nægtede Helle Thorning Schmidt både at diskutere fælles minimumsgrundlag og SF's regeringsdeltagelse. Det samme gjorde Margrethe Vestager.

Men den blanke S-afvisning af SF kom under internt politisk pres i Socialdemokratiet, da SF gradvist opnåede en rekordstor vælgeropbakning i opinionsmålingerne. Da SF's vælgeropbakning kulminerede i sommeren 2009, var det med en opbakning, der ville give SF 36-37 mandater i folketinget.

Helle Thorning Schmidt måtte ligesom Jens Otto Krag ved SF's store vælgerfremgang ved valget i 1966 måtte overveje et nyt standpunkt til SF's regeringsdeltagelse. Ligesom højre-socialdemokraten Per Hækkerup i 1966 kunne se en interesse i at få Aksel Larsens SF ind 'under ansvars åg', kunne højre-socialdemokraten Henrik Sass Larsen, der dengang var Helle Thorning Schmidts højre hånd, se en idé i at inddæmme SF politisk og vælgermæssigt. Det var især interessant, hvis Socialdemokratiet kunne indgå en politisk aftale med SF om at minimere Radikale Venstres indflydelse på bl.a. udlændinge- og skattepolitikken mest muligt.

Da SF-ledelsen så fik tilbuddet om at indlede drøftelser med den socialdemokratiske ledelse om, hvor langt SF skulle gå Socialdemokratiet politisk i møde for at få Helle Thorning Schmidt med på en S-SF-RV-regering, sagde man straks ja. SF's ledelse var villig til at gå politisk ganske langt for at blive inviteret med i en eventuelt kommende regering.

Da resultaterne af disse hemmelige forhandlinger mellem Socialdemokratiet og SF begyndte at se dagens lys som fælles S-SF-udspil om udlændingepolitik, økonomisk politik, mv., bakkede SF's partiledelse og flertallet af medlemmerne op, selv om forbeholdene og betænkeligheder stod i kø hos nogen. Det lykkedes således for Villy Søvndal og SF-ledelsen at få bred opbakning i partiet til de mange indrømmelser til Socialdemokratiet ved at henvise til, at det var den nødvendige, men absolut overkommelige pris for at få del i regeringsmagten. Over for de interne kritikere var argumentet bl.a., at de politiske aftaler med Socialdemokratiet var den fulde pris for regeringsdeltagelsen. Det var ikke bare en foreløbig pris for selve entrebilletten til regeringsforhandlinger. Der skulle ikke efterfølgende betales en yderligere en pris til Radikale Venstre ved selve regeringsforhandlingerne. S-SF-alliancens fælles politiske projekt var at få tilstrækkelig vælgeropbakning efter valget at være stærk nok til at få både Radikale Venstre og Enhedslisten med ombord uden ret meget andet en 'kommarettelser', som det blev udtrykt.

I denne politiske SF-position lå der nogle afgørende ændringer sammenlignet med positionerne hos Aksel Larsen, Gert Petersen og Holger K Nielsen. Heraf mindst to afgørende ændringer i forhold

til Gert Petersens og Holger K Nielsens periode. For det første gled spørgsmålet om tilstrækkeligt stærkt vælgermandat helt i baggrunden. Da det i 2008-2009 var lykkedes SF og Villy Søvndal at opnå tårnhøj vælgeropbakning i opinionsmålingerne på med daværende statsminister Anders Fogh Rasmussens ord at være oppositionens reelle politiske leder, blev det mere og mere almindeligt blandt SF-erne at tænke 'mission completed' om den del af regeringsambitionerne, der handlede om det fornødne vælgermandat. Vælgermandatet var nærmest ikke længere et spørgsmål for SF-ledelsen. Spørgsmålet var kun, om det samlede centrum-venstre, inklusiv Radikale Venstre ville lykkes at få flertal til at vælte VK-regeringen. Selvfølgelig gerne med flest mulige SF-mandater i ryggen. Men for SF-ledelsen afhang regeringsdeltagelsen ikke længere af SF's eget valgresultat.

Politisk åbnede SF under Villy Søvndal samtidig gevaldigt for op for hanerne, hvad angik SF's politiske indrømmelser for at gå ind i en S-SF-RV-regering. Både SF-ledelsen og flertallet af medlemmerne var med Helle Thorning Schmidts blåstempling af SF som regeringsdeltager blevet så opsatte på at komme i regering, at de var villige til at komme Socialdemokratiet politisk langt mere i møde end tidligere.

Med disse ændringer nærmede SF sig Aksel Larsens gamle drøm og politiske position: Den søde regeringsmagt selv om det ville indebære en noget sur politik på flere områder. Men det var ikke Aksel Larsen om igen, selv om mange fremtrædende unge SF-ere (den såkaldte børnebande) i og omkring partiledelsen, Thor Möger Petersen, Astrid Krag, Jesper Petersen og Mattias Tesfaye, yndede at påstå med flittig brug af Aksel Larsen-citatet ovenfor.

Det svar på regeringsspørgsmålet, som Villy Søvndals SF gav, var ikke i lige arvefølge fra Aksel Larsen. Det ubekymrede og nærmest betingelsesløse ønske om at komme med i en ny socialdemokratisk ledet regering delte man med Aksel Larsen. Men hvor Aksel Larsen var kendt for at ville give SF rollen som det politiske enzym, der kunne dreje Socialdemokratiet mod venstre, var det en noget anden rolle, Villy Søvndals SF indtog, da partiet allerede længe inden folketingsvalget i 2011 forhandlede med Socialdemokratiet om en fælles politisk platform. Rollefordelingen mellem SF og Socialdemokratiet var nærmest de omvendte af det, der havde været Aksel Larsens strategi. Her var det nærmere det socialdemokratiske enzym, løftet til SF om regeringsdeltagelse, der omdannede SF og drejede partiet til højre.

Dette kulminerede op til folketingsvalget i 2011, hvor det var SF's erklærede formål at gå så meget politisk i ét med Socialdemokratiet, at der med et SF-udtryk fra dengang ikke kun klemmes ét A4-ark ned mellem SF og Socialdemokratiets politik på nogen af de afgørende områder som økonomisk politik, arbejdsmarked, skat, udlændinge, mv.

Folketingsvalget i 2011 blev et nederlag Socialdemokratiet og SF's politiske strategi var at få et så stærkt politisk mandat fra vælgerne til denne politik, at man efter valget kunne danne regering stort set uden politiske indrømmelser til hverken Radikale Venstre eller Enhedslisten og dermed indfri valgløfterne. Ved folketingsvalget i 2011 svigtede vælgerne Socialdemokratiet og navnlig SF. Socialdemokratiet tabte 1 mandat og SF mistede 7. Derimod fik både Enhedslisten og Radikale Venstre et kanonvalg. Begge partier vandt 8 mandater.

Den radikale leder Margrethe Vestager stod derfor stærkt i de efterfølgende forhandlinger med Socialdemokratiet og SF om en eventuel S-RV-SF-regering. Både Socialdemokratiet og SF blev mødt med behårde krav om bl.a. en økonomisk politik, der brød helt og aldeles med den økonomiske politik, som Socialdemokratiet og SF var gået til valg på.

Hverken Socialdemokratiet eller SF havde reelt ingen politisk vej uden om at bøje sig for Margrethe Vestagers krav. Begge partier var gået til valg på utvetydigt at ville danne regeringen sammen med

Radikale Venstre, hvis vælgerne gjorde det muligt. Dermed blev det for SF i den grad den sure politik med den forhåbentlig søde regeringsmagt, der blev resultatet i 2011. Dyrt købte pladser i det politiske maskinrum i en regering med al for meget 'sur politik' og al for svagt og undervejs stadigt svagere politisk vælgermandat i ryggen.

Havde Villy Søvndal været politisk rockstjerne få år inden, var stjernestøvet ikke blevet vekslet til særlig meget politisk magt og indflydelse til Thor Møger Pedersen og Ole Sohn, der som SF's to økonomiske nøgleministre i S-RV-SF-regeringens inderste maskinrum, regeringens økonomiudvalg, hvor alle regeringens væsentlige politiske udspil blev forhandlet og aftalt. Heller ikke Thor Møger Pedersen og Ole Sohns senere afløsere i økonomiudvalget, Annette Vilhelmsen og Holger K. Nielsen, blev levnet megen indflydelse og magt i det politiske maskinrum. De fleste i SF-ledelsen fastholdt imidlertid, at partiet alligevel opnåede en vis ekstra indflydelse og visse varige politiske resultater ved at tage del i den del af den politiske magt, der er forbundet med udøvelse af regeringsmagten.

Under alle omstændigheder viste udviklingen under Thorning-regeringen, at SF's andel i regeringsmagten var politisk dyrekøbt. Partiets i forvejen både kvalitativt og kvantitativt svage politiske vælgermandat fra valget i 2011 blev yderligere svækket under regeringsdeltagelsen. Stadigt færre vælgere (og partimedlemmer) kunne identificere sig med de stadigt flere tabte 'SF-sager' (betalingsring i København, billigere offentlig transport, barselsorlov til mænd, forbud mod købesex, mv.) eller med SF's aktive medvirken til at videreføre 'VK-regeringens økonomiske politik i bredeste forstand' i form af efterløns- og dagpengeforringelser, førtidspensions- og kontanthjælpsreform, osv.

Det blev det folkeligt upopulære delvise salg af DONG Energi-aktier til finansselskabet Goldman Sachs, der fik utilfredsheden med regeringsdeltagelse til at eksplodere blandt SF's medlemmer, i partiledelse og folketingsgruppe, og den 30. januar 2014 trådte SF så ud af regeringen. Ved det efterfølgende folketingsvalg i juni 2015 tabte SF hele 9 mandater med kun 4,2 pct. af stemmerne i 2015.

Det kommende folketingsvalg

Da Sofie Carsten Nielsen i december 2021 åbent undsagde en fortsættelse af Mette Frederikssens S-regering ved det kommende folketingsvalg, kunne det på mange måder sammenlignes med Radikale Venstres meldinger op til og efter valget i 1966. Meget er selvfølgelig anderledes i dag. Men nogle af de mere principielle udfordringer for centrum-venstre er ikke så forskellige endda.

Når Sofie Carsten Nielsen afviser at støtte en fortsættelse af Mette Frederikssens regering efter et kommende folketingsvalg, er det foreløbige højdepunkt i en gradvis tilnærmelse til specielt Venstre og Konservative. Det svarer helt til den daværende radikale leder Hilmar Baunsgaards udmelding op mod 1966-valget efter at have været tiltagende kritisk over for Jens Otto Krags S-regering og i politisk drift mod V og K.

Efter valget i 1966 valgte Jens Otto Krag at undersøge mulighederne for en bredere regeringsdannelse, men hvor Radikale Venstre afviste at deltage og i stedet foreslog en centrum-højre-regering bestående af Socialdemokratiet og Venstre, gerne med radikal deltagelse. Helt tilsvarende lægger Sofie Carsten Nielsen i dag op til at kunne gøre noget tilsvarende efter et kommende folketingsvalg.

I 1966 havde Radikale Venstre ikke held med sit ønske om en centrum-højre-regering med radikal deltagelse, først og fremmest fordi Jens Otto Krag og Socialdemokratiet valgte ikke at imødekomme kravene fra Venstre og Radikale Venstre. I stedet satsede Socialdemokratiet på at

invitere SF med i den arbejderflertalsregering, som vælgernes mange stemmer til SF havde gjort mulig.

Men efterfølgende lykkedes det Hilmar Baunsgaard sammen med V og K at udnytte S-SF-flertallets besværligheder og SF-splittelsen til at kunne danne en VKR-regering efter at have mere end fordoblet den radikale vælgeropbakning ved folketingsvalget i 1968, hvor Socialdemokratiet og SF samtidig tabte tilsammen 16 mandater. Givetvis en politisk bedrift, som Sofie Carsten Nielsen godt kunne drømme om at efterligne, men som vil være en sand politisk pestilens for både Socialdemokratiet, SF eller Enhedslisten.

Selv om udviklingen 1966-68 på ingen måde kan forklares alene ved henvisning til, hvordan Socialdemokratiet, SF og SF-udbryderne dengang i en helt anden økonomisk og politisk kontekst forholdt sig til magt- og regeringsspørgsmålet, kan det måske godt være værd at have disse erfaringer – sammen med erfaringerne fra Thorning-Schmidt-regeringen i baghovedet, når Socialdemokratiet, SF og Enhedslisten skal forholde sig til regeringsspørgsmålet frem mod det kommende folketingsvalg.

Det gælder måske mindst Mette Frederiksen og Socialdemokratiet. Meget tyder på, at Mette Frederiksen vil reagere anderledes end Jens Otto Krag gjorde i 1966. I første omgang har hun i hvert fald lagt afgørende anderledes fra land. Hvor Jens Otto Krag i det mindste lagde op til forhandlinger med Venstre og Radikale Venstre – måske på skrømt, som de to partier dengang beskyldte ham for -har Mette Frederiksen indtil videre pure at afvist en regering hen over midten som et politisk fantasifoster. Til gengæld benytter Mette Frederiksen sammen med en række fremtrædende socialdemokrater enhver lejlighed til at fremhæve regeringen konkrete samarbejde hen over midten og dermed afviser det ligesom Krag i sin tid enhver tale om blokpolitik og mere politik sammen med venstrefløjen. Mette Frederiksen og Socialdemokratiet synes således entydigt at gå til valg på en fortsat S-regering og et bredt politisk samarbejde.

Dermed må både SF forberede sig på en valgkamp, hvor Mette Frederiksen grundlæggende vil dele Jens Otto Krags afvisning af et regeringssamarbejde med SF op til 1966-valget. Modsat folketingsvalget i 1966 og årene op til folketingsvalget i 2011 har SF ikke i dag en vælgeropbakning, der kan presse Mette Frederiksen og Socialdemokratiet til at ændre standpunkt, som Jens Otto Krag og Helle Thorning Schmidt gjorde det. Og måske endnu vigtigere: Der er alt for få vælgere, der identificerer sig med Pia Olsen-Dyhrs ønske om, at SF igen kommer i regeringen.

SF's regeringsdrøm

SF har lige siden partiets udtræden af S-RV-SF-regeringen haft et ønske om at bringe sig i position til igen at komme i regering med Socialdemokratiet. Politisk har SF lige siden partiet forlod Thorning-regeringen arbejdet på at få tilstrækkelig vælgeropbakning til igen at gøre partiet interessant som regeringspartner. Det er først og fremmest sket ved at profilere partiet på en række politiske mærkesager inden for klima og velfærd. Samtidig er det sket ved at tegne et billede af SF som det røde parti, der både kan og vil arbejde både for at skaffe konkrete SF-resultater og afværge så meget uønsket politik som overhovedet muligt ved så mange forhandlingsborde som overhovedet muligt.

SF har endnu ikke åbent besluttet sig for at søge et politisk mandat hos vælgerne til at gå i regering efter næste valg. Men det er formodentlig en af de muligheder, som partiledelsen overvejer bl.a. i lyset af Sofie Carsten Nielsens søgen mod højre.

Hvis SF vælger at gå åbent efter at komme med i Mette Frederiksens regering, vil det ske med en foreløbig opbakning i opinionsundersøgelserne, der endnu knapt er nået op på højde med SF's valgnederlag i 2011 og endnu langt under SF's valgsejr i 1966. Dernæst vil det ske på baggrund af en rimelig smal politisk mærkesagsprofil og en begrænset vælgertillid til, at SF denne gang kan finde magtens melodi tilstrækkeligt effektivt.

Når hertil lægges den venlige, men bestemte socialdemokratiske insisteren på en ren S-regering og et bredt politisk samarbejde til højre i folketingsalen, kan det blive meget svært for SF at opnå en valgsejr, der er tilstrækkelig stor til, at Mette Frederiksen vil et nyt standpunkt, som Jens Otte Krag gjorde det efter SF's valgsejr i 1966.

Selv hvis Mette Frederiksen mod al politisk forventning skulle invitere SF til regeringsforhandlinger, vil nogle få røde og grønne mærkesager være at svagt vælgermandat for Pia Olsen Dyhr, når der skal aftales politik på andre store og afgørende økonomiske områder såsom økonomisk politik, skattepolitik og udlændingepolitik. Selv hvis det skulle komme til forhandlinger mellem SF og Socialdemokratiet om et egentligt regeringsgrundlag, vil SF's ledere formodentlig blive konfronteret med næsten den samme politiske udfordring, som Villy Søvndal blev forud for og efter 2011-valget. SF vil skulle tage politisk stilling til, om SF ønsker at binde sig meget tæt til ikke bare socialdemokratisk politik på alle politik-områder, men også til en socialdemokratisk politik, der er udformet med henblik på for en stor dels vedkommende at kunne gennemføres med en række borgerlige partier.

Her vil det hverken være troværdigt eller politisk realistisk for SF at opnå realitetsforhandlinger med Mette Frederiksen om SF's deltagelse i en ny centrum-venstre-regering uden et markant styrket vælgermandat hertil. På den baggrund forekommer det ikke at være nogen farbar vej til politisk magt og indflydelse for SF blot som nu at byde sig til som mulig regeringspartner alene på grundlag af en fortsat politisk profilering på nogle få mærkesager og en politisk vilje til magt og kompromisser.

Efter min vurdering mangler SF i dag tilstrækkeligt klare politiske identifikationspunkter for vælgerne inden for mange af de større politikområder, som potentielle centrum-venstre-vælgere må forventes at lægge vægt på ved at kommende folketingsvalg. Alt for få vælgere har en klar følelse af at være knyttet til SF og partiets politik på nogle for dem vigtige områder. Det skyldes efter min vurdering, at SF's politiske mærkesager er for få og smalle. Hvor er SF's mærkesager f.eks. i den økonomiske politik? Hvor er det i ældre-, social- eller sundhedspolitikken, at SF prøver at gøre en forskel i dansk politik?

Mange vælgere tvivler på, at det vil fremme den udvikling i samfundet, de ønsker, hvis SF kommer med i Mette Frederiksens regering. Mange (tidligere) SF-vælgere husker fortsat SF's få, små og manglende resultater under Thornings-regeringen. Hvorfor skulle et SF med 7-9 pct. vælgeropbakning og nogle få begrænsede politiske mærkesager kunne gøre meget større politisk nytte næste gang, partiet måtte få del i regeringsmagten?

SF har i den grad brug for at kunne give både fagbevægelsen, klimabevægelsen, mv. og potentielle centrum-venstre-vælgere et klarere og mere troværdigt svar på, hvorfor SF igen skal have del i regeringsmagten. Langt flere skal opleve nogle klare identifikationspunkter med partiet og dets regeringsprojekt, hvis det skal få en chance.

Da Villy Søvndal var på toppen af sin vælgersucces, talte han ligefrem om en 'folkebevægelse' for en ny regering. Mindre kan selvfølgelig gøre det. Men hvis ønsker at opnå magt og indflydelse via regeringsdeltagelse, er det nødvendigt, at der i befolkningen og i fagbevægelse,

klimabevægelser, osv. skabes en langt større tillid til, at SF både kan og vil bruge en del i regeringsmagten til at få gennemført en politik, som de kan identificere sig med.

Enhedslistens røde linjer

Enhedslistens forhold til regeringsspørgsmålet kan ikke ligefrem karakteriseres som en firesporet motorvej til politisk magt og indflydelse. Enhedslisten forfølger på mange måder i dag den politiske linje om nej til regeringsmagt, hvis der er hår i suppen, som SF's venstrefløj og siden partiet Venstresocialisterne fulgte i 1966-68. For Enhedslisten er det endvidere et politisk grundprincip, at partiet kun støtter og indgår aftaler om noget, Enhedslisten opfatter som et politisk fremskridt.

Når der ikke kan opnås aftale om politiske fremskridt inden for samtlige politikområder, er det derfor på forhånd udelukket for Enhedslisten at overveje regeringsdeltagelse. I den nuværende situation og med den nuværende socialdemokratiske politik kan Enhedslisten derfor højst være parlamentarisk støtteparti for en socialdemokratisk ledet regering.

Ud fra partiets analyse af erfaringerne med Thorning-regeringens fandt Enhedslistens hovedbestyrelse det i oktober 2017 nødvendigt "at skærpe kursen overfor socialdemokraterne." Skærpelsen bestod ifølge Enhedslisten i, at det blev gjort til en forudsætning for en socialdemokratisk regeringsdannelse, at der forinden blev udformet et regeringsgrundlag, "der afspejler det politiske flertal, der bringer den til magten". Hvis det bliver nødvendigt, vil Enhedslisten straffe en socialdemokratisk ledet regering, der bryder en sådan forudgående aftale med et mistillidsvotum.

Efter folketingsvalget i 2019 var Enhedslisten enig med både SF og Radikale Venstre om at kræve en politisk forhåndsaftale for at lade Mette Frederiksen danne sin S-regering. Resultatet blev den politiske forståelsesaftale mellem Socialdemokratiet og de tre støttepartier.

Indtil videre har Enhedslisten ikke vurderet, at den socialdemokratiske regering har brudt løfterne i den politiske forståelsesaftale i en sådan grad, at Enhedslisten har trukket sin parlamentariske støtte til regeringen. Enhedslisten har dermed endnu til gode at følge i fodsporet på SF's venstrefløj, der i 1967 trak tæppet væk under S-regeringens økonomiske politik og dermed udløste et folketingsvalg.

Om det vil ske i fremtiden, kan man kun gisne. Tilsvarende kan man også kun gisne, om det i så fald vil åbne for større eller mindre magt og indflydelse på dansk politik til Enhedslisten. Men der er en risiko for, at det vil fungere som en appelsin i Sofie Carsten Niensens blå turban. Ligesom det gjorde for den radikale leder Hilmar Baunsgaard ved valget i 1968, da seks af SF's folketingsmedlemmer trak tæppet væk under Jens Otto Krags regering. Med Sofie Carsten Niensens udmeldinger er denne risiko ikke blevet mindre. Hvis Enhedslisten vælger at sige farvel til Mette Frederiksen med et mistillidsvotum, kan meget vel vise sig at være et uønsket goddag til Sofie Carsten Niensens blå ministerdrømme.

Konklusion

Det er langt fra sikkert, at SF vil blive politisk styrket ved at forsøge at komme med i Mette Frederiksens regering på grundlag af partiets nuværende politiske profil og vælgermandat. Omvendt er det ikke nogen almenlydig politisk sandhed, at SF vil komme til at betale vælgermæssigt dyrt, hvis partiet formår at skabe de fornødne politiske forudsætninger for at opnå indflydelse og magt ved at tage del i regeringsmagten.

Det er ligeledes langt fra sikkert, at Enhedslisten vil opnå øget indflydelse og magt ved at stille klare politiske krav til en fortsat S-regering. Omvendt er det heller ikke nogen politisk naturlov, at

venstrefløjen nødvendigvis vil tabe vælgere, hvis den går hårdt til en S-regering. Derimod er det er tæt på en politisk tommelfingerregel, at venstrefløjens vælgere ikke vil se med milde øjne på et parti, der vælter regeringen, bare fordi den ikke vil gennemføre en eller flere af venstrefløjens særlige mærkesager og måske tilmed de facto baner vej for højrefløjens politiske come back på regeringsposterne.

Det er bestemt muligt at få mange centrum-venstre-vælgere til at acceptere, hvis venstrefløjen går hårdt til Socialdemokratiet, hvis det klare formål er at få en centrum-venstre-regering, der både kan og vil udnytte alle de muligheder, vælgerne giver for at gennemføre centrum-venstre-politik.

Det synes i den aktuelle politiske situation at være altafgørende for venstrefløjen at arbejde for et stærkt sådant vælgermandat – både kvalitativt og kvantitativt. Uanset om det politiske projekt er at opnå indflydelse og magt gennem regeringsdeltagelse, eller projektet er at stille politiske krav til og tegne røde streger.

Den liberale værktøjsmager

Af Jan Helbak, medl. af Kritisk Debats redaktion

Scenariet er velkendt. En højrøstet borgerlig opposition, der under næsten hele pandemien har jagtet regeringen, undergravet sundhedsmyndighedernes autoritet og tilsvarende optrådt som erhvervslivets interessenmegafon uden på noget tidspunkt at fremlægge noget, der bare ligner et samlet borgerligt alternativ til regeringens krisehåndtering.

Det er der en god grund til. Den borgerlige opposition bestående af Venstre, Konservative, Ny Borgerlige, Liberal Alliance og Dansk Folkeparti kan ikke på indeværende mønstre et samlet alternativ til den socialdemokratiske regering i det hele taget.

Med værdipolitikken og udlændingepolitikken vigende betydning – kun 7% af vælgerne anser udlændingepolitikken for det vigtigste tema – og med de mange sprækker i vores velfærdssamfund, er fordelingspolitik og velfærdspolitik igen blevet de centrale temaer. Pandemien har været lakmusprøven på, hvad vores velfærdsinstitutioner kan klare, og det er nu tydeligt, at der er meget, der skal rettes op på efter tyve års næsten ubrudt konservativ-liberalt styre – også kaldet neoliberalisme. Derfor har den borgerlige opposition ikke mange politiske svar på de afdækkede udfordringer.

Fredelig sameksistens - men

Men pandemiens eksponering af velfærdsstatens mange problemer banede også vejen for løsningernes kontur. Udbygning af velfærdsstaten, velfærdsforpligtelse og samtidig genindførelse af omfattende samfundsregulering og regulering af markedet. Det skifte, som ethvert socialdemokrati i Europa, ikke har turde tage siden 2011, blev nu ikke alene muligt men også nødvendiggjort af pandemien. Den stærke stat, kravet om samfundssind og autoritativ regulering af markeds kræfterne er nu ikke længere et dødt bogstav, men har fået en legitim renæssance.

I pandemiens første måneder gjorde den borgerlige opposition og erhvervslivet ikke meget væsen af sig. Man indskrænkede sig til fodnoter og mindre korrektioner. Mere kunne oppositionen ikke bidrage med, for længere rakte enigheden ikke, og erhvervslivet ville bare reddes gennem skattekroner. Som forkælede ofre stak de ”skålen frem”.

Krisestyringen forløb i nogenlunde samdrægtighed lige indtil regeringen begik en fodfejl i forbindelse med nedlukningen af minkerhvervet, så blev der blæst til borgerligt angreb. Nu skulle der betales tilbage.

Endelig havde oppositionen fundet sit samlingsgrundlag. Scenen var sat: ”De borgerlige demokraters forsvar af retsstaten mod en magtfuldkommen (og udemokratisk) regerings tilsidesættelse af hjemmelskravet”. Det illiberale statsspøgelse – Leviathan i fåreklæder – kunne fremmanes igen og denne gang helt uden reference til noget indhold. Oppositionen kunne orkestrere et rent juridisk og formalistisk stormløb mod regeringen og gå efter at splitte regeringens parlamentariske grundlag samt binde regeringens energi og fremdrift til en granskningskommissions undersøgelse.

Resultatet blev som forventet. Regeringen har måtte bruge uforholdsmæssigt mange kræfter på at håndtere pandemien og samtidig forsvare sig overfor beskyldninger om grundlovsbrud og i det hele taget se det politiske liv suget ind i et indholdsløst juridisk skyggespil.

Et vendepunkt

Men hvorfor tog Mette Frederiksen ikke minkforløbet up front og satte den borgerlige opposition stolen for døren med krav om alternativer – her og nu? Hvorfor krævede hun ikke et svar fra alle de andre partier, hvorvidt de fandt aflivningen af minkene hensigtsmæssig eller ej? Hvorfor blev hun næsten øjeblikkeligt blød overfor beskyldningerne om grundlovsbrud?

Begrundelsen rækker imidlertid dybere end til et for eller imod aflivning af alle mink i Danmark. Det forklarer også de borgerlige partiers og erhvervslivets aggressive opposition. Hele minksagen bragte nemlig regeringen meget tæt på at udfordre et af de mest tabuiserede og bevogtede politiske temaer i den liberaldemokratiske retsstatsortodoksi – den urørlige private ejendomsret (Grundlovens §73 stk. 1-3) og her igennem legitimering af ekspropriation overhovedet som politisk mulighed. For hvis det var muligt i minksagen de facto at ekspropriere minkavlens med befolkningens billigelse, hvor kunne det så ikke ske næste gang.

Den mulighed og et sådant brud med borgerlig liberal retsstatstænkning har altid fået socialdemokraterne til at ryste på hænderne, fordi det på den ene side ville åbne en farlige rute med yderligere pres for indgribende regulering af markedet og af samme grund skærpelse af de politiske klasse modsætninger i samfundet. Derfor tøvede regeringen. Derfor blev den tvunget til at acceptere det juridiske spil. Derfor røg materien/sagens indhold ud med badevandet, og få på Christiansborg eller parnasset af eksperter har efterfølgende drøftet, om regeringens skridt var fornuftigt eller det modsatte – og i øvrigt sat den stressbetonede juridiske fodfejl i et rimeligt forhold til sagens reale perspektiver.

Den borgerlige oppositions taktik er delvist lykkedes. Regeringen har haft vanskeligt ved at generobre dagsordenen og eksempelvis få sat sin velfærdslov på skinner. Den har ad flere omgange måtte udskyde et mere sammenhængende sundhedspolitisk udspil, selv om rammerne faktisk er beskrevet. Opgøret med bureaukratiseringen og centraliseringen i den offentlige sektor er reelt heller ikke kommet i gang, og det er først nu, at regeringen har haft held til at indgå forlig om en arbejdsmarkedsreform og isolere den borgerlige opposition. Det er dog mere en taktisk manøvre end et forlig med perspektiv.

Der skal mere til, hvis en fremtidig socialdemokratisk regering skal kunne levere på så vigtige politikområder som bæredygtige strukturændringer på stort set alle samfundsområder og udviklingen af en moderne og offensiv grøn erhvervs- og industripolitik. Et skifte der ikke kan overlades til markeds kræfterne eller til en nedslidt og perspektivløs borgerlighed, der både under pandemien og nu, hvor den som borgerlige opposition skal levere på velfærds politik og fordelingspolitik uden at kunne meget andet end recitere en gammelkendt liberal ortodoksi, som alle ved har udspillet sit historiske potentiale.

Lige nu taktisk march på stedet

Hverken Venstre eller Konservative kommer ret meget længere end til at råbe op om sænkning af skattetrykket, fjernelse af topskatten, sænkning af erhvervs- og kapital skatterne og oprustning af arbejdsudbuddet ved at gøre det endnu mindre attraktivt at stå udenfor arbejdsmarkedet. De presser

på for forhandlinger om en sundhedsreform uden at formulere reelle bud, fordi selv Venstre og Konservative er internt uenige om de strukturelle forudsætninger for et sammenhængende sundhedsvæsen (regioner eller ikke regioner).

Hvor Venstre og Konservative ikke kan blive enige og i øvrigt indbyrdes kæmper om at lede den borgerlige blok, hvordan skal det så gå med at danne fælles front med de to nationalkonservative partier, Ny Borgerlige og DF?

Reelt kan Venstre og Konservative kun gå frem og blive et troværdigt regeringsalternativ, hvis de formår at marginalisere DF og Ny Borgerlige i blå blok ved at neutralisere dem politisk og i en og samme øvelse løsrive de Radikale fra Socialdemokratiet og det nuværende parlamentariske grundlag.

Men uanset de Radikales ambitioner om at presse Socialdemokratiet til at lukke partiet ind i en ny regeringsdannelse forud for eller efter et valg, har de Radikale ikke meget at presse med. Dertil er den samlede borgerlige blok for politisk splittet og V og K for politisk perspektivløse. Hvad der måske lige nu forekommer tillokkende, kan allerede i morgen vise sig at være en dødssejler.

En seriøs ny centrum-højre konstellation fordrer andet og mere end Christiansborgske ambitioner og taktiske spil, hvis de borgerlige skal udmanøvrere Socialdemokratiet og vinde tilstrækkelig vælgeropbakning til et nyt funktionsdygtigt konservativt-liberalt projekt. Det perspektiv og det praktisk politiske udsyn har hverken V og K eller R leveret indtil nu.

Politisk perspektiv for en moderne konkurrencestat

Det projekt leverer Lars Løkke Rasmussens nye politiske sammenslutning – Moderaterne med sit politiske grundlag – ”Grundlæggende værdier” og ”reformpolitiske udspil”.

Det må siges at være en realpolitisk genistreg af Lars Løkke at træde ud af Venstres lukkede magtspil og tildele sig selv friheden til hælde ideologier ned ad brættet og formelt gøre op med blokpolitikken. Hvilket indbefatter et opgør med den liberale og stereotype ortodoksi, som Venstre har leveret siden valgnederlaget i 2019 og som alternativ leverer dét, han mestrer – liberal politik i maskinrummet som middel til at omforme velfærdsstaten til den generaliserede konkurrencestat.

Indenfor seks hovedområder har den liberale værktøjsmager i sit politiske laboratorium formået at formulere en moderne liberal politik, der hæver sig over den traditionelle golde dikotomi – større eller mindre stat og marked. I stedet har Moderaterne opskaleret den indre dynamiske sammenhæng i strukturreformen fra 2007 til at gælde hele samfundet. Det offentlige som en stor koncern. Eller det ”indre marked” som omdrejningspunkt i hele samfundslivet.

Moderaterne vil gennemføre en forvaltningsreform. Men i stedet for al højtidelig tale om at sætte de offentligt ansatte fri og skære ned på unødvendige regler osv., går programmet anderledes radikalt praktisk til værks. De offentlige velfærdsinstitutioner skal organiseres som ”offentlige selskaber” med samme frihedsgrader som private virksomheder. Også retten til at gå konkurs. Politikerne skal indskrænke sig til at formulere de politiske krav og sætte prisen. Resten er op til driften/udførerne. En slags generaliseret BUM model som gennemgående styringsmetode i forvaltningen.

Den anden side af grebet er virkeliggørelse af den liberale kongstanke – afpolitisering af politikken, omdannelse af demokratiet valg af administratorer og eksorbitant styrkelse af retsstatslige styringsnormer.

En sundhedsreform og en nedlæggelse af amterne. Hele sundhedsvæsenet skal styres som en stor koncern i tre divisioner/søjler: akutberedskab, hospital og det nære sundhedsvæsen. Sundhedsstyrelsen skal have større indflydelse på styringen af ”SundhedsvæsenDK”. Og som i enhver anden koncern skal enkeltområderne bindes sammen gennem en kombination af institutionel og økonomisk tvang efter markedsprincipper. Påstanden er, at den opbygning vil frigive ressourcer til at øge det nære sundhedsvæsen. Ikke meget forskellig fra Løkkes sundhedspolitiske udspil i Venstre op til valget. Men nu med den forskel, at det sundhedspolitiske udspil knytter sig til forslaget om ”offentlige selskaber”. En slags markedsøkonomisk forbundne kar som gennem teknisk regulering menes kunne bringes i indre balance.

Tredje og fjerde reformpunkt omhandler en SU reform og en skattereform. Hovedvægten på uddannelsesområdet er lagt på ændret balance mellem stipendie og lån. En kompensation for øget låntagning gennemføres som et senere uddannelsesfradrag i skatten. Et forslag som klart gavner de højtlojnnede og er tænkt som tilskyndelse til at blive hurtig færdig med uddannelsen og finde et godt og vellønnet job. Det er ikke spareperspektivet, der er vigtigt her. Det er kombinationen af markedsorienteringen af studierne med joborienteringen på det virkelige arbejdsmarked.

Omvendt er der ikke meget nytænkning i den foreslåede skattereform. Lavere erhvervs- og kapitalbeskatning og ændret topskat. Det er hørt mange gange før. Det nye er genindførelse af en mellemkat og hårdere beskatning af de højeste indtægter. En direkte appel til den bedre stillede middelklasse.

I den anden ende af skalaen skal der indføres en ”værdighedsydelse”, som skal ses sammen med ønsket om gennem en arbejdsmarkedsreform, at indføre en konservativ residualydelse til ”værdigt trængende”. Som modstykke skal der aftales en ny ”Fælleserklæring”, ”så vi får ”Arbejdsmarkedspensioner Plus”, hvor dagens lønmodtager ikke bare sparer op til alderdommen, men også til pleje og ældreomsorg efter ophør på arbejdsmarkedet”. Eller opgivelse af de tilbageværende rester af de universelle velfærdsydelser og i stedet indførelse af en arbejdsmarkedsbaseret velfærdsmodel efter amerikansk eller Bismarcks mønster. Residualperspektivet ligger i, at den skatteyderbetalte ældreomsorg forbeholdes de svageste indkomstgrupper, hvor tildelingsprincippet er vurderet trang.

Det klimapolitiske reformafsnit indeholder ikke noget nyt. Det gør til gengæld reformafsnittet om ”borgerpligt”. Alle unge skal være pligtige til at aftjene et halvt års borgertjeneste i lighed med den tidligere værnepligt. Forestillingen er, at de unge gennem et omfattende tvangsfællesskab, hvor klasserne og samfundslagene mødes på kryds og tværs, opnår en mondæn samfundsdannelse, som bidrager til samfundets sammenhængskraft og som modvægt til markedslogikkens dehumanisering og atomisering af samfundet. Et reformforslag direkte taget fra enhver konservativ tekstbog.

Ikke en ny ”midte” men borgerlig samling

Nu er det langt fra givet, at partiet Moderaterne opnår et parlamentarisk gennemslag ved næste valg. Det er også langt fra givet, at partiet eventuelt kommer til at spille af afgørende rolle i gendannelsen af en parlamentarisk ”midte”. Men det ændrer ikke ved, at værktøjsmageren Lars

Løkke Rasmussen og Moderaterne har leveret en politisk tænkning i form af en nye liberal model, der plastisk åbner for alle mulige kombinationer i en sammenhængende forvaltningsreform og konkurrencestatskonstruktion, som overskrider den hidtidige og opbrugte neoliberale model.

Moderaterne kan vise sig som en ægte katalysator for borgerlig politik strategi og samling, selv om partiet ikke selv kommer til at spille en afgørende rolle i Folketinget på den korte bane.

Venlig socialisme. Et alternativ til kold krig og autoritær populisme.

Interview med Holger K. Nielsen

Af Carsten Jensen, medl. af Kritisk Debats redaktion

Holger K. Nielsen afløste Gert Petersen som formand for SF i 1991. Han blev en af partiets længst siddende formænd, kun overgået af sin forgænger, og han blev den, der ledte partiet ind i tiden efter Sovjetunionens opløsning. Det følgende interview blev lavet i anledning af hans nye bog Det var det værd (2021). Der fokuseres først på Nielsens erfaringer og på SF's internationale politik siden Den kolde krigs ophør. Derefter er temaet hans vurderinger af SF's og venstrefløjens opgaver historisk og i den aktuelle politiske situation.

Fra Kold krig til Krig mod terror og udvikling af EU

I din formandstid ændrede SF holdning og politik i forhold til en del internationale forhold og politiske midler. Tror du, at dit ophold i Jugoslavien i 1970'erne som studerende og erfaringen med dets voldelige opløsning har påvirket dit forhold til brug grupper nede med militære midler – fordi alternativet er værre?

Holger K. Nielsen: Jugoslavien var et spændende land at studere i på grund af dets selvforvaltningseksperiment. Det var en anden form for socialistisk økonomi end sovjetmodellen, fordi jugoslaverne parrede kollektivt ejendomsret til de enkelte virksomheder med en større mål af markedsøkonomi. Problemet med modellen i samfundsperspektiv var, at de ligesom kommunisterne i de omgivende lande fastholdt en ét-partistat.

Senere kom der voldsomme nationalistiske spændinger til, men man så dem ikke, da jeg var der i 1970'erne. Serbere og kroater talte dårligt om hinanden, men jeg opfattede det lidt på samme måde, som når danskerne ikke kan lide svenskerne. For i sidste ende opfattede de sig som jugoslaver. Det var i bagklogskabens lys en fatal undervurdering af nationalismen som potentiel kilde til egentlig indre konflikt.

Tito have bevidst undertrykt nationalismen under sin regeringstid. Han havde brugt partiet som integrationsfaktor. Jeg spiste i sommeren 1991 frokost med førstesekretæren på den jugoslaviske ambassade. Han var montenegriner og vi havde et åbent samt fortroligt forhold til hinanden. På det tidspunkt var det begyndt at buldre i Slovenien og jeg spurgte, om det ville være muligt at holde sammen på landet. Han var overhovedet ikke i tvivl: ”Ja, for vi har vist, at vi kan være jugoslaver. Det er det centrale.” Men efter Titos død kom en tid med kollektivt, nationalistisk vanvid. De forhold, der betingede borgerkrigene, havde jeg som så mange andre ikke været opmærksom på. Efterfølgende må jeg sige, at den erfaring har vist, at der åbenbart ikke altid skal så meget til, for at tilsyneladende stabile forhold kan rystes. Så selvfølgelig har erfaringen fra Jugoslavien også præget mit forhold til fx EU som et ’fredens projekt’.

SF har flyttet sig hvad angår nogle af de store emner i den internationale politik: Tilgang til EU, tilgang til NATO og militærets samfundsmæssige rolle. Set over tid er

det egentlig gået relativt stille for sig – ingen store afskalninger eller lignende. Hvordan har det kunnet lade sig gøre.

Et af de store spørgsmål har været det militære. Vi støttede fx en militær indsats i Bosnien i 1990'erne. Det var for at beskytte civile og indsatsen var under FN-ledelse. Derfor kunne vi støtte. SF's støtte til militær indsats var betinget af, at det var åbenlyst nødvendigt at skille parterne ad. Det var ud fra en erkendelse af, at der kan være situationer, hvor kun militær kan sikre civile liv. Det hører med, at brugen af militær skal være absolut sidste mulighed. Militære løsninger er på en måde altid dårlige løsninger. Men nogle gange er alternativet – at lade være med at bruge militær - bare endnu dårligere.

Men man skal helst bruge andre muligheder. EU er fx et stabilitetsprojekt, hvor man bruger andre konfliktløsningsinstrumenter end de militære. Man sætter folk sammen for at diskutere landbrugsstøtte og flæskepriser i stedet for at slagte hinanden. EU's beslutninger kan være uskønne at se på, men det er bedre at sætte folk sammen om krig i stedet.

Efter Murens fald har der været nogle meget store internationale interventioner, der har haft meget militært indhold. Hvordan vurderer du dem i dag – og mener du, at Danmark kunne have ageret meget anderledes i de givne situationer?

Med hensyn til indsatsen i Libyen under det arabiske forår, fortolkede NATO det FN-mandat, langt bredere end der var belæg for. Vi stemte for at bruge militær til at beskytte civilbefolkningen, især i det østlige Libyen, men NATO gik efter et regimeskifte, hvor man aktivt støttede oppositionens arbejde med at fjerne regeringen. Det var en stor fejl, for der var ingen strategi for tiden efter Gaddafis fald.

I forhold til Afghanistan støttede vi begrænsede bombninger af Al Qaida umiddelbart efter terrorangrebene d. 11. september, men ikke en krig i fuld skala. I dag kan vi se, at indsatsen i Afghanistan har været en stor fiasko. Vi havde ikke en klar fjende. Der var for mange mål og begrundelser på indsatsen: demokratisering, terrorbekæmpelse, udbygning af skoler, kvinders stilling mv. Det vil sige, at der ikke var en overordnet plan, man kunne styre efter.

Én ting kan vi i hvert fald sige, og det er, at vi, altså Danmark, havde en for snæver militær tilgang. USA havde alligevel gjort det militære arbejde, så vi burde nok have fokuseret mere på de politiske og udviklingsorienterede problemer. Vi kunne have prioriteret ressourcerne der i stedet for også at deltage militært.

Der har været ændringer i EU, murens er faldet, der var demokratiseringer i 1990'erne rundt omkring i verden. Synes du, at disse nye vilkår har forandret SF's rolle og politik?

Vi er i hvert fald gået bort fra at bruge nogle meget simple modeller, når vi vurderer de enkelte sager. Under Den kolde krig var SF anti-USA og anti-imperialistisk. Derfor kom vi også nogle gange til at støtte nogle kræfter, som vi ikke ville støtte i dag. Dette gjaldt f.eks. kontakterne til det rumænske kommunistparti og Nordkorea. Det var ud

fra tankegangen om, at de også var mod USA og imperialismen. Alt dette blev ændret. Der var ikke mere 'blokpolitik'. Heller ikke i forhold til NATO. Det blev både muligt og nødvendigt, at vurdere hvem og hvad vi ville støtte på en mere præcis måde. På den måde har SF's politik og måder at vurdere på også ændret siden Den kolde krig.

Er du bekymret over den aktuelle autoritære tendens i den globale politik? Putins aggressioner, Brexit, højre-regeringer i Polen og Ungarn, bølge af militærkup i Afrika: er det noget, vi i DK kan gøre noget ved?

Det er vigtigt at huske, at Europa i dag er et bedre sted at leve end under Den kolde krig. Det var en kæmpe opgave og en historisk præstation at reformere Østeuropa i demokratisk retning, samle Tyskland og udvide EU med de mange nye demokratier.

Men selvfølgelig er det bekymrende med Polen og Ungarn. De bør straffes økonomisk. De er retorisk mod EU, men står altid parat til at skovle ind af EU's støttemidler. Det skal de ikke kunne fortsætte med, hvis de ikke overholder de regler, de selv har tilsluttet sig. Men det er svært at komme igennem med politisk, for enstemmighedsreglerne betyder, at Polen kan støtte Ungarn og Ungarn støtte Polen. Men jeg er stadig optimist med hensyn til Europa. Vi er allerede nået langt.

Den demokratiske krise i bredere forstand har også at gøre med diskussionen af vore egen tilgang. Var det fx demokrati, vi fik oprettet i Afghanistan? Vi bliver nødt til at diskutere, hvad vi mener med demokrati også set i forhold til andre landes kultur. Mange lande har andre traditioner end os, og hvad de har set udspille sig i USA de seneste år er måske ikke den største inspiration. Derfor kigget flere mod et autoritært styre som Rusland og et egentligt diktatorisk som Kina. Også af hensyn til stabilitet og økonomisk effektivitet. Vi må acceptere denne debat – uden at vi giver ind på krav om fundamentale menneskerettigheder. De neokonservative ville med våben eksportere demokrati til fx Irak, men vi skal passe på med at støtte alt, der bliver forklaret som et forsøg på at demokratisere.

Det historiske skel og den aktuelle strategi for en venlig socialisme

Lad os vende os mod SF's historiske udgangspunkter og mod strategien for den hjemlige politiske slagmark. Gert Petersen skrev i 1998, at "Når det handlede om den store vision, var jeg helt på Aksel Larsens side. Med hans egne ord gik den ud på at "genskabe det historiske skel" i dansk politik – og at samle arbejderne og de progressive lag om en politik med socialistisk sigte." (Gert Petersen 1998, 78). Det virker som om, at du er enig med begge?

For både Aksel Larsen og Gert handlede det om at trække Socialdemokratiet til venstre, når man ville genskabe det historiske skel. Der skulle gå en lige linje ned mellem arbejderbevægelsen og højrefløjen.

Jeg ser nok selv mere kritisk på Socialdemokratiet end de to gjorde. Min erfaring er, at Socialdemokratiet altid vil trække til højre. Partiet ser sig selv som venstrefløjens sande repræsentant, hvis opgave det er at skabe samarbejde hen over midten. Det kræver et stærkt vælgermæssigt pres at fjerne partiet fra den position. Men min erfaring er også at det er muligt at flytte partiet på enkeltområder. Det gælder f.eks. på det grønne område. Da vi lancerede vores grønne profil sidst i 70'erne skortede det ikke på hånlige

kommentarer far Svend Auken. Han mente, at der var alt for meget ”græs” i det udkast til principprogram, vi diskuterede. Vi burde i stedet fokusere på arbejderbevægelsens økonomiske krav, der – i parentes bemærket – var alt andet end grønne. Men presset fra vælgerne gjorde Svend klogere, og han blev siden den stærkeste miljøminister, Danmark nogensinde har haft. Det er også presset fra vælgerne, som har fået Mette Frederiksen til at flytte sig.

Medierne taler meget om ”rød blok”, men det er mere en parlamentarisk konstellation end et egentligt politisk alternativ. Det var fint, at der efter sidste valg blev udarbejdet et ”forståelsespapir”, men Socialdemokratiet har aldrig betragtet det som en håndfæstning til ikke at arbejde til højre. Naturligvis ikke – det ville være helt imod partiets tradition. Jeg håber, at der på et tidspunkt kan skabes et egentligt venstrealternativ, men det kræver blod, sved og tårer, før vi får Socialdemokratiet med på en sådan strategi.

Man kunne fristes til påstå, at Gert Petersens to bøger fra 1981 og 1984 fremstår som skrevet af to forskellige personer. I den første, Socialismens nødvendighed, er den klassiske marxistiske tradition helt nærværende. I den anden, Verden er ung endnu, er vi ovre i noget, der i dag ville blive kaldt 'post-marxistisk' - eller noget andet med 'post-' foran. 1984-bogen fremstår som skrevet af en yngre mand. Er du enig i den påstand?

Klassekamp og klasseforhold har ændret sig meget siden Gert skrev *Om socialismens nødvendighed*. Dengang var der en helt anden slags arbejderklasse end i dag. SF stod fx stærkt på B&W, som var en stor industrivirksomhed midt i København med omkring 3.000 ansatte. Det battede virkelig noget, når de i samlet flok gik til demo på Christiansborg slotsplads. På fx Carlsbergbryggeriet kunne man mønstre lignende tal. Sådan noget findes jo ikke rigtigt i dag i de store byer.

Til gengæld er der kommet mange nye træk i klasse- og erhvervsstrukturen. Vi har fx fået hjemmearbejde og mange mennesker arbejder på prekariatlignende betingelser. Det vil sige, folk er ikke nødvendigvis samlede på en arbejdsplads størstedelen af døgnets vågne timer, og de er ikke nødvendigvis kun tilknyttede én arbejdsplads, men har flere mindre jobs, måske lidt selvstændigt arbejde ind i mellem og i det hele taget en løsere og mere udsat tilknytning til virksomhederne.

Sådanne forandringer skal selvfølgelig også afspejles i den måde SF tænker, og jeg tror egentlig, at det også er den slags udviklinger, der allerede dengang afspejlede sig i forskellen på de to bøger. I den første samlede Gert måske mest op på 1970'ernes diskussioner, som stadig var meget direkte marxistiske. Han var fx inspireret af Antonio Gramsci og den græske teoretiker Nicos Poulantzas, der spillede en stor rolle på den europæiske venstrefløj i de år. I den anden kiggende han mere direkte på de nye træk, der var begyndt at blive synlige, og hvor de nye sociale bevægelser betød mindst lige så meget, for nogen endda mere, end arbejderklassen i dens gamle form.

Det handler også om opfattelsen af socialisme. Er det især noget med en arbejderklasse omkring industrivirksomheder, eller handler det om hele hverdagslivet? Der har SF nok bredt forestillingen ud. Socialisme er blevet noget mere end drømmen om

planøkonomi. Den vedrører i dag spørgsmål, der handler om demokratisering hele tilværelsen rundt.

Det kan man jo se som et opgør med Marx og marxismen. Men jeg synes nu mere, at der er tale om fornyelse af traditionen på de betingelser, som de samfundsmæssige forandringer har sat. Der er stadig brug for marxismen, men med nogle andre politiske prioriteringer og tyngdepunkter. Når det er sagt, er der også i dag brug for, at vi bliver ved med at gentænke idégrundlaget.

Hvor ser du SF i det politiske spektrum i dag? Enhedslisten omtaler ofte sig selv som 'venstrefløjen'. Så skulle SF vel nærmest tilhøre 'centrum-venstre'. Hvad tænker du, om den sprogbrug?

Centrum-venstre er et ord, jeg ikke er så begejstret for. Det er lidt uklart, hvad det betyder. For mange er 'centrum-venstre' noget, der blev knyttet til Tony Blairs lederskab af det britiske Labour i 1990'erne og nullerne, og det er i hvert fald ikke en linje, jeg synes, at SF skal inspireres af. At SF skulle være med i centrum-venstre og at Enhedslisten så skulle udgøre venstrefløjen i Danmark i dag, kan jeg slet ikke se. SF tilhører venstrefløjen sammen med Enhedslisten, - som i øvrigt er blevet mere fornuftig i de senere år. Når det så er sagt, synes jeg, at SF er bedre til at presse Socialdemokratiet end enhedslisten, men det er venstrefløjen, der som helhed skal skabe en ny platform. Det ser ud til, at SF og Enhedslisten arbejder godt sammen for tiden, så der er på en måde en vis realisme i forventningerne til at sådant projekt.

Hvad tænker du om Pelle Dragsteds bog fra sidste år om Nordisk Socialisme?

Dragsteds bog er jo et eksempel på, at Enhedslisten har flyttet sig. Hans bog er på mange måder fremragende, men meget af det, han skriver, har man også kunnet læse i Gert Petersens og mine bøger. Men der er selvfølgelig stadig en del områder, hvor SF og Enhedslisten er forskellige. Forholdet til EU er et af dem, selvom om de i praksis har flyttet sig meget. Men mange af deres medlemmer og vælgere har en fortid, hvor de følte sig knyttet til *Folkebevægelsen mod EU*. Der er meget langt til SF i dag, hvis man stadig tænker sådan.

Hvad tænker du om Rød blok for fremtiden? Har SF stadig en rolle at spille. Bliver partiet slugt af Enhedslisten og Socialdemokratiet?

Nej, SF har en selvstændig rolle. Partiet har haft mange kriser, og det er sommetider blevet sammenlignet med en humlebi, der er for tung og klodset til at flyve. Partiet burde i princippet ikke kunne lette, bl.a. fordi det ligger et svært sted i det politiske felt. Men SF har alligevel været på vingerne de sidste 60 år.

Det handler blandt andet om, tror jeg, at SF har fået forankret sig rundt omkring i landet. SF har over årene manifesteret sig som et parti, der ved siden af folketingsarbejdet, også arbejder konstruktivt rundt omkring i byerne og lokalområderne. Der er mange aktive SF'ere, og de har generelt været gode til at samarbejde med andre omkring både konkrete opgaver og nogle af de bredere spørgsmål om velfærd.

Lokalt tror jeg, at SF'erne har udviklet en slags 'venlig socialisme', hvor man kan presse på for initiativer og gå i den rigtige retning samtidig med, at man opfattes som

seriøse og konstruktive samarbejdspartnere også blandt folk, som normalt ikke ville identificere sig med venstrefløjspolitik. Selvom der kan være op og nedture for SF på Folketingsplan, er der også et solidt arbejde lokalt, der ikke så let bliver påvirket af landspolitiske stemninger. Det er med til at skabe kontinuitet og fremdrift på den lange bane.

Nævnte bøger:

Pelle Dragsted (2020) *Nordisk socialisme*. København, Gyldendal.

Holger K. Nielsen (2021) *Det var det værd*. København, Momenta.

Holger K. Nielsen (1994) *Frihed i fællesskab*. Viborg, Samleren.

Gert Petersen (1998) *Inden for systemet – og udenfor*. Viborg, Aschehoug.

Gert Petersen (1984) *Verden er ung endnu*. København, Vindrose.

Gert Petersen (1981) *Om socialismens nødvendighed*. København, Vindrose.

Hvad sker der ved EU's grænser?

Af Igor Stankevici, journalist

Nyheder fra Belarus' grænser kom til at ligne opdateringer fra en krigszone. Men det er ikke en militær konflikt, der er brudt ud her. I stedet er landets grænser blevet ground zero for to konflikter, der engang var adskilte: EU's anstrengte forhold til det diktatoriske Belarusregime – og Europas migrationskrise. Artiklen viser i detaljer en af de måder, hvorpå EU's migrationspolitik er blevet udfordret i disse år.

Belarus havde allerede fået pariastatus efter præsident Lukasjenkos brutale undertrykkelse af protester efter valget i efteråret 2020. Men landets forhold til EU og nabolandene mod vest og nord brød helt sammen tidligere på 2021, efter at det med magt tvang et Ryanair-fly med en systemkritiker ned.

I mellemtiden har folk fra Irak og Afghanistan, men også Syrien og Yemen, forsøgt at krydse grænsen fra Belarus til Polen, Letland og Litauen - med tydelige tegn på statsstøtte fra myndighederne. Som reaktion herpå har Belarus' naboer øget grænsesikkerheden, nægtet indrejse til personer, der ønsker at krydse grænsen, og indført yderligere restriktioner for migrations- og asyllovgivning.

Denne krise er opstået langsomt, men med stigende kraft og tragik. Hvordan kom vi til dette punkt?

Lig ved grænsen

Den 19. september fandt grænsevagter ligene af fire personer flere steder langs den polsk-Belarussiske grænse: en 39-årig irakisk statsborger, der var gået væk fra Belarussiden, og tre andre, der var kommet fra polsk side. Den første analyse: de var døde af hypotermi.

To dage senere blev en irakisk statsborger fundet "bevidstløs med tegn på fysisk vold" i Svislatski-distriktet i Belarus lige ved siden af grænsen til Polen. To dage efter blev en anden irakisk statsborger fundet død, denne gang inden for polsk territorium. Den formodede dødsårsag var et hjerteanfald.

Belarusstyret har kanaliseret flygtninge mod den polske grænse siden forrige sommer. I august begyndte den polske grænsevagt at rapportere, at den dagligt forhindrede hundredvis af forsøg på ulovlige grænseovergange. Alene i den første uge af oktober stoppede de omkring 4.300 forsøg på at krydse grænsen – og 15.800 forsøg siden begyndelsen af 2021.

Reaktionen fra Belarus' naboer - Polen, Letland og Litauen, som alle er medlemmer af EU - var at beskyldte præsident Aleksandr Lukasjenko for at bruge flygtninge som en del af regimets "hybridkrig". Og situationen er faktisk blevet intensiveret.

Den 4. oktober opdagede en polsk grænsepatrulje en dummy-bombe. Få dage senere blev polske grænsevagter beskudt fra Belarussiden – med løst krudt. Polske grænsevagter meddelte derefter, at de havde forhindre to migranternes forsøg på at

storme landets grænse fra Belarus' territorium. Den 14. oktober blev liget af en syrisk mand fundet i grænseområdet.

Samtidig har folk, der kommer fra Belarus mod Polen, anmodet om international beskyttelse fra polsk retshåndhævelse, men grænsevagter har sendt dem videre til officielle checkpoints, hvor de sandsynligvis vil blive sendt tilbage.

I mere end en måned boede omkring 30 mennesker fra Afghanistan på grænsen nær den polske landsby Usnarz Górny. De havde forsøgt at komme fra Belarus til Polen, men blev stoppet af polske grænsevagter, hvorefter Belarus lukkede passagen tilbage.

I lang tid levede disse mennesker i det fri, hvorefter de fik telte, tæpper og varmt tøj. Frivillige fra en polsk velgørenhedsorganisation rapporterede, at beboerne i den interimistiske lejr sultede på grund af mangel på mad og var blevet tvunget til at drikke vand fra en bæk. Dette førte til helbredsproblemer, herunder dehydrering og forgiftning.

UNHCR, FN's flygtningeorganisation, opfordrede Polen til at overholde konventionen fra 1951 om flygtnings status: at modtage mennesker og yde dem lægehjælp. Warszawa svarede: Hvis udenlandske statsborgere er på belarussisk territorium, er Minsk ansvarlig for dem.

I begyndelsen af september indførte Polens parlament som reaktion på den stigende strøm af migranter en 30-dages undtagelsestilstand i 183 bosættelser i provinserne Podlaskie og Lublin, der støder op til grænse. I oktober blev nødsituationen forlænget med yderligere 60 dage. Derudover udvider alle tre nabolande hegnene ved deres grænser til Hviderusland og tilføjer kilometervis af nye pigtrådskonstruktioner.

Præsident Lukasjenko har nægtet enhver direkte indblanding i situationen. "De siger: Det er her er Lukasjenko, der kanaliserer migranter mod os. Læg jeres fakta på bordet, fakta på bordet. Hvor er Lukasjenko? Hvem har han taget og skubbet og så videre?", spurgte han i juli.

Ryanair fly tvunget til at lande

Begyndelsen af krisen kunne betragtes som 23. maj, hvor et Ryanair-fly på Lukasjenkos personlige ordre blev tvunget til at lande i Minsk. Om bord: den systemkritiske journalist Roman Protasevich, som Belarus' sikkerhedstjenester ønskede at vende tilbage til landet – og fængsle.

I Vesten blev Ryanair-hændelsen fortolket som en kaprings- og terrorhandling, der truede EU-borgernes sikkerhed. EU lukkede luftrummet over Belarus og offentliggjorde en pakke med personlige sanktioner (den fjerde) mod de landets myndigheder.

Minsk svarede igen med trusler mod EU. Tre dage efter Ryanair-hændelsen meddelte Belarus udenrigsminister, Uladzimir Makei, at landet planlagde at stoppe samarbejdet med EU om ulovlig migration – "hvis Vesten ikke ændrer mening." Makei forklarede derefter, at de myndighederne ikke ville forhindre folk i at krydse grænsen, "bare fordi nogle berømte lande besluttede at organisere nogle farverevolutioner".

Belarusregeringen hævdede senere, at den angiveligt havde brugt "hundreder af millioner af dollars" på at beskytte Europa mod smugling og ulovlig migration, men ikke længere ville gøre det. Lukasjenko erklærede, at landet ikke ville tale med Vesten, før sanktionerne var ophævet. I oktober godkendte det parlamentet enstemmigt suspensionen af en EU-aftale om tilbagetagelse af migranter.

Ironisk nok var det EU, der tidligere havde finansieret bestræbelser i Belarus på at øge grænsesikkerheden. Det anslås, at Belarus siden 2012 har modtaget op til 200 mio. USD fra EU under forskellige programmer vedrørende grænseinfrastruktur.

Flyrejser fra Bagdad til Minsk

I foråret var der ikke nok potentielle migranter til at skabe problemer ved Belarus' grænse til EU. Men siden da er antallet af personer, der rejser til landet, steget.

Den 10. maj landede det første Fly Bagdad-fly med irakiske migranter i Minsk lufthavn. Flyet blev hurtigt erstattet af et større fly, og flyveplanen blev udvidet. Fra maj til august steg antallet af flyvninger fra Bagdad til Minsk, der drives af Iraqi Airways, Iraks nationale luftfartsselskab, fra fire til fem om ugen. Der blev også tilføjet fly fra tre andre irakiske byer. Direkte fly fra Tyrkiet ankom næsten dagligt.

Efterhånden som antallet af flyvninger steg, steg også antallet af mennesker, der ønskede at krydse grænserne til Litauen, Letland og Polen. Først efter de første tragedier ved EU's grænse i midten af september stoppede Bagdad flytrafikken til Minsk.

Selv om Lukasjenko benægter nogen form for indblanding, tyder en undersøgelse foretaget af *Der Spiegel* og *Dossier Center* i London på, at et selskab med forbindelse til den præsidentens administration har hjulpet med at skaffe visa til irakiske statsborgere.

Ifølge dokumenter, der er blevet indsamlet af de to parter, leverede *Tsentrkurort* – et statsligt turistselskab, der er en del af præsidentens administration – angiveligt også overførsel fra Minsk lufthavn til byen og indkvartering på centralt beliggende hoteller, hvorfra gæsterne blev fragtet til grænsen på en organiseret måde. *Tsentrkurort* nægtede at have koordineret de irakiske statsborgeres rejse til Belarus.

I en anden undersøgelse interviewede den litauiske offentlige tv-station LRT en række migranter samt ansatte i irakiske rejsebureauer og konkluderede, at Lukasjenko-regimet tjener penge på migrationsvisum, indkvartering på hoteller i Minsk og transport.

Ifølge deres rapportering indsamler irakiske rejsebureauer et depositum på omkring 3.000 dollars pr. 'turist'. LRT antog, at disse penge bruges til at betale for tjenester fra dem, der leverer migranter til grænsen til Hviderusland og videre. I alt kan 'transit' til Europa, herunder at krydse grænsen til Polen, koste mellem 6.000 og 15.000 dollars pr. person. Folk, der passerede gennem Belarus og nåede til Berlin nævnte lignende beløb til to tyske medier, Bz-berlin og Bild.

Flere hindringer for indrejse i EU

Regeringerne i Polen, Litauen og Letland mener, at krisen vil ophøre, når den Belarus "ændrer politik".

"Det er svært at sige, hvornår migrationskrisen vil ende. Lukasjenkos regime bør spørges om dette, og hvornår det planlægger at afslutte det," understregede litauens indenrigsminister Agne Bilotaite. Indtil videre har Minsk ifølge Bilotaite ikke tænkt sig at opgive "projektet med at overføre migranter til Europa", og den hviderussiske præsident vil ikke opgive sit lands "pressionsmidler".

Det er Litauen heller ikke, som sammen med Letland og Polen allerede har ændret den nationale lovgivning om migration. Nu forsøger disse lande at få ændringer i migrationspolitikken fra EU og får støtte fra andre EU-medlemmer. I Letland har landets myndigheder erklæret, at personer, der søger asyl i landet, ikke har ret til at gøre det, efter at undtagelsestilstanden blev erklæret.

Litauen har allerede foreslået ændringer af EU's retlige rammer på migrationsområdet – for at skærpe og tilpasse proceduren for tildeling af asyl i nødsituationer for at "undgå misbrug". Den har også foreslået yderligere lovbestemmelser for at opstille fysiske barrierer ved grænseovergangene.

Polen har erklæret sig parat til at bygge en grænsemur i stedet for et hegn, som nu er godkendt af landets parlament. Ny lovgivning foreskriver, at migranter, der ulovligt krydser den polske grænse, straks vil blive tilbageholdt og tvunget til at forlade Polens territorium, via en proces, der overvåges af højtstående grænsevagter på stedet. De vil også få forbud mod at rejse ind i landet igen i mellem seks måneder og tre år. Endelig kan de polske myndigheder se bort fra enhver asylansøgning, der indgives efter en ulovlig grænseovergang. Som svar har UNHCR sagt, at den nye lovgivning krænker den grundlæggende ret til asyl, international ret og EU-retten.

I mellemtiden vil EU ikke til tolerere, at Belarusmyndigheder laver "hybridangreb", sagde Ursula von der Leyen, leder af Kommissionen, under sin årlige tale til Europa-Parlamentet i september. "Regimet i Minsk har instrumentaliseret mennesker. De har sat folk på fly og bogstaveligt talt skubbet dem mod Europas grænser. Dette kan aldrig tolereres. Og den hurtige europæiske reaktion viser det," sagde hun.

Men Den europæiske union har få måder at påvirke Minsk på. Den forsøgte at få kontakt med præsident Lukasjenko gennem hans eneste allierede - Kreml. Men efter en samtale med formanden for Det Europæiske Råd, Charles Michel, erklærede Ruslands præsident, Vladimir Putin, klart, at migrationskrisen "ikke vedrører os, det er ikke vores grænser".

Bruxelles er sammen med EU-landene i øjeblikket ved at udarbejde en femte pakke af sanktioner mod Lukasjenko-regimet og dets medarbejdere. Det antages, at ud over dommere og anklagere, der er involveret i undertrykkelse af folk i Belarus, kan embedsmænd, der er involveret i migrationskrisen, også målrettes.

I mellemtiden ser Minsk ud til at være på udkig efter nye migrationsruter. Den 15. september udstedte Lukasjenko et nyt dekret, der tillader visumfri indrejse i Belarus

for borgere fra Egypten, Iran, Jordan, Pakistan og Sydafrika. Visumfri indrejse er kun gyldig, hvis de har et åbent visum til EU- eller Schengen-landene og returbilletter fra Belarus. Dekretet trådte for nylig i kraft.

Igor Stankievic er journalist fra Belarus. Teksten er oversat fra OpenDemocracy, 3. november 2021 af Carsten Jensen.

Gabriel Boric og præsidentvalget i Chile 2021. En del af en ny lyserød bølge?

Af Carsten Jensen, medlem af Kritik Debats redaktion.

Så kan generationen af ældre venstreorienterede godt finde empanadas-opskrifterne frem igen. Opkomlingen, aktivisten og studenterlederen Gabriel Boric er blevet valgt til chilensk præsident med en ti procents føring over højrefløjens kandidat. Små halvtreds år efter Pinochetkuppet mod præsident Salvador Allende i 1973, har Chiles venstrefløj slået eftertrykkeligt igen. Spørgsmålet er nu, om det også er udtryk for en mere generel tendens i Latinamerika?

Hvem er Gabriel Boric?

Den kommende præsident for Chile blev født ind i en middelklassefamilie i 1986 og har europæiske rødder, catalonske på mødrene side og kroatiske på fædrene. Han har studeret jura på Chiles universitet, Santiago, men færdiggjorde ikke de afsluttende kurser. Boric skal indsættes den 11. marts i år om alt går vel og der ikke går Trumpinspiration eller minder fra Pinochettiden i højrefløj. Han bliver landets yngste præsident, og kan aldersmæssigt og i nogen grad også politisk sammenlignes med europæiske politikere Alexis Tsipras (1974) og Pablo Iglesias (1978).

Politisk ideologisk er han let nok at sætte i bås som venstreorienteret. Men hvad det nærmere kommer til at betyde vil først vise sig i de kommende år. Imidlertid kan man få nogle hints ved at se på, hvilke ideologier han selv og de parter, der har støttet hans kandidatur, har tilsluttet sig. En sammenfattende ikke-prioriteret liste kunne se sådan ud baseret på hvilke ideologier, som de partier og bevægelser, der havde tilsluttet sig han præsidentkampagne, kan tilskrives: Demokratisk socialisme, anti-neoliberalisme, progressivisme, 21. århundredes socialisme, kommunisme, direkte demokrati, autonomisme, feminisme, socialt demokrati, økosocialisme, venstrekristendom. Dvs. en bred vifte af mere eller mindre bevægelsesorienterede, mere eller mindre socialistiske og ikke mindst mere eller mindre modstridende ideologier.

Borics alder placerer ham som en præsident fra en generation, vi endnu ikke kender så godt i den rolle. Tsipras er en af de få, der ville nærme sig. Boric er nemlig en 'årtusinder'. Det vil sige, en der er blevet voksen i det nye årtusinde. Han minder også om Iglesias og en præsidentkandidat som Jean-Luc Mélenchon på den måde, at han er en af den nye type venstreorienterede politikere, der ikke i særlig høj grad medtager 'klassesituation' og problemstillinger afledt heraf i sit eksplicite problemkatalog – eller i sit løsningskatalog for den sags skyld. Han er i stedet 'inkluderende, socialt bevidst, lighedssøgende og woke' (Hansen, 2021).

Alligevel har Boric støtte fra et bredt udsnit af den chilenske venstre- og centrumvenstrefløj, herunder kommunisterne, som bar ham igennem til en anden plads i første runde af præsidentvalget. I anden runde fik han desuden støtte fra Socialisterne og Kristendemokraterne. Hans præsidentskab er på den måde toppen af en kransekage, hvor de nedre lag udgøres af en alliance mellem venstrefløjen og det 'respektable' centrum i Chile. Eller med andre ord, en alliance 'til venstre' med stærke islæt af både bevægelses- og institutionel politik.

I forbindelse med de omfattende sociale konfrontationer omkring utilfredshed med transportpolitik, ulighed og neoliberalisme i almindelighed i Chile i 2019 viste Boric, at han kunne manøvrere mellem de nævnte to poler. Han var en af de centrale forhandlere af det kompromis med demonstranter og institutionelle, der afsluttede demonstrationerne. Det kompromis, han var med til at etablere, blev langt fra købt af alle. Fx sagde de chilenske kommunister fra ligesom flere af Borics personlige venner og tidligere politiske kammerater. Alligevel lykkedes det ham blot et år senere at knytte de samme grupper til hans indsats for at fortsætte kampen ind i institutionerne med en præsidentkampagne. Han har kunnet være med til at agere praktisk/konstruktivt i komplicerede politiske situationer og er sluppet godt fra at drage bevægelsespolitiske erfaringer ind i de officielle organer i en sådan grad, at fx Kristendemokraterne har foretrukket ham som præsidentkandidat frem for det ekstreme højres kandidat. Set fra et venstresynspunkt lover den politiske kompetence, han har vist i disse situationer, godt for fremtiden for Chile. Der er dog klare tegn på, at hans udtalte resultatorientering og kompromisvilje vil skuffe de mere sekteriske fraktioner i koalitionen.

'Pelle Dragsted vs. Pia Kjærsgaard' (er trods alt bedre end Allende vs. Pinochet)

Gabriel Boric forekommer at være velkendt som figur i aktuel politik. Ser man bort fra de helt personlige egenskaber kunne han være en repræsentant for en hel politisk strømning i dagens globale styrkeprøver. Han legemliggør ret præcist det post-kommunistiske venstre, som har været synligt siden 1990'erne og som vist for alvor fik sit gennembrud i Vancouver, til demonstrationerne mod Wall Streets udskejelser under navnet 'De 99 procent' og fx med 'Syriza' og Podemos i Sydeuropa. En dansk pendant som politisk type kunne være Pelle Dragsted.

Lige så arketypisk forekom Borics modstander ved den afgørende runde i december. Jóse Antonio Kast repræsenterer alt det, 'De vrede', de typiske uddannede unge i de globaliserede storbyer og det globale miljø- og klimafolk afgrænser sig fra. Kasts politiske profil var kort sagt modelleret som en fornyet thatcherisme ved hjælp af et par ideer fra Trump. Nogle af hans tilhængere gik faktisk så vidt, at de brugte de røde Trumphatte til hans valg møder, og hans slogan, 'Gør Chile Stort' var ligesom Trumps 'Make America great again' et plagiat fra Thatchers retorik: 'Make Britain great again'.

Mere indholdsmæssigt handlede Kasts kampagne om 'lov og orden', mere marked og mindre stat. Kort sagt: det var almindelig neoliberalisme, som højrefløjen har argumenteret for siden midten af 1970'erne. Som så mange andre konservative og højrepopulister var han desuden mod indvandring, kvinders ret til abort og ægteskaber inden for samme køn. Med hensyn til klimaet var han benægter af både problemets omfang og dets menneskeskabte elementer. Også disse træk hører til inden for velkendt, internationaliseret højreretorik. Mere specifikt for den spansktalende verden er hans tilslutning til og underskrift på det såkaldte 'Madridcharter', der er blevet til på initiativ af det spanske ultrahøjreparti *Vox* og er et angreb på den spanske og latinamerikanske venstrefløj. At Jair Bolsonaro også er blandt underskriverne, peger klart på den retning initiativet går. Helt chilespecifikt er Kasts bagudvendte accept af Pinochetstyret og hans angreb på den nationale venstrefløjs 'opslutning om indfødte gruppers rettigheder og multikulturalisme', som han formulerer det. Hvilket går helt i spænd med hans egen tilslutning til de angivelige 'europæiske rødder', som han mener,

at Chiles politiske og kulturelle enhed bør baseres på. Det er vist også et særtræk, at han i stedet for Trumps mur som værn mod indvandring ville have gravet en grøft!

Sammenfattende kunne man sige, at hvis man på tværs af rum kunne oversætte politiske positioner, ville præsidentvalgkampen og udfaldet i Chile 2021 svare til, at vi havde præsidentvalg i Danmark, og at Pelle Dragsted her i december havde vundet valgets afgørende runde over Pia Kjærsgaard med 55 procent af stemmerne mod 45.

Det politisk-ideologiske landskab i Latinamerika i 2022

Spørgsmålet er nu, om Borics valgsejr blot er et chilensk specialtilfælde af national politik i dag, hvor postsovjetisk socialisme og neoliberalisme står overfor hinanden, eller om det også kan ses i større internationale perspektiver. Det ville fx være naturligt først at se på valget i Chile i den latinamerikanske kontekst. Er valget en strømpil for kommende valg i regionen? En større oversigtsartikel i *Foreign Policy* af Catherine Osborn (2021) synes at understøtte en sådan tanke. I hvert fald viser Osborn, hvordan der bredt i Latinamerika er fremsat større krav om politiske tiltag, der kan bremse den voksende ulighed, og hvordan disse krav også har påvirket årets nationale valg, som fx i Chile men også i Peru.

Denne aktuelle tendens skal ses i forhold til det foregående årtis strømninger. Der viste sig et tilbageslag for venstrepopulisme og socialdemokratisme i Latinamerika i løbet af 2010'erne. Argentina, Brasilien og fx Ecuador blev tabt til højrepolitikere, og det blev frygtet, at ikke mindst typer som Jair Bolsonaro kunne være med til at sætte en ny Trumpinspireret og højrepopulistisk dagsorden for hele kontinentet. Det militærstøttede højrekup mod MAS og Evo Morales i Bolivia i 2019 gav desuden mindelser om kup- og militærfasen, som de fleste håbede var et kapitel, der var lukket for flere årtier siden. Selvom kuppet beskæmmende nok fik støtte fra flere større lande rundt omkring, blev det dog forholdsvis hurtigt inddæmmet politisk af Bolivias egen befolkning og landets politiske system. Der blev fremtvunget nyvalg, og MAS kom via stemmesedlerne tilbage til magten med en afløser, Luis Arce, til den Evo Morales, som også mange til venstre mente havde misbrugt sin position til at søge indflydelse langt ud over forfatningens muligheder.

På trods af højreoffensiverne holdt Bolivia altså fast i MAS, lige som Venezuelas regering trods hårdt internationalt pres holdt skansen. Tidevandsskiftet blev derfor aldrig helt omfattende. I dag ser det tværtimod mere broget ud. Især i det sydøstlige hjørne af det latinamerikanske kontinent ser det ud til, at de lyserøde har genvundet initiativet. Argentina, Bolivia og Chile har pt. afvist neoliberalismen og har valgt forskellige former for folkeligt demokratiske regeringer med mere eller mindre udtalt venstredrejning. Der er altså tilsammen en blanding af højre- og venstre regeringer i de største lande i Latinamerika i dag.

Hvis man ser på status for præsidentskabers politiske retning i regionens større lande, kan man få et billede i udviklingen i de regeringsmæssige og ideologiske styrkeforhold:

Tabel 1. Præsidentens aktuelle politiske orientering

Argentina	Venstre
Brasilien	Højre
Bolivia	Venstre

Chile	Venstre (nyvalgt, men ej indsat)
Columbia	Højre
Ecuador	Højre
Paraguay	Højre
Peru	Venstre
Uruguay	Højre
Venezuela	Venstre

Status: Venstre i alt fem mod højre fem.

Målt på antal lande ser det meget fornuftigt og fifty fifty-agtigt ud. Tendensen er, at ved starten af 2021 var der 7 højrepræsidenter og tre til venstre, men ved udgangen af året var der valgt to nye til venstre, så der stod 5-5. Dette peger i retning af en lille venstrebevægelse, og viser i hvert fald, at retningen til højre er forladt. Billedet bliver imidlertid lidt anderledes, hvis man kigger på befolkninger, altså potentielle vælgere, i stedet for på lande:

Tabel 2. Lande og befolkningstal i millioner fordelt på venstre- og højrepræsidenter:

Argentina	43,0	Brasilien,	207,0
Bolivia	11,0	Columbia,	35,0
Chile	17,5	Ecuador,	16,6
Peru	35,5	Paraguay,	7,4
Venezuela	25,5	Uruguay,	3,5
<i>Ialt</i>	<i>105,5</i>		<i>264,5</i>

Den regionale synsvinkel giver en klar overvægt til højrefløjen. Der skal imidlertid kun flyttes stemmer i Brasilien før hele billedet tipper markant. Og Bolsonaro er ikke ubetinget populær, så det er ikke usandsynligt, at næste valg i Brasilien vil falde til venstre. Hvis man tager de to største lande ud på hver side, er fordelingerne i samme størrelsesorden (62,5 til 57,5 millioner til venstre henholdsvis højre).

Der er en med andre ord en *tendens*, der går til venstre i Latinamerika i dag, hvis man ser dynamisk på tingene, mens *status* helt aktuelt favoriserer højre målt på potentiel national vælgertilslutning.

Rodfæstning af demokratiet. Gabriel Boric som eksempel på Ernesto Laclaus 'populistiske leder'

Hvis man skulle sætte erfaringerne med Gabriel Boric og den latinamerikanske politiske status pt. ind i en etableret politisk-historisk fortolkningsramme, ville det være nærliggende at tage udgangspunkt i Ernesto Laclaus arbejde med venstrepopulisme. Borics forekommer netop at være arketyper på den politikertype, som Laclau forventer ville være med til at skabe lederskab til venstre i en brudsituation af den type, som den Chile netop har været igennem efter protesterne i 2019. (1) Som det fremgik overfor, er Boric projekt netop formuleret og organiseret som en samling af meget forskelligartede politiske krav, der dog løseligt har det tilfælles, at de er blevet frustrerede i mødet med den siddende højre regering ikke mindst aktualiserede ved udsigten til endnu en højredrejning med det projekt Kast gik til valg på.

Ernesto Laclau fulgte og analyserede den latinamerikanske populisme fra sine unge år i Argentina i 1960'erne, hvor han var studenteraktivist, tidsskriftredaktør (14-dagsbladet *Lucha Obrera/Arbejderkamp*) og underviser på Universitetet i Buenos Aires. Hans erfaringer fra den periode blev det materiale, som han i årene fra til sin død i 2014 søgte at bearbejde til en teori om populisme og politik. En af de vigtigste pointer for Laclau er, at den latinamerikanske populisme ikke skal forstås ud fra skældsordet 'populisme', sådan som det bruges i Europa, hvor især liberale har udskammet populisme som 'følelsesbetonet massepolitik' til forskel fra 'rationel partipolitik'. Populisme i Laclaus forstand kan i fx dansk sammenhæng bedst forstås direkte oversat 'folkeligheds-isme', eller fornemheds skyld 'folkelig'. Hvilket så skal forstås som modpolen til institutionel, bureaukratisk politik. Estrup stod for det sidste i Danmark i sidste del af det 19. århundrede i Danmark, Pio med flere for den folkelige pol. For at en sådan 'folkelig' politik kan udvikles til en virksom politisk kraft, skal en række af de krav, som befolkningen mere eller mindre organiseret stiller i hverdagen til løsning af deres umiddelbare problemer, sættes sammen til et politisk projekt og sættes i modsætning til de ledende elites projekt.

Boric projekt kan netop ses som et sådan alternativ til den institutionelle elitepolitik og som sådan er det egentlig også naturligt at se det som en fortsættelse af den folkelige side i chilensk/latinamerikansk politik. Set i Laclaus populistiske optik kan Latinamerikas politiske historie siden 1950'erne beskrives som historien om en kamp mellem nationalt orienterede populistiske partier og bevægelser på den ene side, som stod over liberale, institutionelle og verdensmarkedsorienterede politiske oligarkier på den anden. Populisterne ville forsvare de latinamerikanske landes uafhængighed, mens oligarkierne ville indskrive staterne i en imperialistisk verdensøkonomi. Det var hovedmodsatningen, og ifølge Laclau forklarer denne politiske struktur, at latinamerikansk politik ofte skabte alliancer, der var meget anderledes end dem, man så i Europa. Arbejderne kunne fx støtte Juan Perons linje i Argentina, fordi de var anti-imperialister. Liberale grupper, som i Europa omvendt typisk ville søge mod venstre i 1960'erne støttede oligarkierne, fordi disse ville åbne samfundene mod 'verdensmarkedet' og en 'vestlig modernitet'.

Mens kampen mellem disse to civilt forståede hovedpoler i samfundsudviklingen rasede kom imidlertid en tredje type aktører på tværs: militære ledere. Latinamerikas politiske institutioner blev i 1960'erne og 1970'erne løbet over ende af militære kræfter i alliance med autoritære ledere fra den civile sektor. Denne bølge af kup kunne forklares i klassisk gramscianisme som 'cæsarisme', det vil sige ud fra den tanke, at hvis to store, modsatrettede politiske kræfter opvejer hinanden i deres indbyrdes kamp, kan militæret eller dele af det centrale statslige bureaukrati tage magten som en tredje kraft. (2)

Da militærstyrerne efterhånden brød sammen under internationalt og folkeligt pres forstærket af deres egen mangel på evne til at bringe samfundene fremad og skabe resultater, blev frugterne af den første spæde demokratisering i 1980'erne imidlertid især erobret af tidens neoliberale. Det var Thatchers og Reagans æra, og Latinamerika gennemgik en økonomisk trang tid under 'den blå bølge'. Først efter Murens fald og Sovjetunionens sammenbrud og op i 1990erne begyndte demokratiseringen af få bedre

fat i regionen, og da nyliberalisterne havde delegitimeret sig selv med ødelæggelse af økonomierne var vejen åben for en ny type regeringsprojekter.

Denne gang var den typiske latinamerikanske populisme lyserød. Lande som Brasilien, Argentina, Venezuela, Ecuador og Bolivia fik anti-neoliberale ledere, der havde rødder i folkelige bevægelser. Det er blevet fremhævet, hvordan de Latinamerikanske lande i 2005 afviste præsident Bush' forsøg på at skabe et panamerikansk 'indre marked' efter neoliberale principper og under USA's lederskab, fordi man frygtede at det ville undergrave både latinamerikansk økonomi og politisk autonomi. *Mercosur* blev skabt som et alternativ til denne model af de amerikanske lande, der ønskede økonomisk samarbejde, men ikke US-lederskab.

Periodens, nullernes, venstre-politik i Latinamerika er blevet diskuteret i mange artikler og bøger. I *The New Latin American Left* (2008), har Patrick Barrett m.fl. fremhævet, at periodens politik dels var konstruktiv, og dels viste en helt ny politisk prioritering til venstre i regionen, hvor socialismen ellers ofte var blevet forstået i leninistiske og revolutionsromantiske termer. I de nye 'venstrepopulistiske' partier var der mere plads til demokratisering, bevægelsespolitik og civilsamfund, end i de gamle dagsordner, hvor socialisme, partier og statslige nationaliseringer havde stået øverst på dagsordenen. (3)

Imidlertid lykkedes det højrefløjen at reorganisere sig i en række lande således at den kunne udnytte en vis træthed med nogle af venstrefløjslederne: Lula, Morales og senere Maduro blev af mange set som 'last years model', der prøvede at udstrække deres adgang til magten udover det aftalte. Som nævnt ovenfor blev 2010'erne derfor en skuffelse, for dem der måtte have troet, at venstrepopulisme og latinamerikansk 'socialt, radikalt demokrati' var afslutningen på politik og ikke blot en særlig vellykket fase.

Og her står vi så i dag, hvor det - også som nævnt ovenfor - står fem fem i runde tal i styrkeprøven mellem det lyserøde og det mørkeblå Latinamerika. Historien her har vist, at demokratiet de sidste 30 år har slået rødder i Latinamerika efter erfaringerne med militærdiktaturerne og efter, at kombinationen af retsstat og frie og fair valg er blevet normen. Ernesto Laclau har fremhævet, at der er en lang tradition for valg i Latinamerika, men at det først var efter erfaringen med militærdiktaturerne, at respekten for modstandernes, de civile rettigheder og den retslige regulering af valgene slog helt igennem og gav plads til 'den lyserøde bølge' (Laclau, 2010) (4). Den store lære heraf er, at det vigtigste ved situationen stadig er, at valgene fungerer som udvekslingsmekanismer for forholdet mellem stat og civilsamfund og at højrefløjen *i almindelighed* respekterer dette, - men jf. dog Bolivias voldelige, men semi-mislykkede, kup i 2019 (Boel, 2020, Jensen, 2020).

Set i dette historiske perspektiv er det afgørende valgenes regelmæssighed. Dernæst hvem der vinder. Her ser det ud til, at der er håb for venstresiden, og valget af Boric ser ud til at være/blive en strømpil for, hvordan det vil gå. Til dem, der har frygtet, at populisme i Latinamerika skulle indebære en tendens til autoritær udvikling, har Laclau denne kommentar: "Folk taler i dag om, hvorvidt der er en autoritær fare i latinamerikansk populisme. Mit svar er altid: Hvis der er en autoritær fare i

Latinamerika, kommer den ikke fra populisme, men fra neoliberalisme. Chicago Boys' plan i Chile havde brug for en Pinochet.” (Laclau, 2010).

Boric viderefører den demokratiske revolution

Gabriel Boric valgsejr kan ses som endnu et eksempel på at neoliberalismens politiske hegemoni for længst er brudt. Hvad neoliberalisme end er i dag, er den i hvert fald ikke hegemonisk. I et direkte opgør mellem en postkommunistisk venstrepopulist og en autoritær neoliberal valgte de chilenske vælgere, i øvrigt med høj valgdeltagelse, den første. Det bragte antallet af større latinamerikanske lande, der trækker mod venstre op på halvdelen af de samlede i regionen. Endelig kan valget ses som en bekræftelse af, at regionen har valgt en retning, der endnu en gang tager afstand fra den autoritære fortid. Selvom Boric ikke får opfyldt alle sine løfter og indfriet alle forventninger, har han i hvert fald vist, at det i Chile er muligt at blive valgt på et socialt forpligtet projekt for demokratisk fornyelse. (5)

Noter:

1 Det skal med de samme slås fast, at de ikke er 'Gabriel Boric' personlige egenskaber, der tænkes på her, men på den rolle, han indtil videre har spillet i de politiske processer, han har deltaget i.

2 Laclau har dog ikke selv gjort meget ud af denne potentielle forklaring, selvom hans analyser af populismen skylder hans gramscistudier meget.

3 Det er tydeligt, at Boric projekt har taget den venstrepopulistiske fremfor den 'arbejderistiske' vej set i et sådant perspektiv.

4 Man kunne fremsætte her fremsætte påstand, at erfaringerne med militærdiktaturene i Latinamerika spillede samme rolle for cementeringen af parlamentarisk demokrati som den fascistisk-nazistiske erfaring i Europa spillede: man indså, at der skulle bruges en vifte af midler til at holde den autoritære fristelse stangen: retslige garantier, et solidt demokratisk ideologisk hegemoni og helst også en nogenlunde fordelt økonomisk vækst kan alle fungere som barrierer mod de autoritære kræfter.

5 Med Chiles politiske historie og de nylige erfaringer fra Bolivia in mente kunne man være bekymret for, hvordan processen frem mod indsættelse af Boric som ny præsident i marts kommer til at forløbe. Kast har dog selv erkendt sit nederlag og har lovet den nye præsident konstruktivt samarbejde.

Litteratur

Patrick Barret m.fl. red. (2008) *The New Latin American Left. Utopia Reborn*. London, Pluto Press.

Niels Boel (2020) '14 år med Evo Morales' sociale revolution' i *Kritisk debat*, 15. oktober.

Jesper Løvenbalk Hansen (2021) 'Med valget af Gabriel Boric som ny præsident kan Chile blive Latinamerikas første velfærdsstat' I *Information*, 23. december.

Carsten Jensen (2020) 'Bolivia Efter Evo' i *Kritisk Debat*, 15. december.

Ernesto Laclau (2010) 'Hegemonia y actualidad. Entrevista a Laclau'. Af Ivan Pinto og Alan Martin. www.scribd.com. Tilgået 23.01.2022.

Ernesto Laclau (2010/2005) 'Den populistiska vågen och den latinamerikanska mittenvänstern', I *Fronesis*, nummer 34.

Catherine Osborn (2021) 'Gabriel Borics bookends a year of demands for a new social contract' I *Foreign Politics*, 24. Dec. 2021.

Samlet Ventotene-manifest

For et frit og forenet Europa (Ventotene-manifestet)

Ernesto Rossi og Altiero Spinelli

Dansk bearbejdning, Gert Sørensen

Præsentation

Dette dokument præsenteres gerne og med rette som et af de vigtigste grundlag for efterkrigstidens europæiske samarbejde. Navnet har det fra en lille ø ud for Italiens vestkyst, nord for Napoli. Øen blev brugt under fascismen til at deportere modstandere af Mussolinis regime.

Den var blot en af flere i det undertrykkelsesapparat, som den totalitære italienske stat byggede op efter indførelsen af en lang række love til 'forsvar af staten' i skæringsårene 1925-26. Efter det tidspunkt og den egentlige drejning mod et totalitært regime var der ikke længere en åben antifascistisk opposition tilbage. Det ramte ikke bare partierne på venstrefløj, det kommunistiske og socialistiske parti, men også de liberale midterpartier.

Imod regimets hensigt blev Ventotene, hvor mange af de mest prominente modstandere havnede, et arnested for intense politiske meningsudvekslinger. Det lagde præmisserne for en politisk kultur, der banede vejen for efterkrigstidens ikke bare økonomiske og politiske men også moralske og intellektuelle genopbygning. En af dem, der markerede sig i dette miljø var Altiero Spinelli. Han meldte sig ind i Det Italienske Kommunistparti men vendte sig imod Stalin og blev da også smidt ud af partiet i 1937. Det lagde dog ikke en dæmper på hans aktiviteter. Tværtimod blev det lettere for ham at knytte sig til folk fra andre antifascistiske grupper, mens han var interneret på Ventotene fra 1939 til 1943. Han indledte samtaler med bl.a. Sandro Pertini fra Socialistpartiet og mange år senere også Italiens første socialistiske præsident, men især med Ernesto Rossi fra *Giustizia e Libertà* og med socialisten Eugenio Colorni.

Det første udkast til Manifestet er fra 1941, og det fik en ny version i 1943. Det var også det år, den 24.-25. juli, at Mussolini blev afsat af det fascistiske Storråd, kort tid efter, at De Allierede var gået i land på Sicilien. Mussolini blev fængslet, indtil han blev befriet af tyske elitesoldater og sat i spidsen for den såkaldte Salò-republik i Norditalien. Italien var delt og stod midt i en borgerkrig, der tog til efterhånden som Modstandsbevægelsen voksede sig stor og med en slagkraft, kun overgået af Titos partisanhær på Balkan. Spinelli kom på fri fod i august '43 og på et hemmeligt møde i Milano, der fortsat var under fascistisk og tysk kontrol, blev *Movimento Federalista Europeo* stiftet.

Krigslykken var vendt, og det var kun et spørgsmål om tid, før Aksemagterne var slået. Det var akkurat i dette dramatiske tidsrum, hvori der tegnede sig en ny fremtid, at manifestet blev bragt i omløb som et udkast til, hvordan Europa burde se ud, hvis europæerne ville undgå at falde tilbage i de samme processer, der førte til de totalitære regimer. Den tyske socialdemokrat Ursula Hirschmann, gift med Colorni, havde held til at smugle dokumentet ud efter at have besøgt sin mand på Ventotene.

I 1944 kommer der en tredje udgave, der er redigeret af Eugenio Colorni, der selv skriver et forord, inden han bliver dræbt. Teksten består af tre hovedafsnit: 1. *Den moderne civilisations krise*, 2. *Efterkrigstidens opgaver*. *Den europæiske samling*, 3. *Efterkrigstidens opgaver*. *Reformeringen af*

samfundet. Forfatterne til disse tre afsnit er Spinelli og Rossi med førstnævnte som den hovedansvarlige.

I dette nummer af *Kritisk Debat* finder man en oversættelse af forordet og af første afsnit fra denne udgave. De to resterende afsnit følger i næste nummer. Den oprindelige italienske tekst har ofte meget lange sætninger, der her flere steder er brudt op i mindre sætninger for at lette læsningen. Sprogbrugen er naturligvis stærkt farvet af forfatternes politiske og kulturelle bagland og af datidens skarpt optrukne forkastningslinjer. Den er imidlertid også præget af åbenhed over for det forhold, at forfatternes føderalistiske dagsorden også kræver en begrebslig nytænkning i den europæiske kontekst. I denne henseende har det foreliggende dokument igangsat en sådan nytænkning, der fortsat pågår.

Teksten er oversat fra sitet: www.altierospinelli.org

Forord

De foreliggende skrifter er blevet tænkt og redigeret på øen Ventotene i årene 1941 og 1942. De er blevet til i dette usædvanlige og exceptionelle miljø og trods en meget streng disciplins fintmaskede net. På de mest spidsfindige måder forsøgte man at blive så informeret som muligt, mens tristheden meldte sig fra den tvungne lediggang og nervøsiteten over den forestående befrielse. I dette klima modnedes der i nogle hjerner et ønske om at gentænke alle de problemer, som havde motiveret selve handlingen og holdningen bag kampen mod fascismen.

Afstanden fra det konkrete politiske liv tillod et blik på afstand og inviterede til at revidere de traditionelle positioner og finde frem til grundene bag de hidtil manglende succeser. Det handlede ikke så meget om at pege på tekniske fejl i den parlamentariske eller revolutionære taktik eller om at slå ned på en generel 'umodenhed' i situationen, men mere om utilstrækkeligheden i selve det at definere den generelle situation og i at have ført kampen langs de vanlige brudlinjer med alt for lidt opmærksomhed på det nye, der var ved at ændre virkeligheden.

For at forberede sig til effektivt at udkæmpe det store slag, der tegnede sig i den nærmeste fremtid, følte man et behov for ikke simpelt hen at rette fortidens fejl, men for at genfremsætte de politiske problemer med et sind, der er fri af et partis forudfattede doktriner eller myter.

Det banede vejen i hjernen hos nogle for den centrale idé, at den grundliggende modsætning, der bar ansvaret for krisen, krigen, fattigdommen og udbytningen i vore martrede samfund, skyldes eksistensen af suveræne stater, der adskiller sig geografisk, økonomisk og militært, og betragter de andre stater som konkurrenter og potentielle fjender med det resultat, at de lever i en indbyrdes situation, præget af en evig *bellum omnium contra omnes* ('alles krig mod alle').

Motiverne bag denne idé, der i sig selv ikke er ny men antog træk af noget nyt under de vilkår og i den anledning, den blev udtænkt i, er flere:

1).

Først og fremmest bliver den internationalistiske løsning, der figurerer i alle progressive politiske partiers program, betragtet på en vis måde som en nødvendig og næsten automatisk følge af de målsætninger, som hver af disse partier fremsætter. De demokratiske partier antager, at indførelsen inden for hvert lands grænser af den styreform, som man forfægter, helt sikkert ville føre frem til

dannelsen af en enhedssøgende bevidsthed. Ved at overskride de kulturelle og moralske grænser ville en sådan bevidst skabe den forudsætning, som de mener er uundværlig for dannelsen af en fri forening af folkene, også på det politiske og økonomiske område. Og socialisterne på deres side mener, at indførelsen af proletarietets diktatur som styreform i forskellige lande af sig selv ville føre til dannelsen af en internationalistisk kollektiv stat.

I dag viser en analyse af det moderne statsbegreb og af det samlede hele af interesser, der er bundet til staten, klart, at, skønt analogierne i styreformen indadtil kan fremme venskab og samarbejde staterne imellem, betyder det faktisk ikke, at det automatisk, endsige med tiden, fører til en sammenslutning. Det vil ikke ske, så længe der findes interesser og kollektive følelser, der er knyttet til fastholdelsen af en enhed, der er lukket inde bag nogle grænser. Vi ved af erfaring, at chauvinistiske følelser og protektionistiske interesser nemt kan føre til sammenstød og konkurrence mellem to demokratier. Det er ikke givet, at en rig socialistisk stat nødvendigvis bør acceptere at dele sine ressourcer med en anden, fattig socialistisk stat, alene ud fra den betragtning, at der i denne anden stat gælder den samme styreform indadtil som i ens egen stat.

Nedbrydningen af de politiske og økonomiske grænser staterne imellem følger altså ikke nødvendigvis af den samtidige indførelse af en given styreform indadtil i hver enkelt stat. Det er imidlertid et problem for sig, som skal håndteres med egnede og dertil tilpassede midler. Man kan ikke være socialist, det er klart, uden samtidig at være internationalist; men det som følge af et ideologisk bånd mere end som følge af en politisk og økonomisk nødvendighed. Den internationale stat er ikke nødvendigvis et resultat af socialismens sejr i de enkelte stater.

2)

Hvad der desuden motiverede til at understrege den føderalistiske antagelse på en selvstændig måde, var det forhold, at de eksisterende politiske partier er knyttet til en fortid med kampe inden for den enkelte nations rammer. Det gjorde, at de af vane eller per tradition er vænnet til at stille sig alle problemer med afsæt i den stiltiende accepterede forudsætning, at nationalstaten findes, og til at betragte problemer vedrørende den internationale orden som noget, der angår 'udenrigspolitik', der skal løses ad diplomatisk vej eller med aftaler mellem regeringerne. Denne holdning er delvis årsag til og delvis konsekvens af den, der blev anført før, nemlig at ligger kommandovejene først fast i eget land, kommer aftalen og sammenslutningen med lignende styreformer i andre lande af sig selv, uden at der er behov for en politisk kamp, der er eksplicit møntet på det.

Forfatterne bag de foreliggende skrifter var derimod overbevist om, at gøre problemet med den internationale orden til det centrale anliggende i vor tid og betragte dets løsning som den nødvendige forudsætning for løsningen på alle institutionelle, økonomiske og sociale problemer, der opstår i vort samfund. Og gør man det, bør man nødvendigvis betragte alle de spørgsmål, der vedrører de interne politiske kontraster og det enkelte partis holdning, ud fra dette synspunkt, også når det angår den daglige kamps taktik og strategi. Alle problemer, lige fra de konstitutionelle friheder til klassekampen, fra planlægningen til magtovertagelsen og brugen af magten, ses i et nyt lys, hvis de anskues ud fra den betragtning, at det første mål, der skal nås, gælder en orden af enhed på det internationale område. Den samme politiske manøvre, dette at støtte sig til den ene eller den anden af de kræfter, der er i spil, dette at fremhæve den ene eller den anden dagsorden, antager meget forskellige træk alt efter, om man ser det afgørende mål i magtovertagelsen og gennemførelsen af nogle bestemte reformer i regi af den enkelte stat eller i skabelsen af de

økonomiske, politiske og moralske præmisser for indførelsen af en føderal orden, der omfatter hele kontinentet.

3)

Endnu et motiv - og måske det allervigtigste - havde baggrund i det forhold, at idealet for en Europæisk Føderation, som optakt til en Verdensføderation, for nogle år tilbage kunne synes at være en fjern utopi; men i dag, her ved slutningen af krigen, tegner det et opnåeligt mål, der næsten er inden for rækkevidde. Ser vi på den omfattende sammenblanding af folkene, som denne konflikt har forvoldt i alle de lande, der har været underlagt tysk besættelse; ser vi på nødvendigheden af at genopbygge en næsten totalt ødelagt økonomi på et nyt grundlag, og af at genfremsætte alle de problemer, der vedrører de politiske grænser, toldbarriererne og de etniske mindretal, osv.; ser vi på selve karakteren af denne krig, hvori det nationale element ofte har måttet vige for det ideologiske element, hvori de små og mellemstore stater har givet afkald på det meste af deres suverænitet til fordel for de stærkere stater, og hvori fascisterne har udskiftet begrebet 'national selvstændighed' med begrebet 'livsrum'. Man genkender her alle de forhold, der gør problemet vedrørende Europas føderale orden mere aktuel end nogensinde.

Kræfter, der kommer fra alle de sociale klasser ud fra såvel økonomiske som ideale motiver kan være interesseret heri. Man kan nå dette mål via diplomatiske forhandlinger og via folkelig agitation; man kan blandt de uddannede klasser fremme studiet af de problemer, der er relevante for det; man kan fremprovokere revolutionære tilstande, som, når de først er indtrådt, ikke kan ruller tilbage; man kan udøve indflydelse på de ledende kredse i sejrherrelandene og i de slagte lande sprede budskabet, at det alene er i et frit og forenet Europa, at de kan finde redning og undgå de katastrofale følger af nederlaget.

Netop derfor er vor Bevægelse opstået. Det er dette problems fortrinsstilling og forrang frem for alle de andre problemer, der melder sig i en tid, hvori vi står frem; det er visheden om, at, hvis vi atter konsoliderer situationen efter de gamle nationalistiske skemaer, vil lejligheden være tabt for altid, og vort kontinent vil aldrig få varig fred og velstand; det er alt det, der har tilskyndet os til at skabe en uafhængig organisation med henblik på at fremme idéen om Den Europæiske Føderation som et realiserbart mål for den kommende efterkrigstid.

Vi skjuler ikke for os selv sagens vanskeligheder og styrken hos de kræfter, der kæmper imod; men det er første gang, mener vi, at dette problem kommer på den politiske kamps dagsorden ikke som et fjært ideal, men som en påtrængende og tragisk nødvendighed.

Vor Bevægelse, der nu har været i gang i ca. to år og har været præget af det vanskelige illegale liv under den fascistiske og nazistiske undertrykkelse. Medlemmerne kommer fra antifascismens militante rækker, og alle bakker op om den væbnede kamp for friheden. Det er mennesker, der allerede har betalt dyrt med fængsel for den fælles sag. Vor Bevægelse er ikke og kan heller ikke være et politisk parti. Efterhånden som den har taget en stadig mere entydig karakter, vil den påvirke de forskellige politiske partier og bearbejde dem indefra ikke kun, for at det internationalistiske perspektiv bliver accentueret, men også og først og fremmest for at alle problemer vedrørende dets politiske liv bliver taget op med afsæt i denne nye synsvinkel, som de hidtil har været meget lidt vant til.

Vi er ikke et politisk parti. Vi ønsker at fremme enhver undersøgelse af Den Europæiske Føderations institutionelle, økonomiske og sociale opbygning, og vi tager tilmed aktivt del i kampen for dens virkeliggørelse og er optaget af at afdække, hvilke kræfter der vil kunne arbejde

til fordel for den i fremtidens politiske konjunktur. Derfor vil vi ikke officielt udtale os om de institutionelle detaljer, om den større eller mindre grad af økonomiske kollektivisering, om den større eller mindre administrative decentralisering, osv., som bør karakterisere vor fremtidige føderale organisme. Vi nøjes med at diskutere disse problemer bredt og frit og få alle politiske tendenser, fra den kommunistiske til den liberale, repræsenteret hos os. Faktisk er næsten alle vore medlemmer aktive i et af de progressive partier: alle er enige om at promovere de grundlæggende principper for en fri Europæisk Føderation, der hverken er grundlagt af ensidige hegemonier eller på totalitære indretninger, og som er udstyret med en strukturel soliditet, der ikke reducerer den til et simpelt Nationernes Forbund.

Disse principper kan man sammenfatte i følgende punkter: føderal enhedshær, monetær enhed, ophævelse af toldbarrierer og begrænsninger i emigrationen mellem staterne i Føderationen, direkte borgerrepræsentation i de føderale forsamlinger, fælles udenrigspolitik.

I sine to års levetid har Bevægelsen bredt sig blandt de antifascistiske politiske grupper og partier. Nogle af disse har offentligt givet udtryk for deres opbakning og sympati med vor sag. Andre har opfordret os til at samarbejde om formuleringen af deres programpunkter. Måske er det ikke indbildsk at sige, at det er delvis vor fortjeneste, at problemerne vedrørende Den Europæiske Føderation så ofte bliver behandlet i den italienske undergrundspresse. Vor avis, *L'Unità Europea*, følger opmærksomt begivenhederne i den nationale og internationale politik og tager stilling til disse ud fra en absolut uafhængighed i vurderingen.

De foreliggende skrifter er frugten af idéudviklingen bag vor Bevægelses opståen; de repræsenterer imidlertid alene deres forfatteres mening, og de udgør overhovedet ikke selve Bevægelsens position. De har alene til hensigt at fremlægge nogle diskussionsemner til dem, der ønsker at gentænke alle problemerne i det internationale politiske liv ved at tage højde for de seneste ideologiske og politiske erfaringer, for de mest opdaterede resultater inden for økonomisk videnskab og for de mest rimelige og fornuftige perspektiver for fremtiden.

Disse skrifter vil blive fulgt af andre undersøgelser. Vort ønske er, at vi kan give stof til idéer, og at de i den nuværende ophedede atmosfære, skabt af handlingens ubønhørlige nødvendighed, bibringer en klarhed, der gør handlingen stadig med resolut, bevidst og ansvarlig.

Den Italienske Bevægelse for Den Europæiske Føderation.

Eugenio Colorno

Rom, den 22. januar 1944

Udkast til et manifest

I.

Den moderne civilisations krise.

Den moderne civilisation har gjort frihedsprincippet til sit grundlag, ifølge hvilket mennesket ikke bør være et rent redskab for andre, men et selvstændigt centrum for liv. Med denne norm ved hånden er der blevet udstukket en grandios historisk proces på alle de områder af det sociale liv, som ikke respekterede den.

1)

Lige ret for alle nationer til at organisere sig som selvstændige stater er slået igennem. Ethvert folk, der har sine etniske, geografiske, sproglige og historiske særkender, skulle i den statslige organisme, der er skabt på egen præmis og i overensstemmelse med sin særlige opfattelse af det politiske liv, finde midlet til på bedste vis at imødekomme sine behov, uafhængigt af enhver fremmed indblanding. Ideologien om den nationale selvstændighed har været en kraftig kim til fremskridt. Den har bidraget til at overvinde de lokale og regionale snæversyn og givet næring til en bred solidaritet i kampen mod de fremmede herskere; den har fjernet de forhindringer, der lå i vejen for, at mennesker og varer kunne cirkulere; den har inden for hver stats territorium sørget for, at de mere udviklede befolkningsgruppers institutioner og ordninger er blevet udvidet til også at omfatte de mindre udviklede befolkningsgrupper. Den bar dog i sig spirene til den kapitalistiske imperialisme, som vor generation har set vokse til gigantiske dimensioner med dannelsen af de totalitære stater og udbruddet af de to verdenskrige.

Nationen betragtes nu ikke længere som det historiske produkt af samlivet mellem mennesker, der efter en lang proces frem mod et større fælleskab af skikke og aspirationer i deres stat finder den mest effektive måde til at organisere det kollektive liv inden for rammerne af hele det menneskelige samfund. Nationen er derimod blevet en guddommelig størrelse, en organisme, der alene skal tænke på sin egen eksistens og sin egen udvikling uden overhovedet at kere sig om den skade, som andre kan lide. De nationale staters absolutte suverænitet har udløst en vilje til herredømme i hver af disse stater, fordi de hver især føler sig truet af de andres magt og betragter stadig større territorier som deres 'livsrum', der tillader dem at bevæge sig frit og sikre sig de nødvendige eksistensmidler uden at være afhængige af andre. Den vilje til herredømme ville kun kunne bilægges med den stærkeste stats hegemoni over de underkuede stater.

Som følge heraf har staten fra at være en beskytter af borgernes frihed udviklet sig til at blive herre over undersåtterne, der er reduceret til redskaber for staten med alle de muligheder, den har, for at eksponere den højeste grad af militær effektivitet. Også i fredsperioder, der opfattes som pauser til at ruste sig til de næste uundgåelige krige, har de militære lag i mange lande nu overvægt over de civile lag. Det gør det stadig vanskeligere at få de frie politiske institutioner til at fungere: skolen, videnskaben, produktionen og administrationen er overordnet styret mod at øge krigspotentialet. Mødrene bliver betragtet som hopper, der avler soldater og følgelig bliver præmieret efter de samme kriterier, som når man ved dyreskuer præmierer de mest frugtbare dyr. Børnene bliver trænet fra den spædeste alder til at bruge våben og til at hade de fremmede; de individuelle frihedsrettigheder reduceres til ingenting fra det øjeblik, alle er militariseret og hele tiden indkaldes til militær tjeneste; de fortsatte krige tvinger til, at man må forlade familie, arbejde og ejendele og selve livet for nogle mål, som ingen forstår den virkelige værdi af. I løbet af nogle få dage ødelægges resultaterne af årtiers anstrengelser for at øge den kollektive velfærd.

De totalitære stater er de, der på den mest sammenhængende måde har gennemført en forening af alle kræfter ved at virkeliggøre den højeste grad af centralisering og autarki (1). Derfor har de vist sig at være de organismer, der har været bedst tilpasset den internationale kontekst. Det er

tilstrækkeligt, at en nation gør et skridt frem mod mere accentueret form for totalitarisme, for at den følges af andre, der trækkes med i det samme spor ud fra en vilje til at overleve.

2)

Lige ret for alle borgere til at deltage i dannelsen af statens vilje er slået igennem. Denne vilje skulle derfor være en syntese af de omskiftelige økonomiske og ideologiske krav, som alle sociale kategorier frit har stillet. En sådan politisk organisation banede vejen for at korrigere eller i det mindste reducere de mest himmelråbende uretfærdigheder, der var arvet efter tidligere tiders styreformere. Imidlertid gjorde presse- og forsamlingsfriheden og den fremadskridende udvidelse af stemmeretten det stadig mere vanskeligt at forsvare gamle privilegier og samtidig holde fast i det repræsentative system.

De besiddelsesløse forstod efterhånden at betjene sig af disse redskaber og gå til angreb på de besiddende klassers erhvervede rettigheder. Skatter på arbejdsfri indtægter og arv, progressiv beskatning af de største formuer, fritagelse for beskatning af de mindste indtægter og af goder, der dækker de basale behov, gratis offentlig skole, forøgelse af udgifterne til den sociale forsorg, landboreformer, kontrol med fabrikkerne, alle disse tiltag truede de privilegerede lag i deres mest forskansede citadeller.

Selv ikke de privilegerede lag, der havde tilladt lighed, hvad angik de politiske rettigheder, kunne ikke tillade, at de ringere stillede klasser benyttede sig deraf for at opnå den form for reel lighed, der ville have givet disse rettigheder et konkret indhold af faktisk frihed. Da truslen efter afslutningen på første verdenskrig blev alt for alvorlig, faldt det naturligt, at disse lag varmt applauderede og støttede etableringen af diktaturerne, der fjernede lov og ret som våben i hænderne på modstanderne.

På den anden side var man vidne til dannelsen af gigantiske industrikomplekser og banker og af syndikater, der under en fælles ledelse samlede hele hære af arbejdere. Alle lagde de pres på regeringen for at fremme en politik, der tilgodeså deres særinteresser. Og man kunne iagttage, hvorledes disse aktører truede med at opløse selve staten i ligeså mange økonomiske baronier, der lå i indbyrdes bitter strid. De demokratisk-liberale indretninger blev et redskab, som disse grupper betjente sig af for bedre at kunne udnytte hele det kollektive fællesskab, hvorfor de efterhånden mistede stadig mere af deres prestige. Der bredte sig følgelig den overbevisning, at alene den totalitære stat ved at ophæve de folkelige rettigheder på en eller anden måde kunne finde en løsning på de interessekonflikter, som de eksisterende politiske institutioner ikke var i stand til at dæmme op for.

Desuden har de totalitære stater faktisk som helhed konsolideret de forskellige sociale kategoriers position på de felter, som de efterhånden har nået; og de har med politikontrol over alle aspekter af borgernes liv og ved med vold at fjerne alle, der var uenige, udelukket enhver legal mulighed for yderligere at korrigere tingenes fremherskende tilstand. Man har på denne måde sikret eksistensen for det helt igennem parasitære lag af jordejere, der glimrer ved deres fravær, og for de rentierer, der bidrager til den sociale produktion alene ved at klippe deres aktiekuponer; dertil kommer de lag, der sidder på monopoler eller på kædeselskaber, der udnytter forbrugerne og får småsparerne penge til at forsvinde i den blå luft; og plutokraterne, der bag kulisserne trækker i politikernes tråde for at styre hele statsmaskineriet alene til deres egen fordel under foregivende af at ville efterstræbe de højere nationale interesser. De fås kolossale formuer er bevaret, det er de brede massers

fattigdom også, når disse er udelukket fra enhver mulighed for at få gavn af den moderne kulturs frugter. I substansen er det økonomiske system intakt og dermed et system, hvori de materielle ressourcer og arbejdskraften, der burde bruges til at imødekomme de fundamentale behov for at udvikle menneskets livsenergi, i stedet tilgodeser de mest futile ønsker hos dem, der er i stand til at betale de højeste priser; et økonomisk system, hvori arveretten, altså pengemagten forbliver i det samme lags evige eje ved at forvandle sig til et privilegium uden nogen form for forbindelse til den sociale værdi af de tjenester, der er ydet. Proletariatets muligheder forbliver derfor så indskrænkede, at for at leve er arbejderne tvunget til at lade sig udbytte af den, der tilbyder dem en arbejds mulighed af hvad art, det end er.

For at holde de arbejdende klasser i ro og under pres er fagforeningerne blevet forandret fra frie kamporganisationer under ledelse af individer, der nyder medlemmernes tillid, til organer for politiovervågning under ledelse af embedsmænd, der er valgt af regeringsapparatet og er ansvarlige alene over for dette. Hvis et sådant økonomisk system undergår en korrektion, er det altid alene dikteret af militarismens behov, der sammen med de privilegerede lags reaktionære aspirationer har banet vejen for de totalitære staters opståen og konsolidering.

3)

Som en modvægt til den autoritære dogmatisme er den kritiske ånd slået igennem som en permanent værdi. Alt hvad der bliver fremført, skal forklare sig eller forsvinde. Metodikken bag denne fordomsfri indstilling trækker på vort samfunds allerstørste landvindinger inden for alle områder. Men denne åndelige frihed holdt ikke stand mod den krise, der lod de totalitære stater opstå. Nye dogmer, som man skulle acceptere, som var det en tro, eller gøre til sine på hyklerisk vis blev ført i marken og tog over inden for alle videnskaber.

Skønt ingen ved, hvad en race er, og de mest elementære historiske begreber afslører absurditeten heri, kræver man af fysiologer, at de skal tro, demonstrere og overbevise om, at man tilhører en udvalgt race, alene fordi imperialismen har brug for denne myte for at opildne til had og hovmod blandt masserne. De mere indlysende begreber i den økonomiske videnskab skal betragtes som forbandelser for bedre at kunne udlægge autarkipolitikken, de afbalancerede bytteforhold og andet gammelt skrammel fra merkantilismens dage som exceptionelle opdagelser i vor tid. Som følge af den økonomiske afhængighed mellem verdens forskellige områder omfatter livsrummet for ethvert folk, der vil opretholde et livsniveau, der i overensstemmelse med den moderne civilisation, hele kloden. Men man har skabt en pseudovidenskab om geopolitik, der vil bevise det holdbare indhold i teorien om livsrummene for at give imperialismens vilje til overgreb en teoretisk fernis.

Historien bliver forfalsket på centrale punkter af hensyn til den regerende klasse. Bibliotekerne og boghandlerne renses for alle de værker, der ikke passer ind i ortodoksien. Obskurantismens dunkelheder truer atter med at formørke menneskets ånd. Selve frihedens og lighedens sociale etik er undermineret. Menneskene anses ikke længere for frie borgere, der nyder godt af staten for bedre at opnå deres kollektive mål. De er tjenere for staten, der udstikker deres mål; statens vilje identificeres slet og ret med magthavernes vilje. Menneskene defineres ikke længere på et retsgrundlag, men i forhold til det hierarki, de indgår i; og de forventes uden diskussion at adlyde de øverste autoriteter, der kulminerer i en på behørig vis guddommeliggjort leder. Et kasteregime genfødtes af sin egen aske som en selvhævdende styreform.

Efter at den har triumferet i en række andre lande, har denne reaktionære og totalitære civilisation endelig i det nazistiske Tyskland fundet den magt, der mente sig i stand til at drage de fulde

konsekvenser. Tyskland satte sine overgreb i værk efter en omhyggelig forberedelse, der dristigt og uden skrupler benyttede sig af andres rivaliseringer, egoismer og dumheder, og som trak andre europæiske vasalstater med sig - først og fremmest Italien - i en alliance med Japan, der forfulgte de samme mål i Asien. Dets sejr ville føre til den endegyldige konsolidering af totalitarismen i verden. Alle dens karakteristiske træk ville blive drevet til det yderste, og de progressive kræfter ville blive henvist til en simpel negativ opposition for en lang periode.

De tyske militære kredsers arrogance og uforsonlighed kan allerede give os en idé om karakteren af deres herredømme efter en sejrrig krig. Som sejrherre kunne tyskerne tillade sig at foregive gavmildhed over for de andre europæiske folk og formelt respektere deres territorier og deres politiske institutioner. På den måde kunne de imødekomme den tåbelige patriotiske følelse, der ser på grænsepælenes farver og på nationaliteten hos de politikere, der er i vælten, i stedet for på styrkeforholdet og det faktiske indhold i statsorganismen. Selv om virkeligheden er dækket til, er den stadig den samme: en opdateret deling af menneskeheden i spartanere og heloter (2).

Selv en kompromisløsning mellem de krigsførende parter ville indebære et yderligere skridt frem mod totalitarismen, fordi alle stater, der undgik Tysklands greb, ville være tvunget at adoptere de samme former for politisk organisation for at være tilstrækkeligt forberedt, når krigen blev taget op igen.

Selv om Hitler-Tyskland kunne nedkæmpe de mindre stater en for en, tvang det med sin handling stadig større magter til at træde ind i konflikten. Storbritanniens modige kampiver også på det mest kritiske tidspunkt, da landet var alene om at holde stand mod fjenden, gjorde, at tyskerne tørnede ind i den sovjetiske hærs utrættelige modstand, og det gav Amerika tid til at mobilisere sine enorme produktive ressourcer. Og denne kamp mod den tyske imperialisme er snævert forbundet med det kinesiske folks kamp mod den japanske imperialisme.

Enorme menneskemasser og rigdomme har allerede taget opstilling mod de totalitære magter. Disse magters kræfter har nået deres kulminationspunkt og kan kun blive brugt op i det videre forløb. Modstandernes kræfter har til gengæld alle passeret deres absolutte lavpunkt og er i vækst.

De Allieredes krig stimulerer hver dag mere og mere viljen til befrielse også i de lande, der lå under for volden og havde mistet fodfæstet som en følge af de slag, man havde modtaget; og den stimulerer en tilsvarende vilje selv i Aksemagternes befolkninger, der indser, at de er blevet trukket ind i en desperat situation alene for at tilgodese deres herskeres magtbrynde.

Den langsomme proces, hvormed enorme menneskemasser passivt lod sig modellere af det nye regime, hvormed de tilpassede sig og på denne måde bidrog til at konsolidere det, er standset; i stedet har den modsatte proces taget sin begyndelse. I denne umådelige bølge, der langsomt rejser sig, finder man alle de progressive kræfter: de mere oplyste dele af de arbejdende klasser, der ikke lod sig kue af terroren og af de smigrende ord i deres ønske om en højere livsform; de mere bevidste lag blandt de intellektuelle, der var blevet krænket over nedbrydningen af det intellektuelle niveau; forretningsfolk og entreprenører, der følte sig opsatte på nye initiativer og derfor ville befri sig fra bureaukратиernes og de nationale autarkiers 'seletøj', der lagde hindringer i vejen for enhver af deres bevægelser; endelig alle de, der med deres medfødte følelse af værdighed ikke kender til at bøje deres ryggrad under slaveriets ydmygende åg.

(1) Selvforsyningsøkonomi.

(2) Heloterne var slaver i den oldgræske by Sparta.

Fortsættelse:

For et frit og forenet Europa (Ventotene-manifestet, anden og tredje del)

II.

Efterkrigstidens opgaver. Den europæiske enhed.

Tyskland nederlag fører ikke af sig selv til en omorganisering af Europa efter vores ideal for en civilisation.

I den korte og intense kriseperiode (hvori staterne ligger slået til jorden, og hvori de folkelige masser ængsteligt afventer nye ord og er som en slags smeltet og brændende materiale, der kan omdannes til nye former og gøres modtagelige for virkeligt internationalt orienterede menneskers ledelse), i denne periode vil de lag, som var de mest privilegerede under de gamle nationale systemer, forsøge med list eller med vold at dæmpe bølgen af internationalistiske stemninger og lidenskaber, og de vil demonstrativt give sig i kast med at genopbygge de gamle statsapparater. Og det er sandsynligt, at de engelske ledere, eventuelt efter aftale med de amerikanske ledere, forsøger at skubbe tingene i den retning for at genoptage magtbalancepolitikken i det klare øjemed at tjene deres egne imperiers interesse.

De konservative kræfter, dvs. topembedsmændene i nationalstaternes grundlæggende institutioner; generalstabene i de væbnede styrker, der når deres største udbredelse i monarkierne, hvor de nu findes; de grupper, der repræsenterer monopolkapitalismen, og som har bundet deres profitters fremtid til statens; de store jordejere og kirkens øverste hierarkier, hvis parasittære indtægter alene et stabilt, konservativt samfund kan sikre; i deres kølvand den talstærke flok af alle dem, der afhænger af disse grupper eller bare er blændet af disse gruppers traditionelle magtdemonstration; alle disse reaktionære kræfter føler allerede fra i dag, at bygningen knager, og forsøger at bringe sig i sikkerhed. En sammenstyrtning ville med ét fjerne alle de garantier, som de hidtil har nydt godt af, og blotte dem for de progressive kræfter angreb.

Den revolutionære situation: gamle og nye strømninger.

De totalitære staters fald vil rent følelsesmæssigt for hele befolkninger betyde et frembrud af 'frihed'. Enhver bremseklods vil være forsvundet, og der vil automatisk herske meget vide rammer for tale- og forsamlingsfrihed. Det vil være en triumf for de demokratiske tendenser, der indeholder utallige nuancer fra en meget konservativ liberalisme til socialismen og anarkiet. De tror på begivenhedernes og institutionernes 'spontane opståen', de tror på de impulsive indskydelser som et absolut gode, når de kommer nedefra. De vil ikke lægge bånd på 'historien', på 'folket', på 'proletariatet' eller, hvad de ellers kalder deres Gud. De ønsker sig diktaturenes endeligt og forestiller sig, at det giver de aldrig forældede rettigheder til selvbestemmelse tilbage til folket. Kronen på deres drømme er den grundlovgivende forsamling, der er valgt på grundlag af en mere udvidet stemmeret og med den allerdybeste respekt for vælgernes ret, og som træffer beslutning om hvilken forfatning, man skal have. Hvis folket er umodent, får det en dårlig forfatning. Men man vil kunne korrigere den alene ved at fortsætte arbejdet med at overbevise.

Demokraterne afstår af princip ikke fra at bruge vold. Men de vil bruge den, når flertallet er overbevist om dens uundværlighed, dvs. netop når den næsten ikke er andet end det overflødige punktum over 'i-et'. Demokraterne fører derfor kun an i epoker med almindelig, ordinær administration, hvori et folk i dets helhed er overbevist om de grundlæggende institutioners gode og hensigtsmæssige indretning, der kun skal justeres på relativt sekundære områder. I de revolutionære epoker, hvori institutionerne ikke allerede skal administreres, men skabes, fejler den demokratiske praksis helt åbenlyst. Demokraternes ynkelige afmagt under den russiske, den tyske og den spanske revolution er tre af de allerseneste eksempler. I disse situationer, hvori det gamle statsapparat med dets love og administration er kollapsede, er der umiddelbart et røre af folkelige forsamlinger og repræsentationer, der under dække af den gamle legale orden eller ved at bryde den finder sammen og opildner alle de progressive sociale kræfter. Det er rigtigt, at folket har nogle grundlæggende behov, der skal tilgodeses, men det ved ikke præcist, hvad det vil, og hvad der skal gøres. Tusinder af klokker ringer for dets ører. Med sine millioner af hoveder formår folket ikke at finde orienteringen, og det opløses i en masse forskellige tendenser i konflikt med hinanden.

Når der allermest kræves beslutsomhed og vovemod, føler demokraternes sig desorienteret, fordi de bag sig ikke har en spontan folkelig opbakning, men alene en oprørsisk uoverskuelighed af lidenskaber. De tænker, at det er deres pligt at skabe denne opbakning som formanende prædikanter dér, hvor der er brug for ledere, der leder, fordi de ved, hvor de vil hen. De forpasser lejligheden til at konsolidere det nye styre for i stedet at få organerne til at fungere med det samme, selv om de forudsætter lang tids forberedelse og er velegnede i perioder med relativ ro; de giver ammunition til deres modstandere, som disse benytter for at vælte dem. De repræsenterer kort og godt med deres tusinder af tendenser ikke så meget en vilje til fornyelse men mere alle de forvirrede og urealistiske ønsker, der hersker i alle sind og lammer hinanden og dermed baner vejen for en reaktionær udvikling. Den demokratiske politiske metodologi vil være en dødvægt i den revolutionære krise.

Efterhånden som demokraterne med deres ordsplid opsled den første popularitet, de havde som fortalere for friheden, fordi der manglede enhver seriøs politisk og social revolution, ville de uundgåeligt ende med at retablere de politiske institutioner fra tiden før de totalitære regimer, og kampen ville igen følge de gamle skemaer for konfrontationen mellem klasserne.

Princippet om, at klassekampen er den term, som alle politiske problemer skal reduceres til, har udgjort en grundlæggende anvisning specielt for arbejderne på fabrikkerne, og det har medvirket til at give konsistens til deres politik, så længe de grundlæggende institutioner ikke var bragt i spil. Men det fører omvendt til en isolering af proletariatet, når det understreger nødvendigheden af at omforme hele samfundsorganisationen. Arbejdere, der er opdraget i klassetænkningen, er således kun i stand til at se deres egne særlige klassefordringer eller ligefrem fagkategoriers fordringer og kerer sig ikke om, hvorledes disse fordringer skal forbindes med de andre samfundslags interesser. Eller de aspirerer efter deres klasses ensidige diktatur for at virkeliggøre den utopiske kollektivering af alle de materielle produktionsmidler, som en århundredgammel propaganda har udlagt som den suveræne vej til at løse alle deres elendigheder. Denne politik har ikke udsigter til at få rodfæste i andre lag end blandt arbejderne, som på denne måde fratager de andre progressive kræfter deres støtte eller lader dem falde tilbage i armene på reaktionen, som ubesværet organiserer dem for at knække arbejderbevægelsen selv.

Blandt de forskellige tendenser i arbejderbevægelsen, der følger klassepolitikken og det kollektivistiske ideal, har kommunisterne erkendt vanskeligheden ved at få opbakning fra

tilstrækkeligt mange kræfter for at vinde. Derfor har de - til forskel fra de andre folkepartier - omdannet sig til en strengt disciplineret bevægelse, der udnytter den russiske myte til at organisere arbejderne, men som ikke lader sig diktere af disse og bruger dem med henblik på de mest forskelligartede manøvrer.

Denne holdning gør kommunisterne mere effektive end demokraterne i revolutionære kriser. Men ved at holde arbejderklasserne så adskilt som muligt fra andre revolutionære kræfter - ved at prædike, at deres 'virkelige' revolution først kommer senere - udgør kommunisterne i de afgørende øjeblikke et sekterisk element, der svækker helheden. Desuden forhindrer deres absolutte afhængighed af den russiske stat, som gentagne gange har brugt dem til at føre sin nationale politik, dem i at føre en politik med et minimum af kontinuitet. De har altid brug for at gemme sig bag en Karoly, en Blum, en Negrin for derefter let at ende i nederlag sammen med de demokratiske marionetter, de bruger. Magt opnås og bevares følgelig ikke blot ved list, men ved evnen til at reagere organisk og vitalt på det moderne samfunds behov.

Hvis morgendagens kamp forblev begrænset til den traditionelle nationale arena, ville det være meget vanskeligt at komme ud af de gamle grundproblemer. Nationalstaterne har faktisk allerede planlagt deres respektive økonomier så grundigt, at det centrale spørgsmål snart ville blive, hvilken økonomisk interessegruppe, dvs. hvilken klasse, der skulle have kontrollen med planen. De progressive kræfter ville let blive splittet i en strid mellem klasser og økonomiske kategorier. Det er mest sandsynligt, at det er de reaktionære, der vil være dem, der vil drage fordel af dette.

En ægte revolutionær bevægelse skal opstå blandt dem, der har været i stand til at kritisere de gamle politiske tilgange; den skal være i stand til at samarbejde med de demokratiske kræfter, med de kommunistiske kræfter og i det hele taget med alle dem, der bidrager til at opløse totalitarismen, men uden at lade sig rive med af nogen af dem i deres politiske praksis.

De reaktionære kræfter har mænd og kadrer, som er dygtige og uddannede i ledelse, og som vil kæmpe hårdt for at bevare deres overherredømme. Når det spidser til, vil de vise sig i falsk forklædning og proklamere, at de elsker frihed og fred og generelt går ind for velfærd og bakker op om de fattigste klasser. Vi har allerede tidligere set, hvordan de har sneget sig ind bag folkebevægelserne og lammet, afledt og omdannet dem til det stik modsatte. De vil uden tvivl være den farligste kraft, som man må tage højde for.

Det punkt, som de vil forsøge at udnytte, vil gælde genoprettelsen af nationalstaten. På denne måde vil de kunne appellere til den mest udbredte folkelige følelse. Men det er også den følelse, der er mest misbrugt af de seneste bevægelser og lettest kan anvendes til reaktionære formål, nemlig den patriotiske følelse. På denne måde kan de også håbe på lettere at forvirre deres modstanderes idéer, da de folkelige masser hidtil kun har haft politiske erfaringer inden for den nationale sfære. Det er derfor ganske let at vildlede både dem og deres mere snæversynede ledere, når det gælder genopbygningen af de stater, der er blevet ramt af stormen.

Hvis dette mål skulle blive en realitet, ville reaktionen vinde. Disse stater kunne endog i store træk være demokratiske og socialistiske udadtil; det ville kun være et spørgsmål om tid, før de reaktionære igen ville sidde på magten. Nationale følelser af jalousi ville genopstå, og hver enkelt stat ville endnu en gang udelukkende stille våbenmagt til rådighed for at tilfredsstille egne behov. Hovedopgaven ville igen være at omdanne befolkningerne til hære på mere eller mindre kort sigt. Generalerne ville igen få magten, monopolisterne ville tjene på selvforsyningsøkonomierne,

bureaukratiet ville vokse vildt, præsterne ville holde masserne føjelige. Alt hvad der var opnået i første omgang ville skrumpes ind til ingenting over for behovet for at forberede sig på krig igen.

Det problem, der først og fremmest skal løses, og sker det ikke, vil ethvert yderligere fremskridt kun være kosmetisk, det vedrører den endelige afskaffelse af Europas opdeling i suveræne nationalstater. Sammenbruddet i de fleste stater på kontinentet, der blev udsat for den tyske vejtrømler, har allerede samlet de europæiske folk under en fælles skæbne: Enten underkaster de sig alle sammen Hitlers dominans, eller også træder de alle sammen med Hitlers fald ind i en revolutionær krise, hvor de ikke vil befinde sig i deres forskellighed og stivede af i faste statsstrukturer. Stemningerne er allerede nu langt mere indstillet på en føderal omorganisering af Europa end tidligere. De sidste årtiers hårde erfaringer har åbnet øjnene på selv dem, der ikke ville se det, og har modnet mange af forudsætningerne til fordel for vores ideal.

Alle fornuftige mennesker erkender nu, at det ikke er muligt at opretholde en ligevægt mellem uafhængige europæiske stater, hvor det militaristiske Tyskland lever side om side på lige vilkår med de andre lande, og at Tyskland heller ikke kan opløses og holdes nede med en fod på halsen, når det først er blevet besejret. Når det kommer til stykket, er det blevet klart, at intet land i Europa kan stå ude på sidelinjen, mens de andre kæmper, og at neutralitetserklæringer og ikke-angrebspagter ikke er noget værd. Det er nu blevet påvist, at organer som Folkeforbundet, der hævdede at garantere international ret uden magt til militært at gennemtvinge sine beslutninger, men ved at respektere de deltagende staters absolutte suverænitet, er ubrugelige og endog skadelige. Princippet om ikke-indblanding, hvorefter hver nation skulle have lov til selv at vælge sin regering, som om hver enkelt stats interne forfatning ikke var af vital interesse for alle de andre europæiske lande, er absurd. De mange problemer, der forgifter kontinentets internationale liv, er uløste: grænsedragningen i områder med blandet befolkning, forsvaret af fremmede mindretal, adgangen til havet for lande i det indre af kontinentet, Balkan-spørgsmålet, det irske spørgsmål osv. Det internationale liv ville finde den enkleste løsning i Den Europæiske Føderation, ligesom de tilsvarende problemer tidligere fandt en løsning, da fortidens småstater indgik i den større nationale enhed, og problemerne mistede deres beske karakter ved at blive problemer i forholdet mellem forskellige provinser.

På den anden side er der ophøret af den følelse af sikkerhed, som Storbritanniens uangribelighed gav englænderne, og som fik dem til at forlade sig på en *splendid isolation*, dernæst opløsningen af den franske hær og af selve den franske stat ved det første alvorlige sammenstød med de tyske styrker (et resultat, som forhåbentlig har dæmpet den chauvinistiske overbevisning om absolutt gallisk overlegenhed) og endelig især bevidstheden om alvoren i truslen om en generel underkastelse; alle disse omstændigheder vil fremme oprettelsen af et føderalt system, der vil gøre en ende på det nuværende anarki. Og den kendsgerning, at England nu har accepteret princippet om Indiens uafhængighed, og at Frankrig ved at anerkende sit nederlag potentielt har mistet hele sit imperium, gør det også lettere at finde et grundlag for enighed om en europæisk orden for de koloniale besiddelser.

Hertil kommer endelig, at nogle af de vigtigste dynastier er forsvundet, og at fundamentene for de overlevende dynastier er skrøbelige. Man må faktisk huske på, at dynastierne, der betragtede de forskellige lande som deres traditionelle apanage, udgjorde med de magtfulde interesser, de støttede, en alvorlig hindring for en rationel organisation af Europas Forenede Stater, som kun kan baseres på en republikansk forfatning for alle landene i føderationen. Og når man kaster blikket ud over det gamle kontinents horisont og ser alle de folkeslag, der omfatter menneskeheden, som en helhed, må man endog erkende, at Den Europæiske Føderation er den eneste tænkelige garanti for,

at forbindelserne med de asiatiske og amerikanske folkeslag kan foregå på et grundlag af et fredeligt samarbejde i forventning om en mere fjern fremtid, hvor hele klodens politiske enhed bliver mulig.

Skillelinjen mellem progressive og reaktionære partier går derfor ikke langs den formelle linje for det større eller mindre demokrati, for den større eller mindre socialisme, der skal etableres. Den går derimod langs den væsentligt nyere linje mellem på den ene side dem, der opfatter det gamle som kampens væsentlige mål, nemlig erobringen af den nationale politiske magt (og som, om end ufrivilligt, vil spille med i de reaktionære kræfters spil ved at størkne den varme lava fra de folkelige lidenskaber i den gamle form og genoplive de gamle absurditeter); og på den anden side dem, der ser skabelsen af en solid international stat som deres centrale opgave og vil lede folkets kræfter mod dette mål, og som selv efter at have erobret den nationale magt vil bruge den i første række som et instrument til at opnå international enhed.

Ved hjælp af propaganda og aktioner, ved at forsøge at skabe aftaler og forbindelser på alle mulige måder mellem de enkelte bevægelser, der helt sikkert er ved at blive dannet i de forskellige lande, er det nødvendigt allerede nu at lægge grunden til en bevægelse, der er i stand til at mobilisere alle kræfter og skabe den nye organisme, som vil blive den mest grandiose nyskabelse i Europa i århundreder. Idéen består i at danne en stærk føderal stat, som disponerer over en europæisk væbnet styrke i stedet for de nationale hære; som beslutsomt bryder de økonomiske autarkier, der er rygraden i totalitære regimer; som har organer og midler til i de enkelte føderale stater at håndhæve sine beslutninger, der har til formål at opretholde en fælles orden, samtidig med at det overlades til staterne selv at bevare den autonomi, der giver mulighed for at artikulere og udvikle et politisk liv i overensstemmelse med de forskellige folkeslags særlige karakteristika.

Hvis der er nok mennesker i de vigtigste europæiske lande, der forstår dette, vil sejren snart være i deres hænder, fordi situationen og stemningen vil være gunstig for deres arbejde. De vil blive stillet over for partier og tendenser, som allerede er blevet diskvalificeret af de sidste tyve års katastrofale erfaringer. Da tiden er inde til nye indsatser, vil tiden også være inde til nye mennesker som dem i
BEVÆGELSEN FOR ET FRIT OG FORENET EUROPA.

III. Efterkrigstidens opgaver. Reformeringen af samfundet.

Et frit og forenet Europa er en nødvendig forudsætning for udviklingen af en moderne civilisation, som den totalitære æra markerer en stopper for. Afslutningen på denne æra vil straks bringe den historiske proces vendt mod ulighed og sociale privilegier tilbage på sporet. Alle de gamle konservative institutioner, som hindrer gennemførelsen af denne proces, vil være brudt sammen eller er ved at bryde sammen; og denne krise skal udnyttes modigt og beslutsomt.

For at opfylde vores krav skal den europæiske revolution være socialistisk, dvs. den skal sigte mod de arbejdende klassers frigørelse og mod skabelsen af mere humane levevilkår for dem. Kompassretningen for de foranstaltninger, der skal indføres, kan imidlertid ikke lægges ud fra det rent doktrinaire princip om, at det private ejerskab af de materielle produktionsmidler i hovedtrækket skal afskaffes og kun kan tolereres midlertidigt, når det ikke kan undværes. Den generelle statsliggørelse af økonomien var den første utopiske form, hvori arbejderklasserne forestillede sig deres befrielse fra det kapitalistiske åg. Men når den er fuldt ud gennemført, fører den ikke til målet, der blev drømt om, men til oprettelsen af et regime, hvor hele befolkningen er underkastet en snæver klasse af bureaukrater, der styrer økonomien.

Det virkeligt grundlæggende princip i socialismen, som den generelle kollektivisering kun er en forhastet og fejlagtig afledning af, er, at de økonomiske kræfter ikke må dominere menneskene, men - som det er tilfældet med naturkræfterne - skal underlægges, styres og kontrolleres af dem på den mest rationelle måde, så de store masser ikke bliver ofre for dem. De gigantiske fremskridtskræfter, der udspringer af den enkeltes interesser, må ikke slukkes i den daglige rutines dødvande for derefter at stilles over for det uløselige problem med at genoplive initiativet ved hjælp af løndifferentiering og andre lignende foranstaltninger. De skal derimod opmuntres og udbygges ved at give dem større udviklings- og beskæftigelsesmuligheder, og samtidig skal de 'dæmninger', der kanalisere dem mod de mål, der er til størst gavn for hele samfundet, konsolideres og perfektioneres.

Den private ejendomsret skal afskaffes, begrænses, korrigeres og udvides fra sag til sag, ikke dogmatisk og principielt. Denne anvisning passer naturligt ind i processen med at skabe et europæisk økonomisk liv, der er befriet fra militarismens og den nationale bureaukratismes mareridt. Den rationelle løsning skal erstatte den irrationelle løsning, også i arbejdernes bevidsthed. Vi vil gerne fremhæve følgende punkter ud fra et ønske om at beskrive indholdet af denne anvisning mere detaljeret og gøre opmærksom på, at hensigtsmæssigheden og de nærmere bestemmelser for hvert enkelt programpunkt altid skal vurderes i forhold til den europæiske enhed som en nu uomgængelig forudsætning.

a)

Det er ikke længere muligt at overlade til den private sektor de virksomheder, som ved at udøve en nødvendigvis monopolistisk aktivitet er i stand til at udnytte massen af forbrugere. Der er f.eks. el-industriene, virksomheder, som man ønsker at holde i live af hensyn til den kollektive interesse, men som for at kunne klare sig har brug for beskyttelsestold, subsidier, favorable ordrer osv. (det hidtil mest bemærkelsesværdige eksempel på denne type industri i Italien er jern- og stålindustrien); og der er virksomheder, der på grund af størrelsen af den investerede kapital og antallet af ansatte eller på grund af betydningen af den sektor, som de dominerer, kan afpresse statens organer og gennemtvinge den politik, der er mest fordelagtig for dem (f.eks. mineindustrier, store bankinstitutioner, store våbenindustrier). Det er det område, hvor der helt sikkert skal gennemføres meget omfattende nationaliseringer uden hensyntagen til de erhvervede rettigheder.

b)

Ejendomsrettens og arverettens karakteristika har tidligere gjort det muligt at akkumulere rigdomme i hænderne på nogle få privilegerede, som under en revolutionær krise skal fordeles ligeligt for at fjerne de parasitære klasser og give arbejderne de produktionsmidler, de har brug for, for at forbedre deres økonomiske vilkår og gøre det muligt for dem at opnå en højere levestandard. Vi tænker med andre ord på en landbrugsreform, som ved at overdrage jorden til dem, der dyrker den, vil øge antallet af ejere enormt, og på en industrireform, som vil udvide arbejdernes ejerskab til ikke-statslige sektorer med kooperative ledelser, arbejderaktier, osv.

c)

De unge skal støttes med de nødvendige foranstaltninger for at minimere afstandene mellem de forskellige udgangspunkter i kampen for tilværelsen. Især bør den offentlige skole give de mest egnede, snarere end de rigeste, reelle muligheder for at fortsætte deres uddannelse til de øverste niveauer. Og den bør inden for hver faggren sørge for, at et antal individer, svarende til markedets efterspørgsel, får adgang til forskellige erhverv og forskellige liberale og videnskabelige aktiviteter,

således at den gennemsnitlige løn er nogenlunde ens for alle faggrupper, ligegyldig hvilke forskelle der måtte være i lønnen inden for hver kategori i forhold til de forskellige individuelle evner.

d)

Det næsten ubegrænsede potentiale for masseproduktion af basale fornødenheder med moderne teknik gør det nu muligt for en forholdsvis lille udgift til mad, husly og tøj at sikre alle det minimum af komfort, der er nødvendigt for at bevare følelsen af menneskelig værdighed. Den menneskelige solidaritet med dem, der taber i den økonomiske kamp, bør derfor ikke manifesteres i former for velgørenhed, der altid er nedværdigende og genererer de samme onder, hvis følger de forsøger at råde bod på. Det skal derimod ske med en række indsatser, der ubetinget sikrer alle, uanset om de kan arbejde eller ej, en anstændig levestandard uden at reducere incitamentet til at arbejde og spare op. På denne måde vil ingen nogensinde igen blive tvunget af fattigdom til at acceptere slavelignende arbejdskontrakter.

e)

De arbejdende klassers befrielse kan kun finde sted, hvis de betingelser, der er nævnt i de foregående punkter, er opfyldte. Sker det ikke, falder de tilbage i hænderne på de monopolistiske fagforeningers økonomiske politik, som blot overfører de voldsmetoder, der især er karakteristiske for storkapitalen, til arbejdsområdet. Arbejderne skal igen frit kunne vælge de tillidsmænd, der skal forhandle kollektivt om de vilkår, de vil arbejde under, og staten skal stille de juridiske midler til rådighed, der skal til for at garantere overholdelsen af de endeligt indgåede aftaler. Men alle monopolistiske tendenser kan bekæmpes effektivt, når de sociale forandringer først er gennemført.

Det er disse ændringer, der er nødvendige for at få et meget bredt udsnit af borgere til at bakke op omkring den nye orden, som også er interesserede i at bevare den, og dernæst for at give det politiske liv et stærkt aftryk af frihed, der er præget af en stærk følelse af social solidaritet. På dette grundlag vil de politiske frihedsrettigheder virkelig kunne få et konkret og ikke kun et formelt indhold for alle, da massen af borgere vil opnå en tilstrækkelig uafhængighed og indsigt til at udøve en vedvarende og effektiv kontrol med den regerende klasse.

Det skulle være overflødigt at komme ind på de forfatningsmæssige institutioner, fordi vi ikke kan forudse de betingelser, hvorunder de skal opstå og fungere, og derfor blot ville gentage det, som alle allerede ved om nødvendigheden af repræsentative organer, om lovens tilblivelse, om domstolenes uafhængighed, som skal afløse den nuværende retsmyndighed og garantere en upartisk anvendelse af de vedtagne love, om presse- og foreningsfrihed til at oplyse offentligheden og give alle borgere mulighed for at deltage konkret i statens liv. Der er kun to spørgsmål, angående hvilke det er nødvendigt at præcisere vores idéer, fordi de er særligt vigtige i vores land i øjeblikket: forholdet mellem stat og kirke og karakteren af politisk repræsentation.

a)

Det konkordat, hvormed Vatikanet indgik sin alliance med fascismen i Italien, skal ubetinget afskaffes for at bekræfte statens rent verdslige karakter og for utvetydigt at fastslå statens overhøjhed over det civile liv. Alle religiøse overbevisninger bør respekteres på lige fod, men staten bør ikke længere holde regnskab med de forskellige kulturer.

b)

Den konstruktion i papmaché, som fascismen opbyggede med den korporative orden, vil styrte sammen med de andre dele af den totalitære stat. Der er dem, der mener, at materialet til den nye forfatningsmæssige orden kan hentes fra denne skrotbunke i morgen. Det tror vi ikke på. I totalitære stater er de korporative organisationer fupnummeret, der fuldbyrder den politimæssige og brutale kontrol med arbejderne. Men selv hvis de korporative organisationer var det ægte udtryk for de forskellige grupper i produktionen, ville de forskellige faggruppers repræsentative organer aldrig kunne være tilstrækkeligt kvalificeret til at behandle generelle politiske spørgsmål. Og i de mere specifikt økonomiske spørgsmål ville de ligge under for de faggrupper, der har mere magtfulde organisationer bag sig. Fagforeningerne skal have omfattende funktioner i samarbejdet med de statslige organer, der er ansvarlige for at løse de problemer, der berører dem direkte. Men de bør ikke have nogen lovgivningsmæssig funktion, da dette ville føre til et feudalt anarki i det økonomiske liv og resultere i et nyt politisk despoti. Mange af dem, der naivt har ladet sig narre af myten om korporativismen, kan og skal overbevises om nødvendigheden af at skabe noget nyt; men de må indse, hvor absurd den løsning er, som de i deres forvirring har drømt om. Korporativismen kan kun få et konkret liv i den form, som totalitære stater antager, når den indordner arbejderne under embedsmænd, der kontrollerer alle deres bevægelser i den regerende klasses interesse.

Man kan ikke amatøragtigt improvisere et revolutionært parti i det afgørende øjeblik; men et sådant parti skal allerede da begynde at tage form i det mindste, hvad angår dets centrale politiske position i forhold til de generelle rammer og de første handlingsanvisninger. Det må ikke repræsentere en heterogen masse af tendenser, der kun er knyttet sammen negativt og forbigående, fordi de har baggrund i en antifascistisk forhistorie og i en simpel forventning om det totalitære regimes fald, dvs. tendenser, der er parate til at sprede sig i hver deres retning, når de først har nået dette mål. Det revolutionære parti ved derimod, at det er først da, at det virkelig kan begynde sit arbejde, og det skal derfor bestå af mennesker, der er enige om de vigtigste problemer i fremtiden.

Det skal med sin metodiske propaganda trænge ind overalt, hvor der er mennesker, der er undertrykt af det nuværende regime; og det skal med udgangspunkt i det problem, som de enkelte mennesker og klasser fra gang til gang føler som det mest presserende, vise, hvordan det hænger sammen med andre problemer, og hvad den virkelige løsning kan være. Men det er fra den gradvist voksende kreds af sympatisører, at det skal tiltrække og rekruttere til selve organisationen alene dem, der har gjort den europæiske revolution til hovedmål i deres liv; altså dem, som dag efter dag vil udføre det nødvendige arbejde på en disciplineret måde og vil sørge for en kontinuerlig og effektiv sikring af dette arbejde selv under den hårdeste form for illegalitet, og som således vil danne det solide netværk, der giver styrke til den mere labile kreds af sympatisører.

Selv om det revolutionære parti ikke vil forsømme nogen lejlighed eller noget område til at få sit ord frem, skal det først og fremmest rette sin indsats mod de miljøer, der er mest vigtige som centre for udbredelsen af idéer og for rekrutteringen af kampivrige personer. Først og fremmest gælder indsatsen de to sociale grupper, der er mest modtagelige i dagens situation og afgørende for morgendagens, dvs. arbejderklassen og de intellektuelle lag. Arbejderklassen er den klasse, der har underkastet sig mindst under totalitarismens spanskrør; og den vil være mest opsat på at reorganisere egne rækker. De intellektuelle, især de yngre, er dem, der føler sig mest åndeligt kvalt og væmmes ved det herskende despoti. Efterhånden vil andre klasser uundgåeligt blive trukket ind i den generelle bevægelse.

Enhver bevægelse, som ikke formår at forene disse kræfter, er dømt til at løbe ud i sandet. For, hvis den kun er en bevægelse af intellektuelle, vil den mangle den nødvendige kraft fra masserne til at overvinde den reaktionære modstand; den vil være mistroisk over for arbejderklassen og selv blive udsat for mistro fra arbejderklassens side. Selv hvis den er inspireret af demokratiske følelser, vil den være tilbøjelig til, så snart der opstår vanskeligheder, at miste balancen og mobilisere alle de andre klasser mod arbejderne, hvilket vil føre til en fascistisk restauration. Hvis bevægelsen udelukkende hviler på proletariatet, vil den mangle den klarhed i tankerne, som kun kan komme fra de intellektuelle, og som er nødvendig for klart at identificere de nye opgaver og de nye veje: Den vil forblive en fange af det gamle klassesamfund, den vil se fjender overalt, og den vil glide ind i den doktrinære kommunistiske løsning.

Under den revolutionære krise er det op til denne bevægelse at organisere og lede de progressive kræfter ved at bruge alle de folkelige fællesskaber, der opstår spontant, og omdanne dem til glohede smeltedigler, hvor de revolutionære masser blandes ikke for at udtrykke enstemmighed men i forventning om, at nogen fører an. Bevægelsen henter sin vision og vished om, hvad der skal gøres, ikke fordi den er indviet i det af en endnu ikke eksisterende folkevilje, men fra bevidstheden om at repræsentere det moderne samfunds inderste behov. På denne måde giver den de første anvisninger til den nye orden, den første sociale disciplinering af de konturløse masser. Via det revolutionære partis diktatur dannes den nye stat og omkring den det nye sande demokrati.

Man skal ikke frygte, at en sådan revolutionær styreform med nødvendighed vil resultere i et nyt despoti. Det vil den gøre, hvis den er opstået ved at skabe et samfund på slavevilkår. Men hvis det revolutionære parti fra første færd og med fast hånd skaber betingelserne for et frit liv, hvor alle borgere virkelig kan deltage i statens liv, vil dets udvikling, selv om den måtte igennem eventuelle mindre politiske kriser, gå i retning af en gradvis forståelse og accept fra alle sider af den nye orden og dermed i retning af en voksende mulighed for, at frie politiske institutioner kan komme til at fungere.

I dag er det øjeblikket, hvori vi skal smide gamle byrder væk, der er blevet besværlige, og være klar til det nye, der dukker op, og som er så anderledes end alt det, vi havde forestillet os; vi skal være rede til at skille os af med de udelige blandt de forrige generationer og vække nye energier blandt de unge. I dag søger de hinanden og mødes for at tage fat på at knytte fremtidens bånd; alle dem, der har fået indsigt i årsagerne til den europæiske civilisations aktuelle krise, og som derfor samler arven op fra alle de bevægelser, der har løftet menneskeheden, men som er gået i stå på grund af manglende forståelse for det mål, der skal nås, og for de midler, der skal bruges til at nå det.

Vejene, der skal følges, er hverken let eller sikker. Men den skal følges, og det vil den også blive!

Efterord

Gert Sørensen

Da Italiens ministerpræsident Matteo Renzi, Tysklands kansler Angela Merkel og Frankrigs præsident François Hollande mødtes i august 2016 på Ventotene kort efter Brexit-afstemningen, skrev *The Guardian*:

“The trilateral meeting came as the European commission’s president, Jean-Claude Juncker, claimed at a forum in Austria that national borders were “the worst invention ever made by

politicians,” prompting Theresa May’s spokeswoman to respond that the claim was “not something the prime minister would agree with”. Renzi greeted Hollande and Merkel at Naples military airport from where the trio flew by helicopter to the small island of Ventotene, where they visited the grave of Altiero Spinelli, considered one of the founding fathers of the ideal of European unity. Along with Ernesto Rossi, another anti-fascist intellectual imprisoned on the island during the second world war, Spinelli co-wrote the 1941 Ventotene Manifesto calling for a federation of European states to counter the nationalism that had led Europe to war. After placing three bouquets of blue and yellow flowers – the colours of the EU – on the marble tombstone, the leaders held a working dinner on the aircraft carrier Garibaldi, the Italian flagship of the EU’s “Sophia” migrant-rescue and anti-people-trafficking mission in the Mediterranean” (22. august 2016). (1)

Det er unægteligt et symbolsk ladet sceneri, som de tre europæiske ledere her fik sat op. Det viser så også, hvor integreret Ventotene-manifestet allerede er i den europæiske selvforståelse. Hvorvidt det så også udtrykker et indgående kendskab til Manifestets nærmere indhold, må stå hen i det uvisse. *Kritisk Debat* vil med præsentationen af Manifestets første del i forrige nummer og de sidste dele i dette give læserne en mulighed for at danne sig en første idé om perspektiverne i dette ikoniske skrift om nødvendigheden af en europæisk føderation, her fordansket efter udgaven fra 1944.

Den opmærksomme læser med lidt kendskab til datidens politiske kulturer vil næppe være i tvivl om, hvorfra Manifestet henter sin sprogbrug og sit begrebsapparat. Den høje frekvens af ord som revolutionær krise, revolutionært parti, arbejderklasse, ejendomsret, proletariats diktatur, profit, monopolkapitalisme, storkapital, produktionsmidler, osv., er i vid udstrækning hentet fra et bredt marxistisk, socialistisk og kommunistisk vokabularium. Det er næppe underligt i betragtning af, hvem der havnede på Ventotene, der tjente som en af Mussolinis mange fangeøer. Spinelli var selv kommunist, men antistalinist, mens Rossi havde en baggrund i bl.a. Carlo Rossellis italienske liberalsocialisme. De var alle kritikere af det fascistiske regime, der havde en baggrund i de folkelige reformbevægelser historie fra slutningen af det 19. århundrede; og de havde traumatisk gennemlevet splittelsen, som Den Russiske Revolution og dannelsen af Den Kommunistiske Internationale medførte. De stadige svingninger mellem tesserne om enhedsfront mod den fascistiske reaktion og tesserne om de socialistiske og socialdemokratiske partier som varianter af en særlig socialfascisme var næppe heller særligt velegnede til at forhindre de totalitære regimers fremmarch.

Der var imidlertid også en stærk bestræbelse fra forfatterens side på at komme fri af de faldgruber og historiske nederlag, som i vid udstrækning satte venstrekulturen skakmat i 1920erne og 1930erne som organisation og teori. Dette klima af tilbageslag blev ikke mindre udtalt med den stalinistiske vending i Sovjetunionen. Fremfor at låse sig fast i fortidens udsigtsløse positioneringer og gensidige eksklusioner kastes blikket mod fremtiden igennem en analyse af de forhold, der førte til de totalitære løsninger ikke bare i Vest men også i Øst. Spinelli og Rossi afviser dem, der mener, at man bare kan vende tilbage til tiden før, som om totalitarismen blot var en parentes, et tilfældigt udslag af Historiens mange listigheder og improvisationer. Deres kritik af de demokratiske midterpartier var ubarmhjertig, når de anklagede disse for bare at afvente fascismens fald og forvente, at alt derefter ville blive godt igen. Budskabet lød, at hvis ikke man gjorde op med nationalstaten som rammen om befolkningernes fælles liv, som en fri variabel på den geopolitiske scene, ville man blot gentage, hvad der gerne skulle undgås. Det krævede dannelsen af et mere fremtidsrettet revolutionært parti, der som et avantgardeparti kunne fastholde nybruddet.

Læren, der kunne drages af Europas nyere historie, var, at hvad der skete i et land, meget hurtigt kunne få konsekvenser for andre lande. Skulle der ændres på det, måtte det berøre selve opdelingen i nationalstater, der hver især forsvarede deres absolutte suverænitet og princippet om ikke-indblanding udefra i egne interne affærer. Det forhindrede dog ikke, at visse nationalstater brød med dette princip og var overbeviste om, at netop deres suverænitet berettigede til angrebskrige og imperialistiske erobringer af territorier i og uden for Europa. Dette paradoks udstillede for Spinelli og Rossi manglen på en overhøjhed, et supremati, der kunne sikre, at en politisk udvikling i ét land ikke stækkede en politisk udvikling i et andet land. I denne henseende havde Folkeforbundet spillet fallit. Derfor var der ingen vej tilbage. Manifestet udstak en anden vej, der for så vidt fulgte nationalstatens dannelse som model blot forstørret op i en større målestok. Ligesom den enkelte nationalstat tidligere i sin historie var et resultat af, at en række hertugdømmer, grevskaber og småstater blev slået sammen først i en større territorialstat under et enevældigt monarki. Fra og med revolutionerne fra slutningen af det 18. århundrede antog denne territorialstat karakter af en nationalstat, efterhånden som større befolkningsgrupper blev integreret via rettigheder og pligter. En europæisk forbundsstat måtte i samme grad forudsætte, at nationalstaterne, der før var slutstenen i en proces, nu blev grundstenene i en helt ny og aldrig før set konstruktion.

Ligesom staterne i sin tid blev til igennem krige, dynastiske interesser, diplomatiske aftaler og interne konflikter mellem forskellige befolkningsgrupper, var et føderalt Europa det nødvendige perspektiv oven på de årsager, der udløste Første og Andens Verdenskrigs ufattelige tragedier. Disse krige, som også gerne omtales som europæiske borgerkrige, omdefinerede da også krigens hidtidige karakter. Det var ikke længere kun krige mellem nationalstater eller alliancer af nationalstater. Det var krige, der også ændrede de interne sociale og politiske styrkeforhold i de enkelte nationalstater. De eliter, der eksempelvis førte Rusland, Tyskland og Italien ind i Første Verdenskrig, forsvandt i løbet af krigen eller i årene lige efter. I samme grad fjernede Anden Verdenskrig hele befolkningsgrupper og store mindretal som det jødiske. Men den begravede også de sociale eksperimenter, som de forskellige udgaver af fascismen mente at udgøre, mens Sovjetunionen blev låst fast i Den Kolde Krig.

For Spinelli og Rossi åbnede der sig en revolutionær situation, der dog ikke på forhånd var sikret et bestemt udfald. Tilbagefaldet til reaktionen var altid en mulighed. I deres optik afhang meget af mulighederne for at få stablet et revolutionært parti på benene. Men realiserbarheden af et sådant parti under de givne omstændigheder og dets nærmere operationelle karakter blev blot antydnet. Da den første udgave af Manifestet blev nedskrevet, stod Aksemagterne fortsat stærkt. Men allerede året efter begyndte deres offensiv at gå i stå. De store slag ved El-Alamein i Nordafrika og ved Stalingrad, der begyndte i juli 1942 og sluttede i november 1942 og i februar 1943, blev et vendepunkt. Da de næste versioner af Manifestet kom i 1943 og 1944, var Mussolini væltet i Rom, og de allierede var gået i land på Sicilien og snart også i Normandiet. Russerne rykkede frem mod Berlin fra Øst, mens modstandsbevægelserne havde vokset sig store og foregreb mange steder De Allierede fremrykninger. Der kunne derfor ikke herske tvivl hos nogen om, at Europas skæbne i første omgang ville blive afgjort på slagmarken. Spørgsmålet var så, hvad der ville ske bagefter.

Man kan sige, at Manifestet udstak linjerne for en diskussion af Europas fremtid på et nyt demokratisk og postnationalt forfatningsgrundlag. Men det fremgår også klart af teksten, at det ikke først og fremmest var de abstrakte og mere tekniske detaljer af forfatningsspørgsmålet, der havde interesse. Det konstitutionelle anliggende handlede for dem grundlæggende om, hvordan de europæiske befolkninger bedst kunne organisere sig politisk og institutionelt og bedst sikre sig mod gentagelser af den nære fortids fejltagelser. Der var imidlertid forskellige faser i denne

konstitutionelle situation, der åbnede sig med hele sit revolutionære og nyskabende potentiale. Der var en politisk-militær fase, der kulminerede med Jalta-konferencen i februar 1945, der stadfæstede Tysklands deling i fire besættelseszoner, men reelt sanktionerede Europas deling i en østlig og en vestlig del. Efter krigens endelige afslutning i maj måned, blev den militære dimension neddrolet, hvilket banede vejen for en politisk-kulturel fase, der udmøntede sig i nye forfatninger ikke mindst i Tyskland og Italien. I nogle af de første artikler i den italienske forfatning, der trådte i kraft i 1948, indskrev man menneskerettighederne og understregede, at det skulle være samarbejdet og ikke krigen, der skulle diktere forholdene mellem nationalstaterne. Der lå allerede i disse formuleringer en også juridisk legitimering af det europæiske samarbejde, som de oprindelige seks lande i EU indgik i allerede fra 1950ernes begyndelse og med Rompagten fra 1957 som det første pejlemærke.

Det er umiddelbart indlysende, at vejen til en europæisk forbundsstat fortsat ligger meget langt væk fra Manifestets visioner. I denne henseende afspejlede det mere den militante og konfrontatoriske fase i det tidlige forløb. Ledetråden lå i det skarpe skel mellem fascisme og antifascisme, mellem reaktionære og progressive kræfter og mellem totalitarisme og antitotalitarisme, som nødvendigvis måtte tage sig noget anderledes ud end efterkrigstidens mudrede, realpolitiske kompromisser i fredstid. Det siger sig selv, at Manifestet lagde afstand til fascismen i Tyskland og Italien. Men der lå også en tydelig markering af et alternativ til den sovjetrussiske styreform, hvilket formentlig også var afgørende for, at det også kunne få en bredere appel. Lad os se lidt på de makrokonstitutionelle målsætninger, der udfoldedes i Manifestet og fulgte en gennemgribende kritik af nogle af de helt centrale principper om klassekampen, proletariats diktatur og den private ejendomsret. Man finder givet her tre af de mere kontroversielle emner, som tegnede konflikterne i det politisk-kulturelle miljø, de to forfattere færdedes i, den ene som kommunist dissident og den anden som liberalsocial.

Alliancen mellem arbejdere og intellektuelle definerede en grundakse i det revolutionære parti, som Rossi og Spinelli så for sig som et middel til at virkeliggøre deres idé om europæisk enhed. Men de gjorde dog op med princippet om, at alle politiske problemer kunne afledes af klassekampen og alene løses af "arbejderne på fabrikkerne". Det indrømmedes, at klassekampen altid havde udgjort en stærk politisk drivkraft, men der føjedes til, at det var tilfældet "så længe de grundlæggende institutioner ikke var bragt i spil". Det er en ikke uinteressant tilføjelse, da den givet rummer det svage punkt i Den Russiske Revolutions videre forløb fra bevægelsens fase og den umiddelbare omstyrning af Zarens Vinterpalads til regimefasen, der i vid udstrækning gjorde repression og terror til rationale for institutionernes mål og med. Det var en udvikling, der ikke bare isolerede arbejderklassens fra deres eget projekt i Øst og stoppede mange tilløb i Vest, men som også ville isolere arbejderklassen i forhold til andre "progressive kræfter" i samfundet. De intellektuelle var vigtige, fordi de udviklede teorier og besad organisatoriske erfaringer fra produktionens verden og fra det civile samfund og fra statens institutionelle apparater. Men stod de alene ville det revolutionære parti nok have nogle visioner, men det manglende "den nødvendige kraft fra masserne til at overvinde den reaktionære modstand".

Der lægges i konsekvens heraf op til en udogmatisk tilgang til spørgsmålet om ejendomsrettens fremtid. En ensidig kollektivisering af ejerforholdet til produktionsmidler og ressourcer afvises til fordel for en differentiering af ejerbegrebet: "Den private ejendomsret skal afskaffes, begrænses, korrigeres og udvides fra sag til sag". Men det vil så kun kunne ske i lyset af "et europæisk økonomisk liv". Der er således sektorer som el- og jernindustrien og bankvæsenet, der er for vigtige til at blive overladt til de private aktører og derfor med fordel kan statsliggøres, hvad der faktisk også sker mange steder efter krigen, f.eks. i Italien. Overhovedet skal ejendomsretten og ikke

mindst arveretten omlægges, fordi den skaber dybe uligheder i samfundet ved at sikre en akkumulation af enorme rigdomme på få privilegeredes hænder. Målet er en omfordeling af ressourcerne, for at gøre det muligt for den brede befolkning “at opnå en højere levestandard”. Det kan ske igennem en “landbrugsreform, som ved at overdrage jorden til dem, der dyrker den, vil øge antallet af ejere enormt”, og ved en “industrireform, som vil udvide arbejdernes ejerskab til ikke-statslige sektorer med kooperative ledelser, arbejderaktier, osv.” Umiddelbart vil man her kunne skimte nogle af de reforminitiativer, der op igennem efterkrigstiden lå til grund for udviklingen af den europæiske socialstat. Men man kan her også spore kimen til en revidering af den europæiske selvforståelse, der igen danner grundlaget for værdierne og procedurerne bag opbygningen af de europæiske institutioner. I et lidet agtet *Document on The European Identity*, der blev vedtaget i København den 14. december 1973 af de dengang ni medlemslande, hedder det:

“The Nine European States might have been pushed towards disunity by their history and by selfishly defending misjudged interests. But they have overcome their past enmities and have decided that unity is a basic European necessity to ensure the survival of the civilization which they have in common. The Nine wish to ensure that the cherished values of their legal, political and moral order are respected, and to preserve the rich variety of their national cultures. Sharing as they do the same attitudes to life, based on a determination to build a society which measures up to the needs of the individual, they are determined to defend the principles of representative democracy, of the rule of law, of social justice — which is the ultimate goal of economic progress — and of respect for human rights. All of these are fundamental elements of the European Identity. The Nine believe that this enterprise corresponds to the deepest aspirations of their peoples who should participate in its realization, particularly through their elected representatives.” (2)

1973 var også året efter, at Danmark stemte sig ind i EU eller EF, som det hed dengang. I store dele af den danske offentlighed rakte interessen for de europæiske værdier næppe meget længere end til priserne på danske landbrugsvarer. Men neden under EU som et indre marked rumsterer der nogle visioner med klare rødder tilbage til Ventotene-Manifestet, som formentlig i endnu højere grad vil komme til at præge den politisk-kulturelle dagsorden.

(1) “Det trilaterale møde fandt sted, da Europa-Kommissionens formand, Jean-Claude Juncker, på et møde i Østrig hævdede, at nationale grænser var ‘den værste opfindelse, som politikere nogensinde har lavet’, hvilket fik Theresa Mays talsmand til at svare, at påstanden var ‘ikke noget, som premierministeren ville være enig i’. Renzi mødte Hollande og Merkel i Napolis militærflughavn, hvorfra trio'en fløj i helikopter til den lille ø Ventotene, hvor de besøgte Altiero Spinellis grav, der betragtes som en af grundlæggerne af idealet om europæisk enhed. Sammen med Ernesto Rossi, en anden antifascistisk intellektuel, der blev fængslet på øen under Anden Verdenskrig, var Spinelli medforfatter til Ventotene-manifestet fra 1941, hvori han opfordrede til en føderation af europæiske stater for at imødegå den nationalisme, der havde ført Europa i krig. Efter at have lagt tre buketter af blå og gule blomster - EU's farver - på marmorgraven holdt lederne en arbejdsmiddag på hangarskibet Garibaldi, det italienske flagskib for EU's *Sophia*-mission til redning af migranter og bekæmpelse af menneskehandel i Middelhavet”.

(2) “De ni europæiske stater blev engang, ja, presset til splittelse af deres historie og af deres egoistiske forsvar for misforståede interesser. Men de har overvundet deres tidligere fjendskab og har besluttet, at enhed er en grundlæggende europæisk nødvendighed for at sikre overlevelsen af den civilisation, som de har til fælles. De Ni ønsker at sikre, at de værdsatte værdier i deres juridiske, politiske og moralske orden bliver respekteret, og de ønsker at bevare den rige variation i deres nationale kulturer. De deler de samme livsopfattelser, som er baseret på en vilje til at

opbygge et samfund, der opfylder den enkeltes behov, og de er fast besluttet på at forsvare principperne om repræsentativt demokrati, retsstat og social retfærdighed - som er det ultimative mål for økonomisk fremskridt - og respekt for menneskerettighederne. Alle disse er grundlæggende elementer i den europæiske identitet. De Ni mener, at dette projekt svarer til de dybeste forhåbninger hos deres befolkninger, som bør deltage i dets virkeliggørelse, især gennem deres valgte repræsentanter”.

